

Familie de Leeuw van Weenen in Vreeswijk

Hartelyk gedeciteerd van VREESWIJK. -- Gezicht op het Hoorn.
UITG. NAUTA, VELSEN. 16083. *Opa en Oma van Kollen*

Voorwoord

In een eerdere samenvatting zijn de opeenvolgende perioden beschreven in het leven van onze grootouders Pieter en Elizabeth de Leeuw van Weenen-Volker¹. Van 1918 tot 1920 woonden zij door omstandigheden kort in Vreeswijk. Maar zij waren niet de eersten van de familie die zich, korter of langer, in Vreeswijk vestigden.

In deze volgende samenvatting wordt “ingezoomd” op het verblijf van de familie de Leeuw van Weenen in Vreeswijk. Door navraag bij familie en bij Vreeswijkers die veel over het oude Vreeswijk weten is geprobeerd terug te gaan naar het Vreeswijk van omstreeks 1920.

In de tijd waarin we nu, anno 2002, leven, bestaat nog maar weinig gelegenheid om kennis te nemen van vroeger. In het drukke leven van nu is er nog weinig tijd voor om verhalen te vertellen of te horen over vroeger en de kleinere en grotere gebeurtenissen in de familie. Dit verslag probeert dit enigszins te ondervangen door op te schrijven wat nog te achterhalen bleek.

Het werken aan dit verslag bood inkijk in de heel andere omstandigheden dan nu waaronder onze ouders en de generaties voor hen hun weg moesten vinden, voor hun eigen leven en dat van hun kinderen. Onder meer duidelijk naar voren komt, dat het familieverband een grotere rol speelde dan nu, en dat het ook binnen dat verband vanzelf sprak elkaar zoveel mogelijk te helpen.

In de laatste bijlage komt kort aan bod welke waarden en normen ouders hun kinderen voorleefden en meegaven. We realiseren ons veel aan onze ouders en de generaties voor hen te danken te hebben, voor meer dan waarvan wij ons bewust kunnen zijn.

Krommenie, Elizabeth Broertjes-van Zoelen.
Haarlem, Pieter de Leeuw van Weenen.

december 2002

Foto op het voorblad:

Vreeswijk, rechts de Lek, links de ingang van het Merwedekanaal en de Koninginnensluis, situatie tussen 1891 en 1900, naar een Ansichtkaart.

In 1891 kwam het Merwedekanaal in gebruik; in 1900 werd de Ansichtkaart uitgegeven. Overigens heeft sinds 1908 de molen op de foto geen wieken meer.

De Ansichtkaart werd in september 1946 verstuurd door opa en oma van Zoelen, Oude Sluis 5, aan hun kleinkinderen Janny en Bep van Zoelen in Uitgeest.

¹ *Pieter en Elizabeth de Leeuw van Weenen-Volker, schepen, reizen, grotere en kleinere gebeurtenissen*, Krommenie/Haarlem, september 1996.

Ontmoetingen, ontvangen hulp

Veel familieleden die we bestookt hebben met vragen waren bereid per telefoon, door middel van brieven of bij een bezoek door te geven wat ze zich herinnerden.

Het voornemen bestond al langer om dieper te duiken in de Vreeswijkse periode. Heel verrassend waren er in die lange periode van voorbereiding verschillende onverwachte ontmoetingen. Daaruit bleek hoe uitgebreid het netwerk van familie, kennissen en contacten van de familie de Leeuw van Weenen nog is.

Op de 85^e verjaardag van onze tante Jo Lenten bleek ook aanwezig mevrouw M. van Dijk-Pol. Als kind heeft zij in het huis gewoond in de Cornewalstraat waar eerder Cornelis de Leeuw van Weenen met zijn vrouw Jacomina Hodde woonden. Mw. van Dijk was als Go Pol vriendin van Josien Lenten die schuin tegenover haar woonde in de Cornewalstraat. Mw. van Dijk kende ook de schippersfamilies Volker en Oudakker.

Op nog weer andere manier ontstond contact met de dames M. en A.A. Vissers uit Zeist. Hun moeder was Adriana de Leeuw van Weenen, een volle nicht van Pieter de Leeuw van Weenen. De dames Vissers, beiden zomer 2000 over de negentig, hadden zich afgevraagd of er nog familieleden van moeders kant zouden zijn. Mw. C. Schot uit Utrecht die hen bezoekt, heeft de zoektocht op zich genomen en had succes. De kennismaking met mw. A.A. Vissers duurde maar kort; december 2001 overleed zij. Zorgzaam als zij was, liet zij voor haar naaste familie en vooral voor haar zusters een lege plaats achter.

Als het gezin Vissers omstreeks 1920 met het schip in Vreeswijk kwam was er meestal ook wel even contact met Cornelis de Leeuw van Weenen, de oom van moeder Adriana.

Zeer veel hulp is ontvangen van de heer B. Remie en mevrouw R. Copier-van den End, beiden van de Oudheidskamer van Vreeswijk. Beiden hebben uitvoerig geput uit hun bronnen. Mw. Copier kon bovendien helpen in haar rol als vrijwilligster op het gemeente-archief van Nieuwegein. De heer Remie heeft zich tevens veel moeite gegeven de tekst zorgvuldig door te nemen, daarbij aan te tekenen wat correctie behoefde en ook suggesties gedaan om beter te formuleren.

De heer Remie woonde zelf ooit in de Cornewalstraat en kon daar gedetailleerd over vertellen. Bovendien had hij als Vreeswijkse jongen contact met de varende Jan de Leeuw van Weenen, zoon van Teun de Leeuw van Weenen en Josien Lenten.

Geput is verder uit verschillende boekjes die de Oudheidskamer heeft uitgegeven. Enkele jaren terug werd op de Oudheidskamer gesproken met de heer M.J. Heiboer over de schippersstaking van 1919. Hij zat gelijktijdig op de schippersschool met Theo de Leeuw van Weenen, kleinzoon van M.J. van Zoelen van Oude Sluis 5.

Voor de heer F. van Zutphen is dit al het tweede familieverhaal waarbij hij helpt vanuit zijn kennis over het vroegere Vreeswijk.

Op een middag van de Protestants Christelijke Ouderen Bond (PCOB) te Nieuwegein waar de heer van Zutphen een voordracht hield over oud Vreeswijk, werd ook kennisgemaakt met mevrouw A. Verweij-v.d. Lit die veel contact bleek te hebben gehad met Teun de Leeuw van Weenen en Josien Lenten en hun gezin.

De heer J. Touwslager was bereid in een telefoongesprek enkele vragen te beantwoorden. Hij had nooit met de familie de Leeuw van Weenen contact gehad maar wist wel dat ze in Vreeswijk kwamen. Dat illustreert hoe in een dorp veel gemeenschappelijke kennis is over wat plaatsvond of vindt. Dat zal mede komen doordat het netwerk van familiebanden en vriendschappen wijd vertakt is.

Bij het onderzoek bleek opnieuw hoe stevig de basis voor familie-onderzoek is die gelegd is door het werk van Cees de Leeuw van Weenen uit Zwijndrecht. Dat alle afstammingen binnen de familie de Leeuw van Weenen nauwkeurig in beeld gebracht zijn, met de belangrijkste data, verschaft veel inzicht en gemak.

Zoals bij eerdere samenvattingen is ook hier weer dankbaar gebruik gemaakt van de ansichtkaarten die Jo van Zoelen-de Leeuw van Weenen heeft verzameld. De korte geschreven berichten op de kaarten geven inzicht in allerlei details en situaties.

Alle familieleden en bijna-familieleden voor de ontvangen hulp zeer veel dank.

Inleiding

In dit verslag wordt nagegaan hoe door de bril van enkele jaren familiegeschiedenis Vreeswijk als dorp functioneerde.

De hoofdvraag is daarbij of de situatie in Vreeswijk en de opstelling van de Vreeswijkers de schippers ertoe uitnodigde deel te nemen aan het Vreeswijkse dorpsleven. Waren schippers alleen klanten waaraan verdiend kon worden of was er een vorm van sociale integratie. Stelden de Vreeswijkers hun gemeenschap open voor de bezoekende schippers waarmee zij contact hadden, en zo ja, hoe werkte dat dan?

Geopend wordt (hoofdstuk I) met een samenvatting van het verblijf van de familie in Vreeswijk. Vervolgens (hoofdstuk II) wordt kort de situatie beschreven van het Vreeswijk van 1920. Daarna wordt geprobeerd (hoofdstuk III) een antwoord te geven op de hoofdvraag.

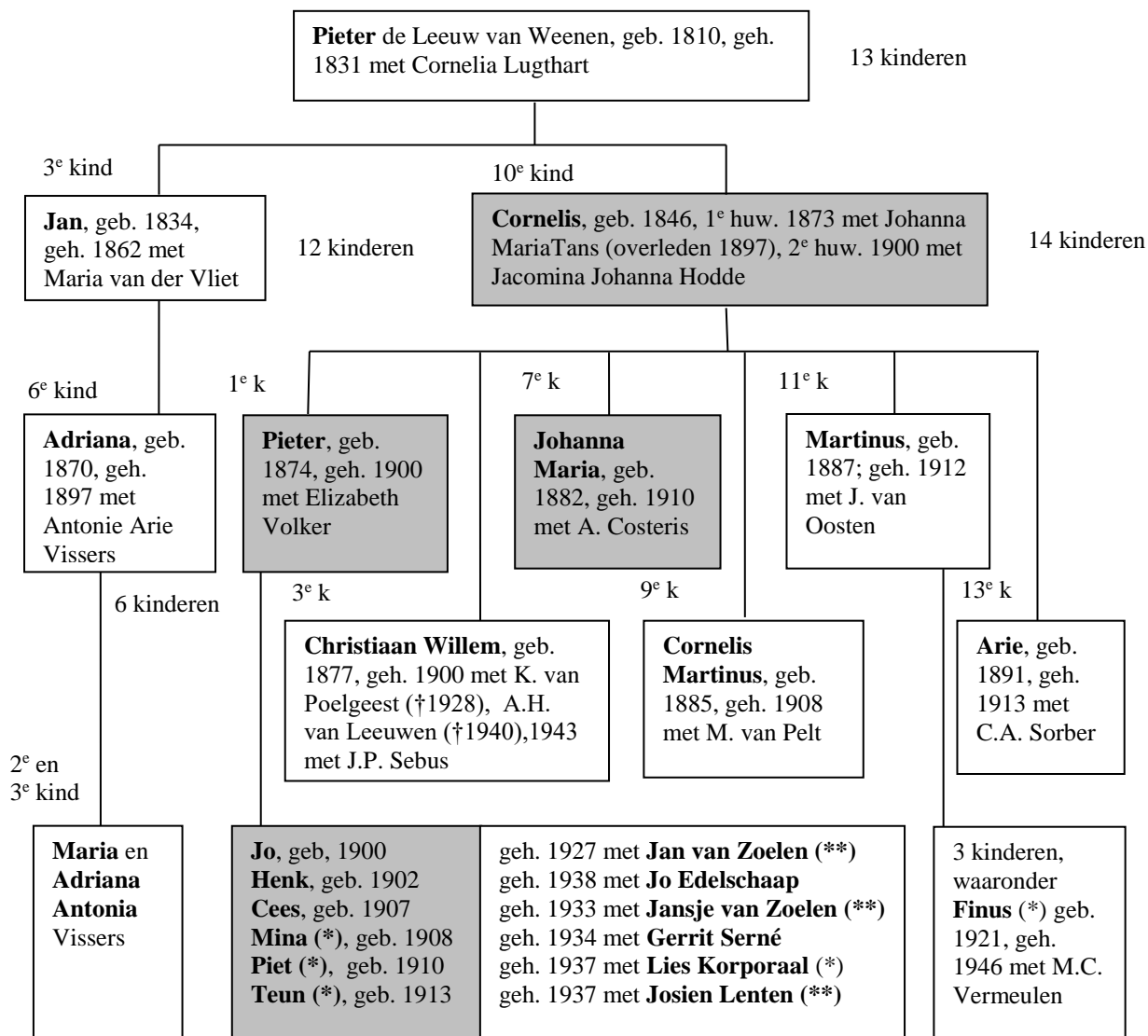
In aanvullende paragrafen (hoofdstuk IV) wordt dieper ingegaan op enkele aspecten van Vreeswijk, steeds vanuit enkele gegevens of omstandigheden uit de familiegeschiedenis. Deze paragrafen zijn de basis voor de eerder gegeven samenvatting van de situatie in Vreeswijk omstreeks 1920 (hoofdstuk II).

Inhoud

<i>Familie de Leeuw van Weenen in Vreeswijk</i>	1
I. FAMILIE DE LEEUW VAN WEENEN IN VREESWIJK	8
II. SAMENVATTING ENKELE ASPECTEN VAN VREESWIJK 1920	22
III. RELATIE VREESWIJK EN SCHIPPERS	25
IV. ASPECTEN: AANTEKENINGEN EN CITATEN	29
<i>Ontwikkeling Vreeswijk, samenhang met scheepvaartroutes</i>	30
<i>Bewoners, dorp en economie begin 20e eeuw</i>	35
<i>Voorbeelden van winkels en bedrijven</i>	39
<i>Scheepswerven</i>	45
<i>Kerken</i>	47
<i>Scholen</i>	51
<i>Schippersschool Prins Hendrik</i>	55
<i>Verenigingen</i>	61
<i>Verkeer, openbaar vervoer</i>	65
<i>Schippersstaking 1919</i>	71
<i>Beschrijving Cornewalstraat en huis op nr 5</i>	73
<i>Bewoners Cornewalstraat</i>	78
V. BIJLAGEN	80
<i>Bijlage A: Plattegrond Vreeswijk, situatie 2001</i>	81
<i>Bijlage B: Overzicht ontwikkeling sluizen in Vreeswijk</i>	82
<i>Bijlage C: Rekeningen ombouw van de “Azolla”</i>	84
<i>Bijlage D: Vriendinnen van Jo dLvW, kaarten en namen</i>	86
<i>Bijlage E: Gastenlijst huwelijk van Jan vZ en Jo dLvW</i>	90
<i>Bijlage F: Spreekwoorden, gezegden en versjes</i>	101

Familieschema, ten dele

Als toelichting bij het hoofdstuk hiernaast is kort samengevat op welke manier de genoemde personen de Leeuw van Weenen (*) familie van elkaar zijn. Met grijs is aangegeven wie tijdelijk in Vreeswijk wonen.

(*) In Vreeswijk op de schippersschool geweest

(**) Vreeswijkers

(*)

De naam “de Leeuw van Weenen” is ontstaan na 1810. Eerste drager van deze naam was **Pieter de Leeuw van Weenen, geboren in 1810**. Zijn vader heette Aart van Weenen en zijn moeder Adriana de Leeuw. Zij gaven hun zoon de doopnamen “Pieter de Leeuw”, waarschijnlijk om aan te geven dat hij vernoemd was naar zijn grootvader Pieter de Leeuw. Zijn andere grootvader heette namelijk ook Pieter en wel Pieter van Weenen.

Toen “Pieter de Leeuw”, met achternaam “van Weenen”, trouwde in 1831 werd zijn 2^e voornaam “de Leeuw” op de burgerlijke stand blijkbaar geïnterpreteerd als onderdeel van de achternaam “de Leeuw van Weenen”.

Van Cornelis (2^e generatie) en Pieter (3^e generatie) is bekend dat zij als achternaam ook vaak “van Weenen” gebruiken. Johanna Maria de Leeuw van Weenen-Costeris (2^e generatie) doet dit ook. Zie bijlage E.

I. FAMILIE DE LEEUW VAN WEENEN IN VREESWIJK

Het schema hiernaast, op pagina 8, geeft aan wat de familierelatie is tussen de genoemde personen.

Johanna Maria de Leeuw van Weenen

Volgens de nu beschikbare gegevens is Johanna Maria de Leeuw van Weenen, geboren 19 augustus 1882 te Rotterdam, het eerste familielid dat zich in Vreeswijk vestigt. Zij woont er maar kort, van 6 mei 1903 tot 22 december 1903. Ze dient bij broodbakker J. van den Woerd. Deze heeft sinds 1901 een winkel op Oude Sluis 1.

Figuur 1: Johanna Maria de Leeuw van Weenen

Johanna, in de familie bekend als tante Anna, vertrekt in 1903 naar Vianen. Op 18 mei 1910 trouwt ze met Adriaan Costeris. Deze was ook bakker. Ze woont aan de Buitenstad, de straat van de schipbrug naar Vianen². Op 12 april 1976 is ze te Vianen overleden.

Johanna is een dochter van schipper Cornelis de Leeuw van Weenen die zich in 1914 in Vreeswijk zal vestigen. Zie het schema hiernaast. Bij haar komst in 1903 in Vreeswijk is Johanna 20 jaar oud. Het is niet bekend waarom zij zich in Vreeswijk vestigde. De voorgaande woonplaatsen waren, afwisselend, Rotterdam en Zevenbergen³. In Rotterdam heeft ze enige tijd gewoond, en waarschijnlijk in de

² Een later adres dat van haar bekend is in Vianen is Prinses Julianastraat 17.

³ De dochters van Cornelis zijn ook wel bij hun oudste broer Pieter en schoonzus Elizabeth aan boord om in de huishouding te helpen. Tijdens de reizen van Pieter met de "Progres" op de Oostzee functioneren deze reizen voor hen tegelijk ook als vakantie reizen naar buitenlandse bestemmingen.

huishouding geholpen, in het gezin van een oudere neef Johannes Bruinse. Johannes was een zoon van de oudste zuster van haar vader.

Cornelis de Leeuw van Weenen, vestiging en wat vooraf ging

In 1914 gaat schipper Cornelis de Leeuw van Weenen in Vreeswijk aan de wal en betreft met zijn vrouw Jacomina Johanna Hodde een bovenwoning in de Molenstraat. Spoedig verhuizen ze naar de Noorderstraat; vanaf april 1916 wonen ze in de Cornewalstraat.

Alvorens nader bij de Vreeswijkse periode stil te staan, een korte terugblik op de periode van 1900 tot 1914. Het “aan de wal gaan” was geen eenvoudige zaak geweest. Dat zal hieronder blijken.

De eerste vrouw van Cornelis, Johanna Maria Tans, was overleden op 13 september 1897. Op 8 augustus 1900 hertrouwt Cornelis met Jacomina Johanna Hodde, weduwe van schipper Cornelis van Driel.

Cornelis en Jacomina probeerden al vanaf 1906 een leven aan de wal te beginnen. Van 1906 tot 1913 staan ze ingeschreven in Rotterdam, eerst Paul Krugerstraat 95a, later aan boord van sleepboot “Concordia”.

Volgens de jaarlijkse Stratenlijst van Rotterdam doet Cornelis in 1907 “in tabak, sigaren, enz.”. Volgens de stratenlijst van 1909 is Cornelis “in kruidenierswaren”. In de Stratenlijst van 1911 heet het weer “in tabak, sigaren, enz.”. In 1912 woont er iemand anders op het adres en zijn Cornelis en Jacomina dus blijkbaar op de sleepboot “Concordia”. De winkel was geen succes.

Van april 1908 tot maart 1911 woont kleindochter Johanna Maria⁴, geboren 4 december 1900, bij haar grootouders in de Paul Krugerstraat om in Rotterdam naar school te gaan. Mogelijk dat Cornelis en Jacomina het varen hervat hebben toen de schooltijd – voor schipperskinderen 3 jaar in die tijd – voorbij was.

Figuur 2: Cornelis, zoon Arie, Jacomina

⁴ Haar ouders Pieter de Leeuw van Weenen, zoon van Cornelis, en Elizabeth de Leeuw van Weenen-Volker varen in deze periode met hun schip in het Oostzeegebied.

September 1913 eindigt de inschrijving in Rotterdam en vertrekken Cornelis en Jacomina naar Dordrecht, Mattenkade 3. November 1913 staan ze weer ingeschreven in Rotterdam op het adres Bourgondischevliet 34a. Maart 1914 vertrekken ze uit Rotterdam naar Vreeswijk.

De vestiging in Dordrecht, september 1913, zal tegelijk ook het einde van de tussentijdse vaartijd van Cornelis zijn die ergens na maart 1911 was begonnen. Kleinzoon Co de Leeuw van Weenen meent dat hij in Dordrecht in een kruidenierswinkel van zijn grootvader Cornelis geweest is en dat één van de zoons van Cornelis in Dordrecht parlevinkte. Dit zou kunnen betekenen dat Cornelis en Jacomina op Mattenkade 3 een tweede poging hebben gedaan om een kruidenierswinkel te beginnen. Deze poging is in ieder geval van korte duur omdat ze in november weer naar Rotterdam vertrekken.

Uit welke tijd dateert voorgaande foto van de goederenboot “Concordia”? Volgens de burgerlijke stand in Rotterdam wordt in ieder geval na maart 1911 en uiterlijk tot september 1913 gevaren op de sleepboot “Concordia”. Kan dit de goederenboot “Concordia” zijn de foto op de voorgaande pagina, die in gebruik was als “sleepschip”?

Na maart 1911 was zoon Arie minstens 20 jaar oud⁵. Op de foto maakt hij duidelijk een jongere indruk. De foto zal daarom zijn van vóór de vestiging in Rotterdam in 1906. Verteld wordt echter ook dat de goederenboot “Concordia” in de Eerste Wereldoorlog verkocht is.

De puzzelstukjes van de geschiedenis van Cornelis en Jacomina passen nog niet goed in elkaar, maar duidelijk is wel dat het “aan de wal gaan” heel wat voeten in de aarde had gehad voorafgaande aan de vestiging in Vreeswijk in 1914.

Waarom vestiging aan de wal in 1914, waarom Vreeswijk?

Cornelis werd geboren op 21 mei 1846. Op 26 maart 1914 vestigt hij zich te Vreeswijk. Cornelis is dan bijna 68 jaar oud, oud genoeg om het varen definitief achter zich te laten.

Daarvoor woonde hij korte tijd, vanaf november 1913 in Rotterdam op het adres Bourgondischevliet 34a. Blijkbaar voldeed dat niet als definitief waladres of bood Vreeswijk betere perspectieven.

Denkbaar is dat door de kruidenierswinkel in Rotterdam, en misschien ook in Dordrecht, de spaarpot zwaar aangesproken was en extra inkomsten noodzakelijk waren. In Vreeswijk timmert Cornelis voor schippers. Vreeswijk biedt daarvoor waarschijnlijk een betere uitgangspositie dan Rotterdam.

Figuur 3: Jacomina en Cornelis de Leeuw van Weenen

⁵ Zoon Arie werd geboren op 23 januari 1891.

De dames M. en A. Vissers vertelden mij zomer 2000, zij zijn dan beiden in de negentig, dat zij Cornelis de Leeuw van Weenen meestal wel even spraken als zij met hun ouders met het schip, de zeilkast “De Zwerver”, Vreeswijk passeerden⁶. Cornelis was een oom van hun moeder Adriana de Leeuw van Weenen. Vreeswijk was voor schippers aan de wal een centrale plek om met varende familieleden contact te houden. Bij reizen van en naar Amsterdam kwam je door Vreeswijk en bij de sluisen was er altijd oponthoud.

Van de contacten bij het passeren van Vreeswijk vertelde kleinzoon Co de Leeuw van Weenen ook: *“Als wij Vreeswijk passeerden kwam Opa⁷ wel eens aan boord in de sluis. Maar dat was maar een kwartiertje natuurlijk”*.

Dochter Johanna Maria woont in 1914 in Vianen, wat ook in de buurt was.

Mogelijk heeft Cornelis al voor de vestiging contacten in Vreeswijk aan de wal. Schipper in ruste Jacobus Oudakker woont in 1914 al kort in Vreeswijk, in de omgeving van de Molenstraat. De families de Leeuw van Weenen en Oudakker zijn door huwelijken aan elkaar verwant. Mogelijk heeft Jacobus Oudakker Cornelis gewezen op het beschikbaar zijn of komen van een woning in Vreeswijk.

Cornewalstraat

Via een kort verblijf in de Noorderstraat nr 31 (C63) woont Cornelis vanaf 1916 met zijn vrouw in de Cornewalstraat op nummer 5 (C106). Zoon Pieter heeft dit huis voor Cornelis gekocht. Het huis kwam uit de erfenis van Jacobus Oudakker die in dat jaar overleed, maar overigens niet in het huis had gewoond. In de Cornewalstraat zet Cornelis zijn timmerwerk voort, de lange stukken bewerkt hij op straat. Nadat de burens klaagden over de krullen die bij hen naar binnen waaien timmert hij voortaan op het dak van de uitgebouwde keuken.

Het gezin van zoon Pieter komt in 1918 naar Vreeswijk

Zoon Pieter de Leeuw van Weenen en schoondochter Elizabeth Volker varen met hun gezin al vanaf ongeveer 1908 in het Oostzeegebied. Daar maken zij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog mee. In 1917 wil Elizabeth graag terug naar Nederland om haar moeder te bezoeken die ernstig ziek is. Over zee kan dat niet meer vanwege de zeemijnen. Daarom verkoopt Pieter zijn schip en woont met zijn gezin kort in Vejle in Denemarken om een kans af te wachten om terug te reizen naar Nederland. Het gezin kan begin 1918 deelnemen aan een speciaal treinkonvooi naar Nederland.

Op 5 februari 1918 vestigt het gezin zich in Vreeswijk, inwonend in de Cornewalstraat bij Cornelis en Jacomina. De 2 oudste kinderen, Jo (17 jaar) en Henk (15 jaar), hebben dan hun schooltijd al achter de rug. Het derde kind, Cees (10 jaar), woont bij een oom en tante in Rotterdam om daar op school te gaan. Hij komt later naar Vreeswijk. De volgende 2 kinderen, Mina (9 jaar) en Piet (7 jaar), hebben de leeftijd van de lagere school; jongste zoon Teun (bijna 5 jaar) de leeftijd van de bewaarschool.

Voor oudste zoon Henk is er spoedig weer vaarwerk. Er ligt een klipper in de sluis, komt Pieter thuis vertellen, die wel een knechtje kan gebruiken. Zoon Henk wordt er met zijn plunjezak op af gestuurd. Henk is met deze kans niet zo ingenomen. Het helpt hem een beetje, als het op de kleine klipper indruk blijkt te maken wat hij vertellen kan over de zeilklipper “Progres” van 324 ton⁸ waarmee het gezin de Leeuw van Weenen daarvoor op de Oostzee had gevaren. De vaardienst op het klippertje hoeft maar enkele maanden verricht te worden.

⁶ In Vianen bezocht het gezin Vissers ook tante Anna Costeris-de Leeuw van Weenen, een nicht van moeder Adriana Vissers-de Leeuw van Weenen.

⁷ Cornelis de Leeuw van Weenen, geboren 21 mei 1846 te Middelharnis. Eerste huwelijk met Johanna Maria Tans op 29 oktober 1873, tweede huwelijk met Jacomina Johanna Hodde op 8 augustus 1900. Overleden 25 april 1921 te Vreeswijk.

⁸ 38,92 meter lang, 6,63 meter breed en 2,08 meter holte.

Vanaf april 1918 heeft Pieter weer een schip, het sleepschip “Hanna”, 230 ton⁹. Hij vaart daarop samen met zijn zoon Henk. In de weekenden reist Pieter naar huis in Vreeswijk en past zoon Henk op schip. Dit schip wordt later omgedoopt tot “Azolla”.

Voor Cornelis en Jacomina zal het een hele invasie geweest zijn in het kleine huis. Zomaar een gezin van 8 personen erbij, al valt Henk direct af en komt Cees enkele maanden later pas over uit Rotterdam. Bedacht moet echter worden dat Cornelis met zijn eerste vrouw Johanna een gezin had met 13 kinderen, wonend op een zeiltjalk. De ruimte aan boord was beslist kleiner dan in het huis aan de Cornewalstraat. Het verschil tussen het oudste kind Pieter en jongste kind Cornelia is overigens 18 jaar. Dat zal betekend hebben dat niet alle kinderen tegelijk aan boord waren.

Voor het gezin van Pieter en Elizabeth zijn er mogelijkheden genoeg om in te burgeren. Cornelis woont al in Vreeswijk vanaf 1914 en zal de nodige contacten hebben opgebouwd. Pieter en Elizabeth hebben zeker tot 1906 of 1908 binnen gevaren en zullen daarvan Vreeswijk gekend hebben. Pieter en Elizabeth zijn hervormd en bezoeken de hervormde kerk.

Dochter Jo is op de gemengde zangvereniging Euterpe waar bijna alle kerkelijke gezindten lid van zijn. Ook Jan van Zoelen is lid. Zo leren Jo en Jan elkaar kennen.

Uit de ansichtkaarten die bewaard bleven blijkt dat Jo met verschillende Vreeswijkse meisjes contact onderhield, ook nadat de familie in 1920 weer was gaan varen. Mogelijk was Jo lid van de meisjesvereniging, in ieder geval waren verschillende van haar vriendinnen lid. Je was op de meisjesvereniging tot je huwelijk, dus ver na wat nu in 2002 als meisjesleeftijd gezien wordt.

Vanaf 1923 doet in de correspondentie met ansichtkaarten Jan van Zoelen mee; in 1927 trouwen Jo en Jan, in Vreeswijk. Huwelijksinzegening vindt plaats in de hervormde kerk, het huwelijksfeest in het ruim van de “Azolla”.

De familie de Leeuw van Weenen behoort tot de zondagse koffiedrinkers die bij de familie van Zoelen op de Oude Sluis kwamen, en omgekeerd. De koffiecontacten zullen dateren van eind 1922 toen dochter Jo de Leeuw van Weenen en zoon Jan van Zoelen samen concrete toekomstplannen gingen maken.

Vertrek van gezin van Pieter in 1920

Uit de volgende kaart blijkt al begin 1919 sprake te zijn van plannen om weer met het hele gezin te gaan varen.

*Den Jongejuff J. de Leeuw van Weenen
Nieuwestraat C 106
Vreeswijk.*

Den Helder 31 Maart 1919.

Waarde Vriendin Jo!

Met deze laat ik je weten als dat wij hier in Den Helder, Een lading Cokesgruis moeten laden naar Wormerveer. en zullen denklijk Woensdag de last hebben.

⁹ Na ombouw tot zeilschip 227 ton. 33,3 meter lang, 6 meter breed, 2 meter holte. De zoons van Pieter vinden het niks, zo'n klein schip.

Ik heb uit je kaart vernomen als dat jullie weer aan boord gaan, nu dat zal wel weer vreemd wezen, vindt je ook niet? nu geen nieuws meer dan de beste groeten aan u allen, van ons: Uw Vriendin Johanna (...)

Ik wou wel dat wij nog eens langs kwamen,

De Groenten aan de Familie van den Boom, vooral aan Stien.

In de zomer van 1919 wordt op de werf van Zutphen de “Hanna” omgebouwd tot zeilschip en wordt het comfort aan boord vergroot. Daarvan zijn rekeningen bewaard, zie de bijlagen.

In ieder geval januari 1920 vaart het gezin weer. Het is niet bekend wanneer de “Hanna” omgedoopt is tot “Azolla”; in het vervolg zal de naam “Azolla” worden gebruikt. De kinderen Mina en Piet blijven achter op de schippersschool. Zoon Teun, 6 jaar oud, was nog te jong voor de schippersschool.

In 1920 zijn Pieter en Elizabeth 20 jaar getrouwd. Zoon Henk herinnerde zich omstreeks 1980 nog dat het gezin op de fiets van Vreeswijk naar een fotograaf in Utrecht ging. Waarschijnlijk lagen zij toen met het schip in Vreeswijk. Zoon Piet en dochter Mina zaten toen op de schippersschool Prins Hendrik.

Figuur 4: Van links naar rechts: Cees, vader Pieter, Teun, Henk, Jo, Mina, moeder Elizabeth, Piet

Cornelis en Jacomina na 1920

Grootvader Cornelis overlijdt op 25 april 1921. Het huis wordt in 1923 verkocht aan voormalig schipper J. Pol en zijn vrouw M. Pol-Lenten. Zij waren attent gemaakt op het beschikbaar komen van het huis door de vader van M. Pol-Lenten die in het huis ernaast, op nummer 3, woonde, ook een oud schipper.

Jacomina de Leeuw van Weenen-Hodde woont na de verkoop van het huis nog enige tijd in, eerst op een kamertje boven, later, als zij ziek wordt, in de voorkamer beneden. Mw. van Dijk-Pol en haar oudere zusje, toen 9 en 11 jaar oud, helpen bij de verzorging, zoals het brengen van een kopje thee en helpen met wassen van handen en gezicht. Op haar beurt hielp Jacomina met de zieke vader Jacob Pol.

Jacomina kwam uit Elkerzee, op Schouwen Zeeland¹⁰, wat in haar tongval en woorden was te merken. Bijvoorbeeld een schuurtje noemde ze een kot. In Vreeswijk zullen overigens wel meer bewoners hun eigen dialect meegebracht hebben.

Later verhuist Jacomina naar een bovenwoning aan de Kerkstraat¹¹, naast de hervormde kerk. Zie de foto hiernaast. Waarschijnlijk het bovenhuis op de hoek, vlak tegen de kerk aan. Mw. van Dijk herinnert zich de trap omhoog en het kamertje met in de hoek een kleine keuken. Zij bracht wel eens wat eten. Ook mw. A. van Raaij-van Zoelen herinnert zich nog bezoeken aan de bovenwoning.

In ieder geval woont Jacomina daar nog in 1932. Haar kleinzoon Finus de Leeuw van Weenen is van november 1928 tot mei 1932 op de schippersschool in Vreeswijk. 's Zondags na de kerkdienst, spreekt Jacomina met de moeder van Finus af, komt Finus na de kerkdienst bij haar koffiedrinken. Samen met een vriendje uit zijn groep is Finus tot het einde van zijn schooltijd wekelijks bij zijn oma op bezoek geweest.

In een bewonersoverzicht van 1934 komt Jacomina niet meer voor. Het laatst woont zij in bij haar zoon Leendert Cornelis van Driel in Buiksloot. Zij overlijdt op 5 september 1935.

Figuur 5: Hervormde kerk, rechts de Kerkstraat of “Schietsteeg”.

¹⁰ Daar was zij geboren, op 14 maart 1852, en daar vond ook het huwelijk plaats met Cornelis op 8 augustus 1900.

¹¹ In de wandeling aangeduid met “Schietsteeg”, omdat je via dit smalle straatje snel door kon schieten van de verlengde Dorpsstraat naar de Molenstraat.

Nieuwe verbanden met Vreeswijk

Jo de Leeuw van Weenen en Jan van Zoelen verloven zich op 4 december 1922, de verjaardag van Jo. Ze trouwen op 21 juli 1927. Het huwelijk wordt in de hervormde kerk ingezegend; de bruiloft wordt in het ruim van de “Azolla” gehouden. De gebroeders van Zoelen helpen met het timmeren van een podium. De hele familie weert zich met voordrachten en stukjes. De succesnummers worden later op verzoek nog wel eens herhaald op andere huwelijksfeesten.

Bewaard gebleven is wie de bruiloft hebben bezocht, zie bijlage E.

Door het werk van Jan, bouwkundige, woont het nieuwe gezin in korte tijd op zeer verschillende adressen, van Overijssel tot Noord- en Zuid-Holland. Jo is de enige uit het gezin van Pieter en Elizabeth die niet vaart. Dat is dan tegelijk de reden waarom zij min of meer het middelpunt is voor de familiepost en zo toch bij de vaart betrokken en op de hoogte blijft.

Cees de Leeuw van Weenen en Jansje van Zoelen, zuster van Jan van Zoelen, trouwen op 28 april 1933. Het is niet bekend hoe zij elkaar hebben ontmoet, maar op de bruiloft van Jan en Jo voeren ze samen een stukje op. Jansje als pannenkoeken bakkende dienstbode en Cees als bezoeker in de keuken

waarvan mevrouw niet mag weten. Als mevrouw onverwachts komt, moet de pannenkoek weg – gauw maar in de pet van Cees - en moet Cees weg. Maar als deze zijn pet opzet loopt de stroop hem langs de oren.

Figuur 7: Jansje van Zoelen en Cees de Leeuw van Weenen

Figuur 6: Jo de Leeuw van Weenen en Jan van Zoelen

Cees en Jansje varen na hun trouwen eerst aan boord bij familie, op de “Paraat” van Leen en Truus Volker.

Als logé op de “Paraat” maken ook Johan en Aartje van Zoelen, jongere broer en zus van Jansje, kennis met het varen.

Vanaf 1938 varen Cees (Cornelis) en Jansje op een eigen schip, de “Corja”¹².

In de Tweede-Wereldoorlog, toen de geconfisqueerde “Corja” achtergebleven was in Duitsland, wonen zij met hun kinderen Bets en Theo in bij de ouders van Jansje op Oude Sluis 5. Theo en Bets gaan dan naar de christelijke school.

Na de oorlog wordt de gehavende “Corja” hersteld bij de werf Buitenweg. Bets en Theo gaan dan naar de schippersschool. Naast hun grootouders aan de Oude Sluis 5, wonen er ook verschillende ooms en tantes in Vreeswijk. Theo bezocht in zijn schooltijd bijvoorbeeld zijn tante Marie van Perge-van Zoelen.

¹² Samenvoeging van CORnelis en JANSje.

Vanaf 1928 is het “aan” tussen Teun de Leeuw van Weenen en Josien Lenten. Van 1918 tot 1920 woonden hun ouders schuin tegenover elkaar in de Cornewalstraat. Waarschijnlijk gingen ze samen naar de bewaarschool, al zat Josien dan wel een klas lager. Teun zat op de schipperschool in Vreeswijk. Het is niet bekend wanneer precies, waarschijnlijk van 1922 tot 1925.

Mogelijk dat hij tot 1923 op zaterdagmiddag of zondag nog op bezoek kwam in de Cornewalstraat en de kennismaking met de jeugd in de Cornewalstraat vernieuwde.

Teun en Josien trouwen op 13 augustus 1937, in de gereformeerde kerk te Vreeswijk. Josien was gereformeerd en Teun sluit zich bij deze kerk aan. Eerst wonen Teun en Josien in aan boord van de “Azolla”, maar spoedig al, ongeveer 1938, gaan Pieter en Elizabeth in Dordrecht aan de wal wonen en nemen Teun en Josien de “Azolla” over. Met dit schip zullen ze regelmatig in Vreeswijk komen op familiebezoek; in de oorlog, toen de “Azolla” geconfisqueerd was, wonen ze er ook enige tijd, bij de ouders van Josien die dan op de Handelskade wonen.

In de oorlog was de “Azolla” geconfisqueerd. Na de oorlog vindt broer Piet de “Azolla” terug in Den Helder, krijgt het schip mee en weet het af te meren langs zij bij Teun die in Vreeswijk ligt met de kempenaar waarop hij als zetschipper voer.

Na de oorlog blijft de “Azolla” in Vreeswijk komen. Voor familiebezoek wordt afgemeerd aan de Handelskade. Op de Handelskade wonen behalve de ouders van Josien ook haar broer Cor Lenten met zijn gezin. De nieuwe generatie aan boord heeft dan ook weer contacten met Vreeswijkse leeftijdsgenoten. Bijvoorbeeld Ben Remie die bevriend is met zoon Sander van Cor Lenten, maakt dan kennis met Jan de Leeuw van Weenen die van zijn leeftijd is. Van Jan leert Ben bijvoorbeeld hoe je met wrikken een roeiboot vooruit krijgt.

Via de opvolgende generaties gaan de contacten met Vreeswijk dus door, maar het aantal varende familieleden neemt snel af. In 2001 ging de laatste schipper in de generatie van kleinkinderen van Pieter en Elizabeth aan de wal. Maar het varen blijft blijkbaar trekken; een kleinzoon van kleindochter Janny Winkelman-van Zoelen volgt op dit moment de opleiding voor binnenschipper in Rotterdam.

Figuur 8: Josien Lenten en Teun de Leeuw van Weenen

Cornelis als timmerman in Rotterdam en Vreeswijk

Uit onderstaande briefkaart blijkt dat Cornelis tijdens zijn korte verblijf aan de Bourgondische Vliet ook “burger”-timmerwerk doet. Hij schrijft hier aan zijn zoon Pieter dat hij een sigarenwinkel gaat betimmeren. “Trui” zal familie zijn; Cornelis had zowel een zuster die Geertruida heette als een dochter.

*Aan Schipper P de Leeuw van Weenen
Schip Progres, zijnde of komende te Breda, losplaats nabij Valkenburg uitvaart voor de
Mouterij*

December 1913

Waarde ... en kinderen

Deze is dienende u te doen weten dat bij ons alles wel is, wat wij van u ook hopen. Piet gij moet eens na 't postkantoor gaan alwaar (?) al een brief zijn van Chris, Postrestante (?). Trui haar man heeft 2 Cigaren winkels overgenomen daar gaan ze zelf in en een kort bij hun in de buurt daar komt een zetbaas in. Ik zal die zaak gaan betimmeren voor hun.

Nu groeten Uwe ouders en familie

*C de L v Weenen
Bourgondische Vliet 34-a
Charlois*

In Vreeswijk deed Cornelis timmerwerk voor passerende schippers, maar hij timmerde ook voor de burens en familie. Hij werkte op bestelling en tegen een vergoeding. Mevrouw M. Vissers herinnert zich dat haar moeder meestal wel iets meer betaalde dan Cornelis vroeg. Werkstukken die Cornelis voor hen timmerde waren: een draaibare orgelkruk, een groot droogrek, een droogrekje voor om de kachel en een vuilnisbakje. De laatste 2 artikelen waren er in 2000 nog.

Kleinzoon Co de Leeuw van Weenen vertelde over het timmeren: *“In 1917 hebben wij in Utrecht in het ijs gelegen en toen hebben mijn Vader en Opa de mast die we toen al aan boord hadden op het ijs staan fatsoeneren. Na de winter stond de mast al in de koker en heeft mijn Vader ook een lier gekocht, het zal wel een tweedehandsie geweest zijn, want die mast moest natuurlijk ook recht overeind gedraaid kunnen worden. Op de foto zijn er ook al 2*

Figuur 9: "Variabele", van Christiaan Willem de Leeuw van Weenen.

gieken bij, een voorgiek en een achtergiek, toen was het schip al opgetuigd.”

“Opa was schipper maar ook een halve timmerman. Hij kon er wat van en mijn Vader kon ook goed timmeren. Ik leerde het weer van hem, ik deed ook alles zelf”.

Als nadere toelichting bij de foto schreef hij: *“Mijn Vader¹³ met zijn onafscheidelijke witte pet op staat in de stuur(hut), wilde ik schrijven, maar dat was geen hut maar werd stuurstelling genoemd. Mijn oudere broer Piet van 1903 staat te sturen. Aan dek stond mijn Moeder¹⁴ met waarschijnlijk mijn zusje Christien op haar arm, en mijn oudste Zuster Anna tegen de roef geleund. Ik stond op de luiken. Aan dat draadje aan de achterbolder kan je zien dat er nog een schip achter ons aan die sleep hing.”*

NB Timmeren in de familie de Leeuw van Weenen

De aanleg tot timmeren is in de familie via de “genen” uitvoerig doorgegeven. Oudste zoon Pieter, zoon van Cornelis, heeft eens gezegd dat hij eigenlijk timmerman had willen worden. Pieter deed veel timmerwerk aan zijn schip zelf. Zo waren er nog veel andere nazaten die timmerwerk aan boord zelf uitvoerden of later aan de wal overgingen op houten huishoudelijke artikelen of speelgoed.

Eenmaal werd verteld dat ook stamvader Pieter de Leeuw van Weenen, de vader van de Cornelis waar deze paragraaf over gaat en eveneens schipper, ook sloopstimmerwerk deed zoals masten, gieken en bokkenpoten. Helaas was daar nog geen nadere bevestiging van.

Een enkeling in de familie maakte het tot beroep. Behalve Cornelis, in zijn pensioentijd, was dat Cornelis Martinus, een zoon van Cornelis. Deze was zetschipper en timmerman. Hij woonde in Rotterdam. Een achterkleinzoon van Cornelis, zoon van Teun de Leeuw van Weenen en Josien Lenten, ontwerpt en maakt massief houten kasten en kastjes. Hij woont al geruime tijd in Canada.

¹³ Christiaan Willem (Chris) de Leeuw van Weenen, geboren te Rotterdam op 21 april 1877 en overleden 1 november 1956 te Dordrecht, huwde op 12 december 1900 Klaartje van Poelgeest.

¹⁴ Klaartje van Poelgeest, geboren te Jutphaas 12 maart 1881, overleden Rotterdam 18 april 1928.

Verwante schippersfamilies, contacten onder meer in Vreeswijk

De familie de Leeuw van Weenen was door huwelijken verbonden met de schipperfamilies Volker, Oudakker, Serné, Vissers en Korporaal.

Ten behoeve van de leesbaarheid van het stukje hieronder wordt geschreven over vader Pieter de Leeuw van Weenen, moeder Elizabeth de Leeuw van Weenen-Volker, zoon Pieter en dochter Mina. Zo wordt aangegeven wie behoorden tot het gezin van van Pieter en Elizabeth de Leeuw van Weenen dat in Vreeswijk inwoonde bij grootvader Cornelis de Leeuw van Weenen.

Moeder Elizabeth de Leeuw van Weenen-Volker had een broer Tijs Volker en een zus Pleuntje Volker die respectievelijk getrouwd waren met Jo en Leen Oudakker, zus en broer. Dit waren kinderen van Jacobus Oudakker die als rustend schipper in Vreeswijk heeft gewoond.

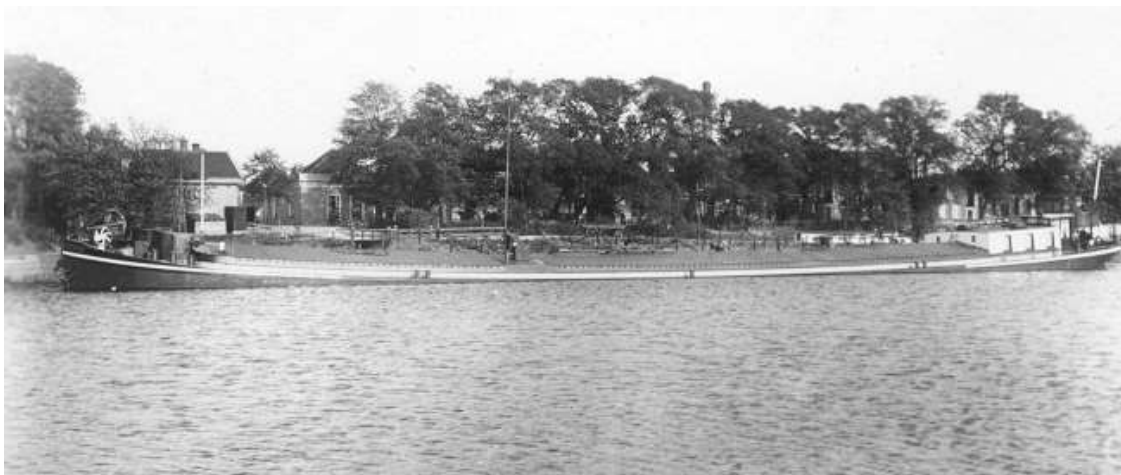
Dochter Mina de Leeuw van Weenen en Henk Volker, zoon van de broer van moeder Elizabeth, waren getrouwd met respectievelijk Gerrit en Nel Serné die broer en zus waren.

Naan Vissers- de Leeuw van Weenen was een nicht van vader Pieter de Leeuw van Weenen. Als het gezin van Naan met het schip Vreeswijk passeerde hadden ze vaak even contact met grootvader Cornelis de Leeuw van Weenen die een oom van Naan was.

Een neef van vader Pieter de Leeuw van Weenen, ook Pieter de Leeuw van Weenen genaamd, was getrouwd met Cornelia Debora Korporaal. Lies Korporaal, dochter van een broer van Cornelia, en zoon Piet de Leeuw van Weenen trouwden later ook, als tweede verbintenis tussen de families.

Lies en zoon Piet hadden in Vreeswijk op de schippersschool gezeten, net als verschillende broers en zusters de Leeuw van Weenen en broers en zusters Korporaal. De families Oudakker en Volker stuurden hun kinderen ook naar de schippersschool in Vreeswijk. Verschillende kinderen Korporaal, Volker, Oudakker en de Leeuw van Weenen zaten gelijktijdig op de schippersschool.

De families Oudakker en Volker deden aan Rijnvaart. Ze haalden zand en grind uit Duitsland en brachten dat naar Amsterdam.

Figuur 10: "Leentje Cornelia" van H.H. Volker, te Buiksloot aan het eilandje voor de brug, wachtend op lossen bij van Baarsen

Vader Pieter de Leeuw van Weenen voer met de “Azolla” zowel “binnen” als “buiten”. Hieronder de “Azolla” nadat deze bij Gebr. van Zutphen te Vreeswijk in 1919 was omgebouwd van sleepschip tot zeilschip. De verhoogde verschansing achter zal na 1919 zijn aangebracht.

Figuur 11: "Azolla" op het IJsselmeer, tussen 1919 en 1927.

In 1927 werd in de “Azolla” een motor ingebouwd, met het extra comfort van de toevoeging van stuurhut en dekhut, maar het zeiltuig bleef.

Op bovenstaande foto voert de “Azolla” een gaffeltopzeil.

Onder de tweede fok, gerekend vanaf de voorkant, zijn de bokkenpoten zichtbaar. Die werden gebruikt om de mast te strijken. Bij het passeren van bruggen werd de mast wel gestreken met het zeil aan de mast. Dat gaf zo min mogelijk tijd- en snelheidsverlies. Het gewicht van mast en zeilen was hanteerbaar door de lier op het voordek.

Familiebezoek, burens en “buurten” in de vaart

De vraag van dit verslag is onder meer op welke manier schippers contact hadden met de Vreeswijkers. Zeker is dat de schippers die met elkaar in Vreeswijk lagen vooral ook contact hadden met elkaar.

Het “buurten” - bij elkaar op bezoek gaan als je elkaar ergens trof - werd druk beoefend. De ouders zaten op het ene schip, de jeugd op het andere. Zo was op beide schepen iemand aanwezig. A. Vissers herinnerde zich nog de appeltjes die Pieter op de schoorsteen klaar legde voor de kring jeugdigen. Pieter was een boeiend verteller bij dit soort gelegenheden. Als het over een reis ging wist hij nog allerlei details over het weer, de vrachtprijs en de bijzonderheden van de reis.

Algemeen in de vaart staat “nabuurchap” hoog aangeschreven. Duurde het in een dorp of stad waar je kwam wonen wel enige tijd voordat je elkaar met buurman of buurvrouw begon aan te spreken, in de vaart was ook de onbekende waar je naast lag direct “buurman” of “buurvrouw”.

In combinatie daarmee werd ook voorzichtig omgegaan met het “overpad” dat naastliggende schepen je boden. Om niet te storen liep je zoveel mogelijk via het voorschip en niet via het achterschip waar de woning was; liefst niet over de luiken en herften om de teer- of verflaag niet te beschadigen.

Maar ook de familieleden aan de wal werden ruim met bezoek bedacht. Misschien speelde een rol dat schippers altijd al op reis waren, zij hoeven zich niet los te maken uit hun werk en hun woonplaats om elders op bezoek te gaan. Het zal ook een rol gespeeld hebben dat de vaart vroeger niet zo jachtig was als nu, anno 2002. Er waren meer wachttijden en het was meer gebruik om op zondag stil te liggen.

Zeker in de familie de Leeuw van Weenen en aangetrouwde families werd familiebezoek ruim gepraktiseerd. Hierna worden enkele voorbeelden genoemd. Toen Pieter de Leeuw van Weenen met zijn schip in Utrecht was ging hij ook op bezoek bij zijn nicht Naan Vissers-de Leeuw van Weenen in Zeist.

Mina Serné-de Leeuw van Weenen, dochter van Pieter, moest regelmatig in Zeist zijn en bezocht daar dan ook wel de familie Vissers.

Toen Henk de Leeuw van Weenen, zoon van Pieter in militaire dienst was, omstreeks 1922, kwam hij op bezoek aan boord bij de toen nog varende Naan Vissers, de nicht van zijn vader, en at graag mee.

Het gezin Vissers had ook weer veel contact met de familie Korporaal. Zie de foto hierboven, waarschijnlijk omstreeks 1935 genomen. Het gezin Vissers woonde toen al aan de wal in Rotterdam.

In de Tweede Wereldoorlog woonde Pieter in Dordrecht en had daar veel contacten op het water. Hij kon in de moeilijke oorlogsjaren in de familie aan de wal uitdelen van de levensmiddelen die hij via zijn bezoekers kreeg.

Figuur 12: Staande van links naar rechts: Marie Vissers, Marinus Korporaal, Suus Vissers, Lies Korporaal, Piet de Leeuw van Weenen. Op de voorgrond: Anna Korporaal.

De laatste jaren van zijn leven woonde Pieter bij zijn dochter Jo en schoonzoon Jan van Zoelen in Uitgeest. Ook in deze betrekkelijke uithoek kreeg hij veel bezoekers uit de familiekring.

II. SAMENVATTING ENKELE ASPECTEN VAN VREESWIJK 1920

Inleiding

Op verschillende aspecten wordt in hoofdstuk IV nader ingegaan. Onder meer wordt daar informatie gegeven over enkele bedrijven of winkels die in dit hoofdstuk kort genoemd worden.

Doel van deze samenvatting in hoofdstuk II is een korte kennismaking met Vreeswijk, ter voorbereiding op het antwoord dat in hoofdstuk III gegeven wordt op de hoofdvraag van dit verslag¹⁵.

Scheepvaart

Van scheepvaart bij Vreeswijk was al sprake toen in de 7^e eeuw zich Friezen vestigden op de Wierse rug, een hoger gelegen punt in een omringend gebied dat door afwezigheid van rivierdijken bij hoog water kon onderlopen. Via het toen bestaande watertje de Zandveldse wetering was er een vaarweg die bij Klaphek een open verbinding met de Lek had.

In 1373 functioneert de vestiging op de Wierse rug als doorvoerplaats voor scheepvaart tussen de Lek en Utrecht. Van de Wierse rug loopt dan een kanaal rechtstreeks naar de Lek via een houten sluis ter plaatse van de huidige Oude Sluis. De Wierse rug is dan doorgraven.

Later gaat ook de vaarverbinding voor Amsterdam belangrijk worden voor de scheepvaart tussen Amsterdam en de Rijn. In 1824 maakt de juist vernieuwde sluis, de huidige Oude Sluis, deel uit van de Keulsche Vaart-route tussen Amsterdam en de Rijnplaats Keulen. Van deze route is bijvoorbeeld de Vecht een onderdeel.

De groeiende scheepvaart, meer vervoerde vracht en grotere schepen, maakt volgende aanpassingen nodig. In 1892 wordt de Koninginnensluis geopend als onderdeel van een nieuwe “Merwedekanaal”-route. Hoezeer men streefde naar het opruimen van hindernissen en ergernissen blijkt ook hieruit dat de nieuwe route vrij is van brug- en sluisgelden. Dat was nog niet het geval met de Keulsche Vaart-route via de Oude Sluis.

Het Merwedekanaal in Vreeswijk, als onderdeel van de “Merwedekanaal”-route, verbindt de Koninginnensluis met de vroegere “Keulsche Vaart”-route. Langs de westelijke oever van dit kanaal, heel toepasselijk Handelskade¹⁶ genoemd, komen winkels en bedrijven. Om in de behoefte aan woonruimte te voorzien krijgt de Handelskade zijstraten met woonhuizen. Maar ook deze worden regelmatig door bedrijfjes benut. De nieuwe bewoners komen uit het hele land.

In 1920 functioneert de nieuwe Merwedekanaal-route volop. Ook via de Oude Sluis neemt de scheepvaart toe. De economie van het dorp ondervindt sterke impulsen van de groeiende scheepvaart. Met name is dit het geval omdat de nieuwe vaarroute al snel weer te krap bleek en de schepen in Vreeswijk veel oponthoud hebben. De Vreeswijkse winkels en bedrijven ondervinden daar veel baat van.

Wegverkeer

Vreeswijk ligt op de route van het doorgaande noord-zuidverkeer. De weg van Amsterdam naar Parijs liep over Vreeswijk. Vanaf 1 april 1840 is er een schipbrug voor de oversteek over de Lek naar Vianen; daarvoor was er een veer.

Na de aanleg van het Merwedekanaal en de Koninginnensluis ging het verkeer over de Handelskade, daarvoor over de Dorpsstraat.

¹⁵ Zie de inleiding op pagina 7 of de eerste alinea van hoofdstuk III op pagina 27.

¹⁶ Genoemd naar de gelijknamige kade in Amsterdam.

Winkels en bedrijven verbonden aan de scheepvaart

De winkeliers speelden in op het oponthoud bij de sluisen dat de schippers gelegenheid bood inkopen te doen. De serviceverlening ging ver. Winkels waren 's avonds en in het weekend open. Iets wat enige tijd vergde, zoals een staaldraad met splits of het mengen van verf, kon telefonisch doorgegeven worden als schepen richting Vreeswijk voeren. Bij aankomst in Vreeswijk lag het bestelde klaar. Wie een broek nodig had kon die bij de kleermaker laten aanmeten en dan op de terugweg door Vreeswijk ophalen.

Hoe de Vreeswijkers inspelen op de koopgelegenheid en koopbehoefte van de passerende schippers, blijkt bijvoorbeeld uit de vele winkels bij de Oude Sluis. Genoemd kunnen worden aan de oostzijde van de sluis: café, schoenmakerij met schoenwinkel van Van Zoelen, 2 kruideniers, tabakswinkel, manufacturenwinkel, kruidenierswinkel waar men ook klompen verkocht, 2 bakkers met winkel, winkel met breiwol en sajete, gasfitter. Aan de andere kant van de sluis onder meer de galanteriewinkel van de familie Baars. In de zijstraat Wilhelminastraat was een bakker, een groentenzaak tevens kruidenierszaak.

Praktisch alle bedrijven op en bij de Handelskade komen van buiten Vreeswijk. Dat in Vreeswijk de middenstand bloeit, raakt landelijk bekend. Bijvoorbeeld bakker Grit, helemaal uit Gasselternijveen, Drente, slager Zeilmaker en kleermaker Lenten.

Behalve voor verbruiksartikelen als verf, touw en staaldraad kunnen schippers in Vreeswijk ook terecht voor het grotere onderhoud, reparaties, verbeteringen of een zelfs nieuw schip. Er zijn mastenmakerijen, zeilmakerijen, een motorenwerkplaats en scheepswerven.

Hoe zeer de bedrijven doordrongen waren van het economische belang van schepen om zo min mogelijk vaartijd te verliezen, blijkt bijvoorbeeld uit het advies van motorenbedrijf van Perge aan parlevinkers om een tweede motor te hebben waarmee doorgevaren kon worden als een motor aan de wal moest voor reparatie.

En dat ook op heel specifieke behoeften ingespeeld werd, bleek bijvoorbeeld wel uit de motorlier die van Perge ontwikkelde voor de zandschippers. Daarmee kon zowel het zand binnenboord worden gehesen als een zijschroef worden aangedreven voor de voortstuwing.

Met de opkomst van stoommachine en stoomvaart werd in Vreeswijk de stoomsleepvaart een belangrijke tak van dienstverlening. Vreeswijk was een zogenaamd koppelstation. Bij het slepen werden altijd meerdere schepen tegelijk gesleept, die moesten daartoe tot een sleep worden geformeerd. Voor de Lek en voor de Vaartse Rijn golden verschillende regels voor het samenstellen van slepen. In de slepen op de Vaartse Rijn mochten minder schepen mee dan op de Lek. Mede daarom moesten schepen die Vreeswijk binnenkwamen en schepen die Vreeswijk over de Lek verlieten opnieuw tot sleep gecombineerd worden.

Overige bedrijvigheid

In Vreeswijk woonden veel zandschippers die met kleine schepen 's morgens vroeg Vreeswijk verlieten en later op de dag weer geladen terugkwamen. Hiermee verbonden was ook de overslag en handel in Vreeswijk van zand en grind.

In het gebied om Vreeswijk heen was ook landbouw. Van een rustend schipper in Vreeswijk werd verteld dat hij om iets om handen te hebben af en toe bij een boer werkte in de omgeving van Vreeswijk.

Kerken, scholen, verenigingen

In 1920 behoorden de meeste mensen nog met een bepaalde vanzelfsprekendheid tot een kerkgenootschap. In Vreeswijk staan 3 kerkgebouwen: de hervormde kerk, gereformeerde kerk en

rooms-katholieke kerk. Voor andere richtingen aan protestantse kant zullen Vreeswijkers onder meer in Vianen terecht gekund hebben.

Vreeswijk is ruim voorzien van verenigingen, kerkelijke en niet-kerkelijke. De gemengde zangvereniging “Euterpe” weet de grenzen tussen de verschillende geloofsrichtingen te doorbreken. Uit alle gezindten komen leden.

Vanaf 1915 was er in Vreeswijk een schippersschool met internaat. Hoewel ter bestrijding van de kosten voor de ouders het onderwijs werd gecompriemd tot 3 jaar, was deze vorm niet voor elke schipper betaalbaar. Er waren, mede hierom, schipperskinderen die het gewone onderwijs volgden als het schip enkele dagen in een plaats lag.

Hoe stonden Vreeswijkers in de omringende wereld?

De korte en beperkte studie van het Vreeswijk van 1920 maakt voorzichtig ten aanzien van conclusies. Een gegeven is de eeuwenlange stroom doorgaande reizigers en schippers. Een belangrijk deel van de plaatselijke economie steunde op de schippers als klant. Dat brengt veel contact met zich mee en, in termen van 2000, “professionalisering” in onderhouden van contact en inspelen op omstandigheden en wensen van de klant.

Met de doortrekkende reizigers was er misschien minder contact, maar deze zullen de cafés hebben aangedaan en hadden in ieder geval tot 1840 contact met het personeel van de veerpont. De schipbrug die daarna kwam gaf een wachttijd voor reizigers als de brug open was voor de scheepvaart. Dat zal waarschijnlijk ook tot contacten en uitwisseling van verhalen met het personeel van de schipbrug geleid hebben.

De Vreeswijkers zelf kwamen voor een deel van buiten Vreeswijk en zullen de eigen contacten buiten Vreeswijk aangehouden hebben. Bovendien lag Vreeswijk dicht bij de stad Utrecht.

Voor grotere aanschaffen op gebied van kleding en meubels waren Vreeswijkers ook op Utrecht aangewezen. Voor bijvoorbeeld een notaris konden ze in Vianen of in IJsselstein terecht.

Aangenomen mag worden dat de verhalen uit de buitenwereld Vreeswijk dus bereikten en dat ze door het dorpskarakter van de kleine gemeenschap uitvoerig doorverteld werden, bijvoorbeeld via de leveranciers die dagelijks de huizen langsgingen¹⁷.

Vreeswijkers wisten wat er in de wereld buiten Vreeswijk gebeurde en zullen ook in staat geweest zijn met die buitenwereld in contact te treden. Zij zullen – als veronderstelling – een evenwicht gevonden hebben tussen enerzijds veilige beslotenheid en anderzijds een zekere openheid in hun contacten met de schippers. Nog anders gezegd: Vreeswijkers kunnen geen onbenaderbare nurksen geweest zijn die de bezoekende schippers wegkeken uit hun winkels en dorp.

¹⁷ Mw. Copier-van den End herinnert zich hoe haar vader na het bezorgen van brood altijd wel met nieuwtjes thuis kwam.

III. RELATIE VREESWIJK EN SCHIPPERS

Vraag

Zagen de Vreeswijkers de schippers alleen als klanten, die ze zo goed mogelijk moesten bedienen omdat ze een belangrijke hoeksteen waren van de plaatselijke economie, of boden zij de schippers en hun kinderen ook toegang tot hun gemeenschap, een rustpunt in het beweeglijke bestaan van schippers en hun kinderen?

Antwoord

Mw. Copier waarschuwt voor – in onze woorden - een overdreven idee van integratie of een te idealistisch idee over de opstelling van de Vreeswijkers. Zij wees erop dat schippers en schippersjeugd te kort in Vreeswijk waren om hechte banden aan te knopen of intensief mee te doen met verenigingen.

Hier haar gedachten en conclusie: *“Volgens mij waren de contacten met de dorpingen weinig geregelde bezoeken aan de winkels, tagrijnzaken en scheepswerven. Onderling kwam men elkaar overal tegen. Men ging met de schepen naast elkaar liggen om 's avonds te buurten. Schippers vormden een aparte gemeenschap. Mijn idee is, dat ze er ook niet zo'n behoefte aan hadden om bevriend te raken met de dorpingen. Daarvoor verschilden hun werelden teveel. Wat weet een dorping van varen? En wat weet een schipper van de problemen van een winkelier?”*

Als algemeen beeld nemen we dit graag over. De gestelde onderzoeksvraag is ook te algemeen. De situatie van de familie de Leeuw van Weenen in Vreeswijk was anders dan die van de meeste schippers. De vraag wordt daarom in enkele meer specifieke vragen of onderwerpen omgezet:

- Welke aansluiting had Vreeswijk bij de schipperswereld?;
- Vestiging in Vreeswijk van schippers “in ruste”;
- Specifieke situatie van familie de Leeuw van Weenen;
- Ontmoetingsmogelijkheden van de jeugd.

Welke aansluitingen had Vreeswijk bij de schipperswereld?

Bedoeld wordt hier welke aansluitingen er waren naast de winkels en bedrijven die zich op de schippers richtten. Hoe ingevoerd waren Vreeswijkers in de schipperswereld?

Sommige Vreeswijkse winkeliers bleken zelf uit de vaart te komen of nog maar enkele generaties aan de wal te wonen. Bijvoorbeeld een schipper die op latere leeftijd de overstap naar een nering op de wal maakt en dan voor een winkel kiest met de klanten uit de schipperswereld die hij zo goed kent¹⁸.

Vreeswijk was een gunstige locatie voor zo'n winkel. Zo'n overstap kan trouwens ook wel op jongere leeftijd gemaakt zijn¹⁹. Dat men de schipperswereld goed kende en meestal nog varende familieleden had, zal de relatie met de schippers persoonlijker, d.w.z. meer dan alleen zakelijk, gemaakt hebben.

Dat Vreeswijk in Nederland de eerste plaats was met een schippersschool, internaat met lager onderwijs, getuigt van aandacht voor een belangrijk schippersprobleem. De oprichting was een gezamenlijke inspanning van de gereformeerde en hervormde bevolkingsgroep. Die samenwerking was in die tijd niet vanzelfsprekend. De recente overgang van hervormden naar de afgescheiden “dolerenden” bood de nodige pijnpunten in Vreeswijk tussen de twee groepen. Het belang van de oprichting van een school werd blijkbaar voldoende groot geacht om onder de moeilijke omstandigheden toch tot samenwerking te komen. Zonder samenwerking zou het niet haalbaar geweest zijn.

¹⁸ Paulus Baars die roetschipper was en de winkel van C. Ket, Dorpsstraat 24, overnam.

¹⁹ H. Lenten van de tagrijnzaak gebr. C. en H. Lenten kwam uit de vaart.

Toen de school er was, vanaf 1915, trok dat voor het weekeinde extra bezoekende schippers aan die in Vreeswijk zondag hielden. Het kwam voor dat schippers die in buurt lagen met het openbaar vervoer naar Vreeswijk reisden en hun kinderen ophaalden, maar als het niet te veel vaartijdverlies opleverde zullen schippers die tegen het weekeinde in de buurt van Vreeswijk waren, gekozen hebben daar zondag te houden om zo hun kinderen op de schippersschool in Vreeswijk weer even te zien.

Opmerkelijk was overigens hoezeer de schippersschool de schipperskinderen apart hield van de Vreeswijkse samenleving. Mogelijk dat dat verklaard wordt door de verantwoordelijkheid die de school voelde voor de kinderen die aan haar waren toevertrouwd. In ieder geval ook moest er op school hard gewerkt worden, met lange schooltijden, om het overladen lesprogramma af te werken.

In Vreeswijk liggen tijdens het weekend, betekende voor de kerkelijke schippers ook in Vreeswijk naar de kerk gaan. Uit familieverhalen is bekend dat Vreeswijkers schippers na de dienst op de koffie uitnodigden, en omgekeerd. Het is niet bekend of dat ook algemeen zo gebeurde.

Vernomen is dat nog in de huidige tijd de hervormde kerk gericht aandacht geeft aan de schippers en dat dat altijd zo geweest is. Er is niet gesproken met leden van andere kerken, maar ook daar zullen de varende bezoekers aandacht krijgen en gekregen hebben.

De kerkelijke verenigingen, zondagsschool en catechese zijn vanuit hun grondslag erop gericht kinderen en opgroeiende jeugd op te vangen en vorming mee te geven. Dat strekte zich ook uit tot de schippersjeugd. Een voorbeeld werd gehoord hoe schipperskinderen tijdens het verblijf van het schip bij de werf uitgenodigd werden voor activiteiten in het verenigingsgebouw van de hervormde kerk. In een ander voorbeeld bleken Vreeswijkse verenigingsleden via ansichtkaarten een voormalig lid dat weer was gaan varen op het jaarfeest te attenderen.

Het gaat hierbij om slechts enkele “waarnemingen” of “feiten”. Dat geeft geen beeld op welke schaal het plaats vond, wel dat het plaats vond.

De Vreeswijkse verenigingen zullen allereerst het belang gezocht hebben van hun Vreeswijkse leden. Wie niet regelmatig in Vreeswijk was kon er moeilijk aan deel nemen. De gemengde zangvereniging “Euterpe” deed iets aan dat probleem door op zaterdagavond te repeteren. Schippers die regelmatig het weekend in Vreeswijk waren konden dan lid zijn. Dat gold ook voor de eigen zandschippers.

Meer leden betekent voor een vereniging een bredere basis om iets voor de leden te doen, voor een koor betekent het bovendien dat beter en omvangrijker stemmateriaal ook tot de prestatie van het koor bijdraagt. Verenigingen hadden dus wel een zakelijk doel om schippersdeelnemers te werven, maar de aard van de contacten in een vereniging is, en was, zodanig dat schippersleden met name de persoonlijke contacten en gezelligheid gevonden zullen hebben die vanuit hun geïsoleerde vaarbestaan belangrijk waren.

De voorzichtige conclusie op grond hiervan is dat voor Vreeswijkers de schipperswereld geen totaal onbekende wereld was en dat schippers of schippersjeugd die open stonden voor contact dat contact in Vreeswijk wel konden leggen.

Vestiging in Vreeswijk van schippers “in ruste”

Bij navraag, vanuit de beschikbare familiegegevens, werd gestuit op diverse gevallen van schippers “in ruste” die voor Vreeswijk hadden gekozen. Bijvoorbeeld het huis Cornewalstraat nr 5 dat Pieter de Leeuw van Weenen in 1916 voor zijn vader Cornelis kocht kwam uit de erfenis van Jacobus Oudakker, schipper in ruste die elders in Vreeswijk gewoond had.

Op Cornewalstraat 3 woonde een schipper in ruste. Toen Cornewalstraat 5 in 1923 verkocht werd, kwam ook daarin een gezin “uit de vaart” wonen. De grootvader van Josien Lenten was schipper in ruste. Hij woonde in de Noorderstraat. Via aangetrouwde familie werden nog enkele schippers in ruste aangetroffen zowel van ver voor de Tweede Wereldoorlog, als recenter erna. Op een middag van de

PCOB in Nieuwegein bleken verschillende aanwezigen uit de schipperswereld te komen. Zij hadden zich op latere leeftijd in Nieuwegein gevestigd.

Verondersteld wordt dat voor Cornelis de Leeuw van Weenen bij zijn vestiging in Vreeswijk heeft geholpen dat oud-schipper Jacobus Oudakker er al woonde. Cornelis had een groot deel van zijn leven Rotterdam als thuishaven gehad, woonde zelfs nog kort in Dordrecht, maar kwam uiteindelijk terecht in Vreeswijk. Niet bekend is wat daarbij de doorslag gaf, maar geholpen zal hebben dat vanuit Vreeswijk goed contact gehouden kon worden met schippers voor wie hij timmerwerk deed en de varende familie die bij het wachten voor of in de sluisen altijd wel even ontmoet kon worden.

De indruk van mw. Copier is dat oud-schippers graag contact met de schipperij en het water houden. In Vreeswijk kan dat heel goed, ook in de vorm van pratend “droogvaren” met collega oud-schippers.

De vele schippers in ruste moeten ook bij de Vreeswijkers zonder eigen vaarachtergrond het idee versterkt hebben dat zij een schippersdorp waren.

Specifieke situatie van familie de Leeuw van Weenen

Vader Pieter de Leeuw van Weenen en moeder Elizabeth woonden in 1918/1919 met hun gezin ruim anderhalf jaar in Vreeswijk. De kinderen gingen naar de gewone Vreeswijkse scholen. Vader Pieter voer in de week op zijn “Azolla”, maar reisde in de weekenden naar huis en bezocht de kerkdiensten in de hervormde kerk.

Moeder Elizabeth kwam uit de familie Volker. Er bestonden ook huwelijksbanden met de families Korporaal en Oudakker. Al deze schippersfamilies kwamen in Vreeswijk, hadden kinderen op de schippersschool, hielden als het zo uit kwam zondag in Vreeswijk.

Bovendien woonden van de familie de Leeuw van Weenen en de familie Oudakker de grootouders in Vreeswijk als schippers in ruste.

Verteld wordt dat de families Oudakker, Korporaal en de Leeuw van Weenen tot de zondagse koffiedrinkers behoorden bij de familie van Zoelen.

Aan het einde van het onderzoek kwam een klein boekje tevoorschijn met handtekeningen en namen van bezoekers bij het huwelijk in 1927 van Jan van Zoelen en Jo de Leeuw van Weenen. Zie bijlage E op pagina 95. De middenstand was daarbij ruim vertegenwoordigd, veelal leveranciers of kennissen van vader en schipper Pieter de Leeuw van Weenen.

Samenvattend kan gesteld worden dat in Vreeswijk het gezin van Pieter en Elizabeth de Leeuw van Weenen met achtergrond en al bij de Vreeswijkers bekend was. Dat zal geholpen hebben bij de contacten die de kinderen uit het gezin ontwikkelden.

Ontmoetingsmogelijkheden van de jeugd

Jo de Leeuw van Weenen en Jan van Zoelen zaten beiden op zangvereniging “Euterpe”. Op deze manier leerden zij elkaar kennen. Mogelijk troffen zij elkaar ook op het jaarfeest van de jongelingsvereniging van de hervormde kerk. Eind 1922 verloofden zij zich.

Cees de Leeuw van Weenen en Jansje van Zoelen, broer van Jo en zus van Jan, zullen elkaar getroffen hebben binnen de contacten die tussen beide families ontstonden. Ook tussen de families Volker en Oudakker kwam zo’n dubbel huwelijk voor in de kring van broers en zusters. Het zal overigens algemeen in Nederland toen de gezinnen groter waren heel regelmatig zijn voorgekomen dat tussen kinderen uit twee gezinnen meerdere huwelijken tot stand kwamen.

Er is gestuit op verschillende gevallen waarin Vreeswijkers via hun Vreeswijkse vrienden of vriendinnen in contact komen met de schippers en schippersjeugd waarmee deze Vreeswijkers

bevriend waren. Van de schipperswereld uit gezien: als er een walcontact was dan was dat dus een contact met een kennissenkring van Vreeswijkers aan de wal. Wat minstens betekent dat Vreeswijkers open stonden voor dat het contact.

Eén van die drie gevallen, als voorbeeld, was de vriendschap tussen Gré Pol, uit de Cornewalstraat, en Truus Volker, schippersdochter. De moeder van Truus was een Oudakker, waardoor Gré contact had met zowel schippersfamilie Volker als met schippersfamilie Oudakker als die in Vreeswijk waren. Via Gré kwamen ook haar zusje Go en Josien Lenten, de vriendin van Go, in contact met de Volkers en Oudakkers. Langs deze weg zal Josien Lenten voorts ook in contact gekomen zijn met Teun de Leeuw van Weenen. Hij was niet de enige uit deze schippersfamilies die kandideerde voor nader contact, maar Teun kreeg haar voorkeur.

Samengevat liepen voor de jeugd de wegen van kennismaking dus via de Vreeswijkse verenigingen en via de walcontacten van schippersgezinnen die regelmatig in Vreeswijk kwamen. Zo'n walcontact kon een een wal-“netwerk” zijn. Die gang van zaken is niet uniek voor Vreeswijk. Zo zal het in andere plaatsen waar schippers kwamen ook hebben plaatsgevonden.

Samenvatting

Voor de meeste schippers zal Vreeswijk een doorgangplaats geweest zijn als de vele andere plaatsen waar ze kwamen. Voor nadere contacten moet een reden zijn. Die reden kan gelegen hebben in Vreeswijk zelf, bijvoorbeeld als er familie woonde.

Als de reden bij de schipper lag, bijvoorbeeld als hij door zijn vaarroutes vaak in Vreeswijk kwam en daar zondag hield, waren de kerkdiensten gelegenheden tot nader contact, mogelijk voor een kleine groep uitmondend in koffiedrinken met of bij Vreeswijkers na de kerkdienst of lidmaatschap van een Vreeswijkse vereniging die in het weekend activiteiten had.

Voor jongeren, zowel aan Vreeswijkse kant als aan schipperskant, behoort het bij hun leeftijd vriendschappen te zoeken en te sluiten.

Zowel contacten van schippersouders met Vreeswijkse ouders als contacten van schippersjeugd met Vreeswijkse jeugd waren contacten tussen kennissenkringen of families aan schipperskant en kennissenkringen aan Vreeswijkse kant. Zowel jeugd als ouders zullen hebben willen weten wat voor vlees ze in de kuip hadden. Binnen een kennissenkring of familie blijven, gaf de nodige veiligheid en zekerheid. Je wist op voorhand al het een en ander van elkaar.

Dat is niet specifiek voor Vreeswijk. Zo zal het ook plaats gevonden hebben in andere steden en dorpen waar schippers kwamen.

IV. ASPECTEN: AANTEKENINGEN EN CITATEN

<i>Ontwikkeling Vreeswijk, samenhang met scheepvaartroutes</i>	30
<i>Bewoners, dorp en economie begin 20e eeuw</i>	35
<i>Voorbeelden van winkels en bedrijven</i>	39
<i>Scheepswerven</i>	45
<i>Kerken</i>	47
<i>Scholen</i>	51
<i>Schippersschool Prins Hendrik</i>	55
<i>Verenigingen</i>	61
<i>Verkeer, openbaar vervoer</i>	65
<i>Schippersstaking 1919</i>	71
<i>Beschrijving Cornewalstraat en huis op nr 5</i>	73
<i>Bewoners Cornewalstraat</i>	78

Ontwikkeling Vreeswijk, samenhang met scheepvaartroutes

Bronnen

F. van Zutphen, *Vreeswijk aan de Lek*
K.E. Baars, *Varend Vervoeren*

Inleiding

Scheepvaart was mogelijk niet de enige motor achter de ontwikkeling van Vreeswijk, maar waarschijnlijk wel de belangrijkste.

Omstreeks 1920 werken de impulsen nog volop door van de nieuwe “Merwedekanaal”-route waarvan de Koninginnensluis een onderdeel is.

Voor de stap naar het heden is nodig ook kort te noemen dat deze route werd opgevolgd door die van het Amsterdam-Rijnkanaal waarin voor Vreeswijk maar een beperkte plaats was ingeruimd.

Ontstaan en ontwikkeling van Vreeswijk

De naam Vreeswijk kan een verwijzing zijn naar een oude naam die gelezen kan worden als “Vriezenwijk”, een vestiging omstreeks 650 tot 700 van Friezen op de Wierse rug. Alleen de hoger gelegen plaatsen waren geschikt voor bewoning omdat in die tijd in dit gebied nog geen sprake was van rivierdijken; het land kon bij hoog water onder lopen.

Vanaf dit punt van vestiging was er een waterverbinding, de Zandveldse wetering, met de Lek. De Friezen stonden bekend²⁰ als handelaars en scheepvaarders. De vestiging “Vriezenwijk” was overigens geen geïsoleerde “buitenpost” van Friezen, maar onderdeel van een groot gebied in West- en Noord-Nederland waar Friezen woonden.

Belangen van Utrecht

Voor de ontwikkeling van Vreeswijk is van belang de situatie van Utrecht te bezien. Tot ongeveer het midden van de 9^e eeuw had Utrecht een waterverbinding met de Lek door middel van de Kromme Rijn die bij Wijk bij Duurstede een aftakking van de Lek vormde²¹. In de 9^e eeuw werd in de Kromme Rijn een dam gelegd om Utrecht en Holland tegen een teveel aan water te beschermen. Op dat moment werd ook de watertoevoer van de stad Utrecht en het scheepvaartverkeer naar Utrecht afgesneden.

Voor Utrecht worden verschillende nieuwe oplossingen gemaakt om de goederenstroom van en naar de Lek te mogelijk te maken. In de 11^e eeuw wordt vanuit Utrecht een eerste kanaalvak gemaakt zuidwaarts, waarschijnlijk om de watertoevoer naar de stad veilig te stellen. In 1148 geeft een tweede kanaalvak langs Jutphaas verbinding met de Hollandse IJssel. De Hollandse IJssel is bereikbaar via een dam waar de goederen overgeladen worden en tol wordt geheven. De Hollandse IJssel heeft ten westen van Vreeswijk, bij Klaphek, een open verbinding met de Lek.

In 1285 weet de Hollandse graaf Floris V gedaan te krijgen dat de open verbinding bij Klaphek afgedamd wordt, om de overstromingen tegen te gaan die de Hollandse IJssel in zijn gebied veroorzaakt. Dat is de aanleiding om vanaf Jutphaas een kanaalvak te graven naar de Wierse rug. Ter plaatse van de Wierse rug worden de goederen overgeladen in schepen die via de Zandveldse Wetering van en naar de Lek varen.

²⁰ Denk ook aan de Friezen in West- en Noord-Nederland die in de Middeleeuwen omvangrijke handelsnetwerken over zee opbouwden.

²¹ In de Romeinse tijd werden de huidige Kromme Rijn en Oude Rijn gerekend tot de hoofdstroom van de Rijn. Deze vormde toen de noordgrens van het Romeinse Rijk

Maar de overslag is bewerkelijk en de Zandveldse wetering staat geen grote schepen toe. In 1373 krijgt de Wierse rug een rechtstreekse verbinding met de Lek, komt er ter plaatse van de huidige binnenkolk van de Oude Sluis een houten sluis en kan de Wierse rug worden doorgraven.

Een eeuw later wordt de houten sluis vervangen door een stenen sluis. Bijna weer een eeuw later, in 1562, krijgt de sluis een tweede schutkolk, nu buitendijks, in zuidelijke richting, omdat de stroomdraad van de Lek zich in zuidelijke richting verplaatst heeft. In de huidige plattegrond van Vreeswijk, zie bijlage A, is dit als “Oude Sluis” goed te zien. Al zijn er sinds 1562 nog diverse verbouwingen en aanpassingen geweest.

Belangen van Amsterdam, “Keulsche Vaart”

Amsterdam heeft al vroeg belangstelling voor een goede vaarverbinding met de Rijn. Aanvankelijk loopt de route via de kronkelige Vecht. En zelfs de toegang naar de Vecht vanuit Amsterdam is problematisch: via de soms gevaarlijke Zuiderzee of later via onder meer de Weespertrekvaart, de Gaasp, het Smal Weesp en een sluis bij Weesp.

In 1824 is de gehele vaarroute van Amsterdam naar de Rijn gemoderniseerd. De toegang naar de Vecht is verbeterd, de sluis bij Vreeswijk gerepareerd en aangepast. Voor het geval de Lek te weinig water heeft voor diep geladen schepen is er, vanaf 1825, het Zederikkanaal van Vianen naar Gorinchem. Daarmee wordt het diepere water van de Waal bereikbaar. Deze route draagt de naam “Keulsche vaart” omdat Keulen voor Amsterdam een belangrijk centrum aan de Rijn is. Vanaf Amsterdam is Keulen in twee weken varen bereikbaar.

Figuur 13: Buitenkolk van de Oude Sluis, waarschijnlijk omstreeks 1911. Vanaf 1824 was deze sluis onderdeel van de “Keulsche vaart”-route. Links twee Vreeswijkse zandscheepjes.

Verdere verbeteringen, “Merwedekanaal”

Na 1850 komt er behoefte aan meer vaar- en sluiscapaciteit, de schepen worden groter en in het bochtige vaarwater is het moeilijk om te zeilen²² - stoomvaart is niet toegestaan – en bij hoog water duurt het schutten lang.

In 1892 wordt in Vreeswijk de Koninginnensluis geopend als onderdeel van de nieuwe “Merwedekanaal”-route. Waar mogelijk is gebruikt gemaakt van onderdelen van de “Keulsche Vaart”-route. Een belangrijke verbetering is de aanleg van een nieuw kanaalvak tussen Amsterdam en Utrecht om de bochtige Vecht niet te hoeven gebruiken.

Figuur 14: Koninginnensluis

Om in te spelen op de steeds groter wordende rijnschepen, de inmiddels opgekomen stoomsleepvaart en de slepen van verschillende schepen achter elkaar, hebben de sluiskolken in deze route een lengte van 120 meter.

De Keulsche Vaart was gemaakt voor schepen van 53 meter lang. Het eerste reglement voor het Merwedekanaal noemt maximaal 80 meter. In 1894 wordt dit opgerekt tot 85 meter en in 1897 tot 100 meter.

Op de vaartijd wordt een aanzienlijke winst geboekt. De “Keulse Vaart”-route duurde voor vrachtboten van Amsterdam naar Vreeswijk 16 tot 18 uur. Op de “Merwedekanaal”-route is dat hooguit 7 uur.

Toch is de Rijn niet de belangrijkste bestemming of herkomst van de scheepvaart op het

Figuur 15: Drukke aan de Vreeswijkse kant van de Koninginnensluis. Links vooraan de stoombarge voor passagiersvaart naar Utrecht.

Merwedekanaal. In het kader van studies voor een nieuwe weg wordt in 1925 in een artikel genoemd dat slechts ruim 22 % van het passerende tonnage op Rijnvaart slaat en dus bijna 78 % op de binnenvaart. In aantallen schepen is het verschil nog groter: slechts 7% van het aantal schepen doet Rijnvaart. Dat laatste komt door het verschil in scheepsgrootte van Rijnvaart en binnenvaart. Volgens een telling in 1922 is de gemiddelde scheepsgrootte op de Rijnvaart 730 ton en op de binnenvaart 164 ton.

²² Het werd opgelost door de schepen vanaf de wal te trekken (“jagen”). Dat was aan bepalingen en concessies onderhevig. De stad Utrecht had de opmerkelijke bepaling dat in Utrecht alleen vrouwen het jaagwerk mochten doen, om de werkgelegenheid voor vrouwen te beschermen.

Verdere schaalvergroting: Amsterdam-Rijnkanaal

Wens van Amsterdam is bij alle plannen steeds geweest een verbinding te krijgen die sneller oostwaarts zou buigen, meer in een rechte lijn naar de Rijn toe. Het Amsterdam-Rijnkanaal komt daaraan tegemoet. Het loopt via Wijk bij Duurstede en Tiel. Ten dienste van de binnenvaart komt onder Utrecht een aftakking die oostelijk langs Vreeswijk loopt, naar de Lek. Op 23 maart 1938 wordt deze aftakking met de nieuwe Beatrix-sluizen in gebruik gesteld.

Voor de middenstand in Vreeswijk is dit een regelrechte ramp. De schepen hebben in de nieuwe sluis nauwelijks nog oponthoud en varen bovendien om Vreeswijk heen. De Oude Sluis gaat op proef dicht, maar dat wordt snel definitief. De vaart via de Koninginnensluis vermindert sterk. Bedrijven en winkels die op de scheepvaart gericht waren moeten terug in omvang of sluiten. Daarbij werd Vreeswijk geen hulp geboden; het was een koude sanering.

Voltooiing Amsterdam-Rijnkanaal

Door de Tweede Wereldoorlog is de aanleg vertraagd. In 1952 kon de complete route van Amsterdam tot Tiel worden geopend. Maar pas in 1981 waren alle nog resterende knelpunten opgelost. Overigens blijkt dan snel dat vanuit de scheepvaart weer nieuwe eisen opkomen, bijvoorbeeld de 4-bakduwvaart die pas bij een diepgang van 4 meter volledig benut kan worden.

Wachttijden voor de scheepvaart in de twintiger jaren

Na de aanleg van de Koninginnensluis, geopend op 4 augustus 1892, is de vaardrukke al spoedig weer zo groot dat schepen vele uren en soms dagen moeten wachten voor ze in de sluis kunnen worden geschut.

Die wachttijden ontstaan mede doordat schepen die vanaf de Rijn komen op weg naar Amsterdam in de sluis voorrang hebben. Schepen die voor minstens 1/4e deel geladen zijn met vracht voor zeeschepen hebben zelfs het recht om alleen geschut te worden.

Een bekend soort schepen die dienst doen in de beurtvaart tussen Amsterdam en Keulen, en dus voorrang hebben in de sluis, zijn de “wijk”-boten, zoals Steenwijk, Wijk bij Duurstede, Harderwijk²³. De reden voor de voorrang is dat deze schepen ook bederfelijke waar vervoeren als groente en fruit.

In mindere mate ontstaan ook wachttijden door de waterstand op de Lek. Bij hoge waterstand wordt in 2 stappen geschut, er zijn twee sluisgolven achter elkaar; bij te lage of te hoge waterstand op de Lek wordt er helemaal niet geschut.

De wachttijden gebruiken de schippers om boodschappen te doen en onderhoud te plegen. Ook de behoeften voor dat onderhoud worden meestal in Vreeswijk gekocht. Middenstand en bedrijven varen wel bij deze vertraagde doorvaart van Vreeswijk.

Overigens zal dit voordeel zich later tegen Vreeswijk keren. Hiervoor werd al genoemd dat in 1938 de Beatrixsluizen in bedrijf komen, oostelijk van Vreeswijk. Schippers hebben dan geen oponthoud meer en dus ook geen gelegenheid om inkopen te doen in Vreeswijk.

Stoomsleepvaart²⁴

Op smal en/of druk vaarwater is het moeilijk zeilen. Bijvoorbeeld op de vaarroute tussen Vreeswijk en Utrecht was er een jaagpad. Aanvankelijk gebeurde het jagen met menskracht, later met paarden. Ook in Vreeswijk konden schippers voor hun doorreis naar het noorden van de diensten van deze jaaghulp gebruik maken.

²³ Leen van Zoelen, broer van MJ van Zoelen van Oude Sluis 5, was kapitein op de Randwijk. Bernard van Raaij, zwager van A. van Raaij-van Zoelen voer eveneens op een wijkboot.

²⁴ Bron: Oudheidskamer Vreeswijk, *Vreeswijk en de stoomsleepvaart*.

In 1886 komt de stoomsleepboot “Rijn en Lek” in de vaart, door samenwerking van een Vreeswijkse en een Utrechtse compagnon. In Vreeswijk wordt de sleepagent een nieuwe vorm van dienstverlening. Deze bemiddelt tussen sleepbooteigenaren en schippers die gesleept willen worden. Een sleepboot sleepte doorgaans verschillende schepen in een lange sleep. De Vreeswijkse sleepvloot wordt geleidelijk uitgebreid.

Ter bescherming van de vaarwegen mogen de slepen vanaf Vreeswijk richting Utrecht niet te lang zijn. Op de Lek is meer ruimte, daar mogen de slepen langer zijn. Dat betekent dat bij doorvaart in Vreeswijk de slepen opnieuw aangemaakt worden. Vreeswijk is een zogenaamd koppelstation.

Vreeswijk als verkeersknooppunt

In Vreeswijk passeert zowel de scheepvaart tussen Amsterdam en de Rijnhavens stroomopwaarts als de binnenvaart tussen enerzijds Rotterdam en anderzijds Utrecht en Amsterdam.

Buiten Vreeswijk gaan de routes op de Lek zowel stroomopwaarts als stroomafwaarts. Schepen richting Boven-Rijn die veel diepgang hebben steken bij Vreeswijk de Lek over naar de sluis bij Vianen en varen dan via het Zederikkanaal naar Gorinchem om via het diepere water van de Waal stroomopwaarts te varen.

Het was mogelijk om ook via Zuid-Holland Amsterdam te bereiken, maar gezien de wachttijden die schippers in Vreeswijk accepteerden was dat blijkbaar geen aantrekkelijke of niet voor iedereen een mogelijke route.

Sinds de opening van het Amsterdam Rijnkanaal, die overigens pas na WO II plaats vond, loopt de route tussen Amsterdam en de Rijn niet meer via Vreeswijk.

Bewoners, dorp en economie begin 20e eeuw

Inleiding

Johanna Maria de Leeuw van Weenen woonde in 1903 kort in Vreeswijk, als dienstbode. Haar vader Cornelis de Leeuw van Weenen en tweede moeder Jacomina Hodde wonen er vanaf 1914, achtereenvolgens Molenstraat 16 (A212 boven), Noorderstraat 31 (C63) en vanaf 1916 Cornewalstraat 5 (C106).

Pieter en Elizabeth de Leeuw van Weenen wonen met hun gezin van 1918 tot 1920 bij Cornelis en Jacomina in op het adres Cornewalstraat 5.

Na het overlijden van Cornelis in 1921 woont Jacomina vanaf 1923 in de “Schietsteeg” naast de hervormde kerk. In ieder geval in 1928 woont zij daar nog steeds. Bij haar overlijden in 1935 woont zij in bij haar zoon te Buiksloot.

Nieuwe wijk omstreeks 1900, nieuwe bewoners komen uit het hele land

De Molenstraat waar Cornelis en Jacomina het eerst en maar kort woonden ligt in het oude Vreeswijk. De Noorderstraat en Cornewalstraat liggen in de nieuwe wijk die in die tijd ontstond na de bouw van Koninginnensluis. Deze sluis werd in 1892²⁵ officieel geopend.

Figuur 16: Handelskade gezien vanuit het noorden, eerste bebouwing.

Zie ook de plattegrond in de bijlage A van de huidige situatie. Met contouren is globaal aangegeven:

- rechts: het oude Vreeswijk rond Oude Sluis en Vaartse Rijn;
- links: de uitbreiding van het dorp ten gevolge van het graven van het Merwedekanaal en de bouw van de Koninginnensluis.

De Cornewalstraat is van 1904²⁶, de Noorderstraat van 1911. Beide zijn zijstraten van de Handelskade die van 1893 dateert²⁷.

Na de opening van de Koninginnensluis neemt de scheepvaart via Vreeswijk sterk toe, ook de scheepvaart door de al langer bestaande Oude Sluis. Door het grotere economische draagvlak neemt de bevolking toe²⁸. De bewoners van de nieuwe wijk komen uit het hele land.

<i>Jaar</i>	<i>Aantal woningen</i>	<i>Aantal inwoners</i>
1906	275	2200
1926	450	3300

²⁵ De sluis was al vanaf oktober 1891 in gebruik. Bij de officiële opening op 4 augustus 1892 kregen sluis en bruggen hun naam. De bruggen werden Wilhelminabrug en Emmabrug gedoopt. Echter het spraakgebruik van “Lage brug” en “Hoge brug” was al te veel ingeburgerd. Zelfs in officiële stukken komen die namen voor. (R. Copier-van den End)

²⁶ Zie ook de aparte paragraaf over de Cornewalstraat, meer naar achteren.

²⁷ Hans Baaij, *Nieuwegein, van groeikern tot stad*

²⁸ J.G.M. Boon, *Vreeswijk voorheen*, pagina 132, 133.

Scheiding tussen nieuw en oud Vreeswijk, ontstaan van samenhang

De nieuwe wijk blijft lang een hoek waar de Vreeswijkers van het oude dorp menen niets te zoeken te hebben. Ze komen er alleen voor de tram of het bootje naar Jutfaas of Utrecht. De halte daarvoor was op de Handelskade naast de Wilhelminabrug. Zie de paragraaf over het openbaar vervoer.

“Nog voor het einde van de eeuw werden de eerste nieuwe bedrijfjes en winkels in de omgeving van de Koninginnensluis gevestigd. Met recht noemde men deze nieuwe vestigingsplaats de Handelskade. Het waren vooral kleine handelaren en winkeliers van buiten, die zich aan de Handelskade vestigden. Rond 1915 was de Handelskade zelfs volgebouwd.(...).”

De Vreeswijkers zelf bleven in het dorp wonen, ondanks het feit dat er aan goede woningen in het dorp een gebrek was. (...) De Vreeswijkers stelden zich gereserveerd op tegenover al dat nieuwe volk. Het ‘oude’ en het ‘nieuwe’ Vreeswijk vormden twee werelden en voor veel oud Vreeswijkers gaat dat heden ten dage nog steeds op (ten opzichte van Nieuwegein).”²⁹

Figuur 17: Handelskade gezien vanuit het zuiden. Er is meer drukte en bebouwing.

“Dat de middenstanders in het oude dorp bleven zitten, zal wel een financiële kwestie geweest zijn en de noodzaak zal er ook niet geweest zijn. De scheepvaart nam steeds meer toe, zodat er direct na de opening van Koninginnensluis al lange wachttijden ontstonden. Drie tot vier dagen was normaal, zodat een ieder wel klanten kreeg.” (mw. Copier)

Voor het bezoeken van een kerk of school waren de nieuwe Vreeswijkers wel aangewezen op het oude dorp. Als kerkgangers en schoolkinderen hadden beide groepen dus wel met elkaar te maken. Maar de nieuwe Vreeswijkers werden geen lid van de verenigingen van het oude dorp.

Mw. Copier wees erop dat mensen nog sterk binnen de eigen groep leefden. Bijvoorbeeld de zandschippers vormden een hechte gemeenschap.

²⁹ Oudheidskamer Vreeswijk, *Honderd jaar Koninginnensluis in beeld*, pagina 18 en 19

Toch maakte een enkeling de stap van oud naar nieuw Vreeswijk. Bijvoorbeeld zeilmaker Koekman verhuisde naar de Handelskade.

Heel geleidelijk ontstond meer samenhang³⁰. Vooral in de Tweede Wereldoorlog was er door de gemeenschappelijke vijand meer toenadering³¹. Om die moeilijke jaren door te komen had men elkaars hulp hard nodig.

Na de Tweede Wereldoorlog wordt de strook weiland tussen het oude Vreeswijk en de Koninginnensluis bebouwd. Oud Vreeswijk en de nieuwere buurt voorbij de Koninginnensluis vormen qua bebouwing een meer aaneengesloten geheel.

Beroepen, winkels en bedrijven

Het Vreeswijk van omstreeks 1900 en later bestond uit meer dan alleen winkels voor de passerende schippers: *“Toch moet men niet de indruk krijgen, dat de Vreeswijkse bevolking voor het overgrote deel bestond uit winkeliers en kleine handelaren, want dat was niet het geval. De bevolking van Vreeswijk bestond rond de eeuwwisseling vooral uit zandschippers en personeel van stoom- en sleepboten. Schippers drukten dus een duidelijk stempel op het dorp. Bovendien waren bijna alle bedrijven in meer of mindere mate bij de scheepvaart betrokken, waardoor de welvaart in Vreeswijk afhankelijk was van de bloei van de scheepvaart.*

*In 1905 waren er in Vreeswijk twee fabrieken, een machinefabriek en een kalkzand- steenfabriek, maar van de laatste woonden alle arbeiders in Vianen. Er waren drie scheepstimmerwerven voor het maken of repareren van schepen. Verder telde het dorp negen broodbakkerijen, vier slagerijen, vier smederijen en 'diverse winkelneringen', waarvan sommige een goed bestaan hadden en andere zich ternauwernood staande konden houden. En om het beeld compleet te maken, de gemeente telde toen 27 landbouwers of veehouders, waarvan er elf eigenaar van de grond waren. Daggelders en veldarbeiders waren er in Vreeswijk bijna niet.*³²

Zondagsopening

Het probleem van de “24-uurs-economie” is niet nieuw. Vreeswijk worstelde er aan het begin van de 20^e eeuw ook mee: *“Het is duidelijk dat veel schippers in de jaren twintig, de tijd die zij voor het schutten in de Koninginnensluis nodig hadden, gebruikten om allerlei inkopen in het dorp te doen. De Vreeswijkse middenstand voorzag uitgebreid in de behoefte aan levensmiddelen en scheepsbenodigdheden en was daarvoor bijna dag en nacht bereikbaar. Er was nog geen winkelsluitingswet, zodat de klanten tot laat in de avond voor hun boodschappen in de winkels terecht konden. Ook op zondag waren er winkels open.*

Dit leidde eind 1924 tot klachten van inwoners, die vonden dat de zondagsrust in acht diende te worden genomen. B. en W. van Vreeswijk vreesden echter, dat als de verkoop op zondag verboden zou worden, de schippers elders hun inkopen zouden gaan doen. 'En waar zoo vele winkeliers in deze gemeente het van schippers moeten hebben, daar komt het ons niet geraden voor in dezen dwingend bepalingen in het leven te roepen'.

Ging het alleen om de verkoop aan ingezetenen, dan had men allang tot een verbod besloten, nu echter moest het probleem bij de wortels worden aangepakt; de Koninginnensluis diende op zondag gesloten te zijn. Op 28 april 1925 stuurden B. en W. van Vreeswijk vervolgens een brief aan de minister van Waterstaat waarin werd uitgelegd dat de Raad niet kon besluiten tot een winkelsluiting op zondag, omdat dat zou betekenen dat de Vreeswijkse middenstand klanten zou gaan verliezen. Dan vervolgde de brief met de stelling dat 'het scheepvaartverkeer zich zeer goed aan deze Zondagssluiting

³⁰ F. van Zutphen.

³¹ R. Copier-van den End.

³² Oudheidskamer Vreeswijk, *Honderd jaar Koninginnensluis in beeld*, pagina 19.

kan aanpassen en dat het varen op Zondag zoals dat tegenwoordig geschiedt, niet strikt noodig is, maar uit een soort gemakzucht voortspuit'. *De brief eindigde met het verzoek om met het oog op de zondagsheiliging en ter bevordering van de zondagsrust van het sluispersoneel, maatregelen te treffen, zodat de Koninginnensluis voortaan op zondagen en eerste Kerstdag voor het scheepvaartverkeer gesloten zou zijn. Het antwoord van de minister was kort. Met het oog op de scheepvaartbelangen kon hij het verzoek niet inwilligen.*

Dit was niet het eerste verzoek dat de gemeente aan de minister richtte. Twee jaar eerder vormde niet de winkelsluiting het probleem, maar ging het om kerkgangers, die op zondag, als zij naar de kerk wilden, altijd voor de Hoge Brug moesten wachten of moesten omlopen via de andere brug. Een adres van de kerkenraad van de Gereformeerde Kerk, met 32 handtekeningen van bewoners van de Handelskade en de Wiersdijk verzocht de gemeenteraad om hieraan iets te doen. Waarop de Raad zich vervolgens tot de minister wendde, maar zonder succes.

Ook later, in 1930, toen men nogmaals probeerde om de Koninginnensluis dan in ieder geval op de eerste Paasdag, de eerste Pinksterdag en de eerste Kerstdag gesloten te krijgen, kreeg men een afwijzend antwoord van de minister. De scheepvaartbelangen wogen zwaar voor de minister en Vreeswijk legde zich erbij neer.³³

³³ Oudheidskamer Vreeswijk, *Honderd jaar Koninginnensluis*, pagina 20 en 21.

Voorbeelden van winkels en bedrijven

Inleiding

Bepikt is tot enkele voorbeelden die via de familiegeschiedenis in beeld kwamen. De voorbeelden zijn niet “uitgediept”. Het is niet de bedoeling een beschrijving te geven die volkomen recht doet; volstaan wordt met de gegevens die zonder onderzoek beschikbaar kwamen. Bij elkaar geeft dit toch een indruk van de manier waarop de dienstverlening afgestemd was op de bijzondere omstandigheden van schippers en scheepvaart.

Wat uit deze voorbeelden naar voren komt zal in Vreeswijk algemener plaatsgevonden hebben. Vooral de manier waarop ingespeeld wordt op de bijzondere situatie van de scheepvaart is opmerkelijk. Een enkeling was te vroeg met zijn product. De deelbare schippersfietsen van K. van Leusden worden pas ver na de tweede wereldoorlog een succes.

Aanbod komen, voor zover gegevens beschikbaar zijn:

Winkels, bedrijven	Relatie met het familieverhaal
• Motorenwerkplaats E. van Perge.	E. van Perge was getrouwd met Marie van Zoelen, dochter van M.J. van Zoelen van de schoenmakerij Oude Sluis 5
• Schoenmakerij M.J. van Zoelen, Oude Sluis 5	M.J. van Zoelen was de schoonvader van Cees en Jo de Leeuw van Weenen
• Galanteriewinkel Baars, Dorpsstraat 24	Dochter van E. van Perge en M. van Zoelen trouwt met de kleinzoon van P. Baars die de eerste eigenaar Baars was van de winkel.
• Fietsenmaker K. van Leusden, Cornewalstraat 2	In dit woonhuis komt later, ongeveer vanaf 1913, de kleermakerij van de gebroeders Lenten.
• Kleermakerij Gebr. Lenten, Cornewalstraat 2	Dochter Josien Lenten trouwt later met Teun de Leeuw van Weenen.
• Gebroeders Lenten tagrijnzaak, Handelskade	Ooms van de vriendin van Josien Lenten. De vader van deze ooms was een neef van de grootvader van Josien Lenten.

Voorbeeld van een combinatie van neringen is boekhandelaar Klein, vanaf ongeveer 1925 tot na WO II gevestigd aan de Verlengde Dorpsstraat, die met zijn boekwinkel ook combineert: bibliotheek, schippersbeurs en kantoor van de Middenstandsbank. Dat kantoor was in een klein kamertje naast de winkel. Verder was hij kerkelijk ontvanger voor de plaatselijke Nederlandse Hervormde Kerk. Het was gebruik dat kerkleden hun kerkelijke bijdrage persoonlijk gingen brengen. Dat werd dan in een boek geschreven.³⁴

³⁴ Verteld door A. van Raaij-van Zoelen.

Motorenwerkplaats E. van Perge

De werkplaats lag aan de Vaartse Rijn, vlak bij de later gebouwde Oranjebrug. Volgens het gemeentearchief werd in 1924 toestemming verleend voor de bouw van een loods op dat terrein en in 1929 voor uitbreiding.

Dochter J. Baars-van Perge gaf als toelichting:

“De zijschroeven – door mijn vader uitgevonden – waren voornamelijk in gebruik bij zandschippers. Ze waren slechts een klein, tijdelijk product van het bedrijf. Het baggeren van zand en grind met de beugel was heel zwaar werk. Daarom plaatste mijn vader een motor voor het laadruim die tevens gebruikt werd voor de voortstuwing. De schroef, aan een lange as naast het schip, kon naar believen opgedraaid worden of in het water hangen, vrij vooraan het schip. Het hoofddoel was baggeren. Hiervoor was een ingewikkeld systeem van kam- en tandwielen nodig³⁵. Mijn vader financierde de installaties ook. De zandschippers waren erg arm en wilden dolgraag wat verlichting van hun werk. Om zijn geld binnen te krijgen liep mijn vader zaterdagsavonds de café’s langs – zonder zelf iets te gebruiken.

Mijn vader had veel klanten onder de binnenschippers. De parlevinkers uit de buurt kreeg hij zo ver om altijd 2 dezelfde motoren te hebben. Als de ene gerepareerd moest worden, werd de andere snel ingebouwd”.

Samengevat op basis van de informatie van mw. Baars over het bedrijf van haar vader:

Een bijzonder project was de ombouw van de gierponten op Rijn, Lek en IJssel. Rijkswaterstaat wilde hiervoor een systeem waarbij de ponten zich langs een staaldraad heen- en weer trekken. Om de draad op- en af te rollen ontwikkelde van Perge een systeem met taps toelopende wormwielen.

Voor motoren en hijsinstallaties was de firma van Loon, zand- en grindhandel, een grote klant. Daarnaast werd werk gedaan voor binnenschippers en parlevinkers.

NB (PvW)

Voor de zeilvaart was de zijschroef een goede aanvulling. De hoge investering van de inbouw van een motor kon er door worden uitgesteld. De zijschroef was een oplossing voor de lastige vaarmomenten van een zeilschip: passeren van sluizen en bruggen, tegenwind in smalle vaarwaters. Als de wind in de goede hoek zat kon het zeiltuig gebruikt worden. Tot na WO II hebben er schepen met een zijschroef gevaren.

Overigens waren er ook schippers die hulpvoortstuwing hadden via een opduwer, een kleine boot met ingebouwde motor. Bijvoorbeeld de “Azolla” van Pieter de Leeuw van Weenen had zo’n opduwer tot in 1927 een motor werd ingebouwd.

³⁵ Over de herkomst van de zijschroef bestaan verschillende meningen. Volgens de informatie bij de Oudheidskamer is de zijschroef een Duitse vinding en heeft de Firma Suijkers in Vreeswijk het eerst een zijschroef ingebouwd in Vreeswijkse schepen: de “Margaretha” van schipper Vonk en de “Twee gebroeders” van schipper van Beest.

Denkbaar is, dat het de uitvinding van E. van Perge is om de zijschroef toe te passen bij zandschepen en dan de motor tevens te kunnen gebruiken om de zware beugel met zand uit het water te hijsen en in het schip leeg te kiepen.

Schoenwinkel en schoenmakerij M.J. van Zoelen, Oude Sluis 5

Het gezin van Mattheus Jacobus (Teewes) en Jannigje van Zoelen - Melgers woonde eerst in de Wilhelminastraat³⁶ en vanaf 1923 op het adres Oude Sluis, straatnummer 5 (wijk B, nummer 40). In dat huis was veel woonruimte, een winkel en een werkplaats voor de schoenmakerij.

Figuur 18: Winkels aan de Oude Sluis. Tweede huis is Oude Sluis nr 5 , tekst op de gevel "Schoenmakerij M.J. van Zoelen".

NB

F. Pouw vermeldt in "*Openbare school Vreeswijk 75 jaar*" dat begin 19^e eeuw tot 1824 het huis aan Oude Sluis 5 als "schoolhuijs" diende voor de voorloper van de openbare school. In 1824 komt het nieuwe schoolgebouw in de Molenstraat in gebruik dat tot 1913 of 1914 in gebruik zou blijven voor de openbare school.

³⁶ Zie bijlage A. De Wilhelminastraat is een zijstraat van de Dorpsstraat ter hoogte van de binnenkolk van de Oude Sluis.

Galanteriewinkel Baars, Dorpsstraat 24

Bron: P. Baars, kleinzoon van Paulus Baars.

Paulus Baars, geboren 6-8-1849 te Rhenen en overleden 24-4-1933 te Vreeswijk, was aanvankelijk “roet”-schipper. Hij vervoerde roet van Amsterdam naar Rhenen. Het roet werd aangekocht van Italiaanse schoorsteenbouwers en schoorsteenvegers. Het roet werd gebruikt bij de tabaksteelt in Rhenen en omgeving.

In 1911 vestigde hij zich in Vreeswijk, met zijn vrouw Gerarda van Loon³⁷, op Dorpsstraat 24 in de winkel voor levensmiddelen en huishoudelijke artikelen. Deze winkel was daarvoor in handen van de familie C. Ket³⁸.

De schippers waren als klant voor deze winkel, net als voor de overige middenstand, van levensbelang. Na de opening van de Beatrixsluizen in 1938 liep het aantal winkels en bedrijven drastisch terug.

Rijwielhandel K. van Leusden, Cornewalstraat 2

Dit bedrijf is een voorbeeld hoe alle beschikbare soorten ruimte in de buurt van de Handelskade, ook woonhuizen dus, commercieel benut wordt. Van Leusden demonstreert zijn schippersrijwielen voor zijn huis: boven de fiets in elkaar en beneden, met bijgeschreven uitleg, de fiets Uit Elkander.

De naam “Schippersrijwielen” geeft aan wie de beoogde klanten waren. Heel geschikt, wordt gedemonstreerd, voor schippers, die aan boord weinig ruimte hebben.

De foto is van omstreeks 1913. Het product is blijkbaar geen succes. Want van Leusden vertrekt spoedig daarna uit de Cornewalstraat om plaats te maken voor de kleermakerij van de gebroeders Lenten.

Figuur 19: Rijwielhandel K. van Leusden, Cornewalstraat 2, ca 1913.

³⁷ Volgens gegevens van mw. Copier-van de End kwam Gerarda van Loon oorspronkelijk uit Vreeswijk. Zij was de zuster van de van Loon die in Vreeswijk sleepagent was.

³⁸ De familie Ket, eveneens volgens mw. Copier, is een zandschippersfamilie. Met van Loon bestonden zakelijke banden. Mogelijk dat deze achtergrond van Gerarda van Loon en de Vreeswijkse zakelijke connecties een rol speelden bij het verwerven van de winkel.

Kleermakerij Gebr. Lenten, Cornewalstraat 2

Figuur 20: Kleermakerij Gebr. Lenten, Cornewalstraat 2, ca 1928.

In het midden Josien Lenten, rechts van haar moeder Krijntje en vader Jan. Helemaal rechts Roelof Lenten, broer van Jan Lenten. Naast Roelof zijn vrouw Anna.

Later doet Jan Lenten de kleermakerij alleen. Het gezin gaat op de Handelskade wonen maar de kleermakerij blijft in de Cornewalstraat. Op de Handelskade heeft dochter Josien met echtgenoot Teun en kinderen nog tijdelijk ingewoond toen hun schip, de “Azolla”, door de Duitsers gevorderd was.

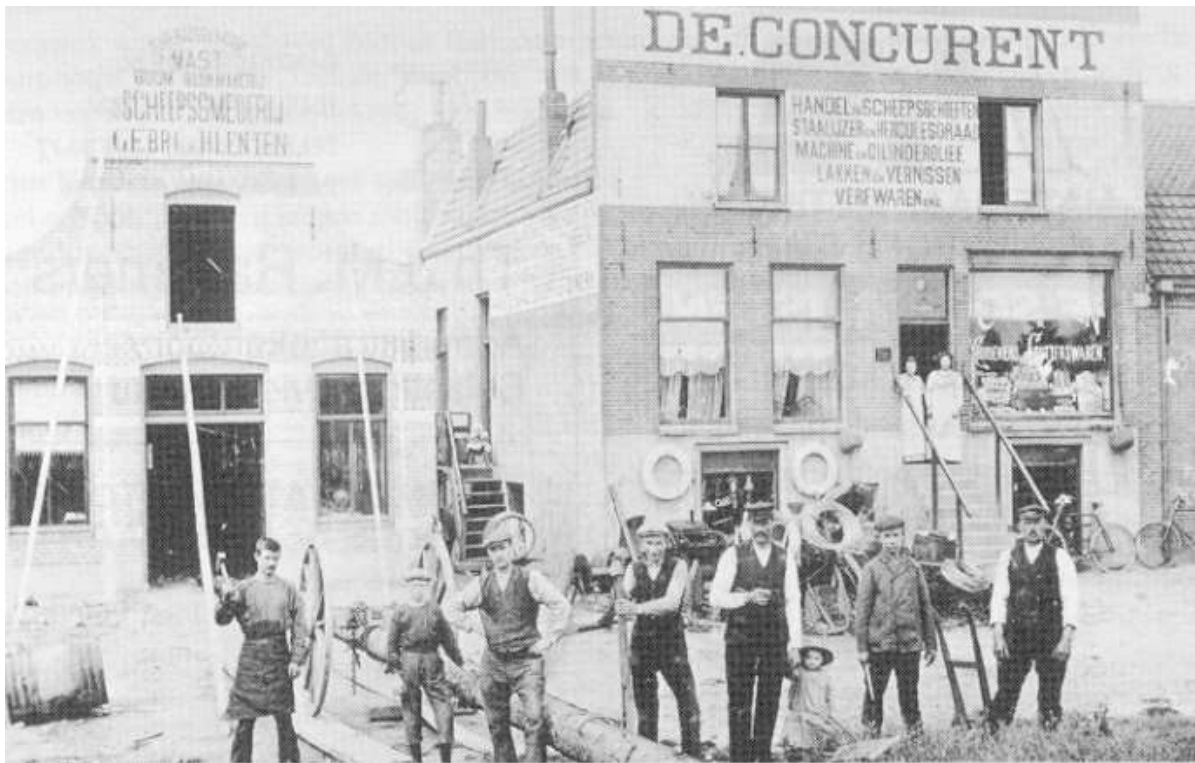
Jan Lenten maakt broeken en pakken. Hij telt veel schippers onder zijn klanten. Het kwaliteitskenmerk is dat de broeken ook zonder bretels blijven hangen. De pasvorm was goed. Schippers konden op de heenreis door Vreeswijk de maat laten nemen; bij de terugreis door Vreeswijk was hun bestelling klaar.

Jan en Krijntje waren doofstom. Communicatie met de buurtbewoners ging schriftelijk. Zelf “spraken” ze met elkaar in gebarentaal. Maar dat wilden ze hun kinderen niet leren want dan was het niet meer mogelijk iets tegen elkaar te zeggen wat de kinderen niet mochten horen.

Toen Josien eens laat thuis kwam en haar ouders al naar bed waren gegaan, bleek ook het probleem dat zij de bel niet konden horen. Josien mocht toen slapen bij haar vriendin Margot Pol aan de overkant van de straat, op nummer 5.

Cor Lenten, oudste broer van Josien, heeft met zijn vrouw Jo van Beinum en kinderen eerst op Handelskade 26 gewoond, waar hij een kachelsmederij annex fietsenhandel had. In ieder geval in 1936 al woont hij in het huis op Cornewalstraat 2. Na beëindiging van de kleermakerij, die in de voorkamer was, verhuizen ook Jan en Krijntje terug naar Cornewalstraat 2.

Tagrijnzaak Gebroeders Lenten, Handelskade

Figuur 21: Mastenmakerij en tagrijnzaak gebr. C & H Lenten, omstreeks 1913.

Twee panden van de gebroeders Cor en Henk Lenten. In grote letters, zodat de passerende schippers het vanaf het water kunnen lezen, staat te lezen wat allemaal wordt gemaakt of verkocht.

Op de gevel links staat: “OVERIJSELSCH E MAST BOOM BLOKMAKERIJ SCHEEPSSMEDERIJ GEBR. C & H LENTEN.

Op de gevel rechts staat: “HANDEL in SCHEEPSBEHOEFTE N, STAALIJZER en HERCULESDRAAD, MACHINE en CILINDEROLIEÉ, LAKKEN en VERNISSEN, VERFWAREN enz”. Op de winkelruit staat “Kruideniers- en Grutterswaren”. De naam “DE CONCURRENT” suggereert dat de prijzen concurrerend zijn. Die naam maakt ook duidelijk dat er meer winkels waren die dezelfde producten aanboden.

In het midden Hendrik Lenten met aan zijn hand dochtertje Femmigje. Rechts Cornelis Lenten. In de winkel deur Margaretha Lenten- Fransen en Adriana Lenten-Fransen, zusters.

Onderstaande toelichting die ik kreeg gold alleen het rechterpand. Mogelijk dat later de mastenmakerij in andere handen is overgegaan. Het pand van de mastenmakerij is omstreeks 1950 gesloopt.

Later voert Henk Lenten de winkel alleen. Henk was vroeger schipper geweest. De ruimte onder de winkel was werkplaats. Daar werd bijvoorbeeld verf gemengd.

Leen Oudakker van de Rival kwam regelmatig door Vreeswijk omdat hij zand en grind haalde in Duitsland en dat naar Amsterdam bracht. Bijvoorbeeld als een staal draad met gesplitste lus nodig was belde hij vanuit Amsterdam. Het staal draad lag dan klaar als hij in Vreeswijk kwam.

Scheepswerven

Inleiding

In 1918 kocht Pieter de Leeuw van Weenen het sleepschip "Hanna". Dit werd later omgedoopt tot "Azolla".

Pieter kwam met met dit schip regelmatig bij de werf Gebr. van Zutphen. Zoons Teun en Cees kwamen (later) bij de werf van de Gebr. Buitenweg.

Voor Pieter in 1919 zal bij de keuze van de werf in Vreeswijk een overweging zijn geweest dat hij in die tijd zelf in Vreeswijk woonde; voor Cees en Teun kan meegespeeld hebben dat hun schoonouders in Vreeswijk woonden. Familiebezoek en repareren aan de werf is op deze manier goed te combineren.

Er is in ieder geval één voorbeeld dat waarschijnlijk ook een zwager Volker van Pieter bij Gebr. van Zutphen kwam. Zie de tweede foto hierna.

Scheepswerf van Zutphen

In "*Vreeswijk aan de Lek*" vertelt F. van Zutphen dat J.H. van Zutphen³⁹ in najaar 1905 de scheepswerf Bennik kocht en door een brand gedwongen werd de werf direct geheel nieuw in te richten.

In 1916 kwam de nieuwe eigenaar door een ongeval om het leven en werd de werf voortgezet door de zoons J.H. en R. van Zutphen. In de tenaamstelling van de werf op de rekeningen is deze geschiedenis terug te vinden.

Nota van Juli 1918, ondertekend door R. van Zutphen, in opdracht van Wed J.H. van Zutphen:

- Al in 1918 kocht Pieter tweedehands tuigage voor de "Hanna". Dit werd bij of door de werf opgeslagen.
- Er zijn alleen wat kleinere reparaties uitgevoerd (fornuis, klinkwerk, lier)

Nota's van mei 1919, zie bijlage C op pagina 88, op naam van firma van Zutphen en Gebr. van Zutphen:

- Omvangrijk werk aan roef en schip, ter ombouw van sleepschip tot zeilschip.
- Totaal voor de hele ombouw f 2.673,91. Wat bijna 20% was van de koopsom van f 14.080,00 in 1918.

Op de foto wordt de "Hanna" vanaf de langshelling tewater gelaten. Het voorschip steunt nog op de helling. Aan de toeschouwers is te zien dat zich iets afspeelt wat hun aandacht trekt.

Figuur 22: "Hanna", de latere "Azolla", bij werf Gebr. van Zutphen, ombouw van sleepschip naar zeilschip, 1919.

³⁹ Grootvader van F. van Zutphen.

Pieter had bij de koop van het sleepschip “Hanna” overwogen dat het een sterk schip was en dat het daarom mogelijk moest zijn dat het schip geschikt gemaakt werd en goedgekeurd voor zeevaart. Kort na de koop had hij een tweedehands tuig gekocht en dat door de werf laten ophalen en opslaan.

Op de foto is te zien dat de ombouw tot zeilschip nog niet voltooid is. Er komt nog een lage railing op de verschansing. De bevestigingspunten voor het want en de ophangpunten voor de zijzwaarden zijn er nog niet.

Op de foto, uit 1919, wordt de “Hanna” te water gelaten vanaf een langshelling; in 1926 kreeg de werf een dwarshelling.

Figuur 23: Scheepswerf Van Zutphen, op het terrein van huize de Wiers. Voor de wal het sleepschip “Deo Gloria” uit Papendrecht. Volgens J. Schut die de foto publiceerde dateert de foto van omstreeks 1935.

Hendrik Harber Volker, de schoonvader van Pieter de Leeuw van Weenen had een “Deo Gloria”. De naam “Deo Gloria” kwam niet vaak voor; “Soli Deo Gloria” was gebruikelijker. Dat maakt waarschijnlijk dat bovenstaand schip inderdaad de “Deo Gloria” van Hendrik Harber is.

Wel was het schip al ruim voor 1935 naar één van de zonen van Hendrik Harber overgegaan. Uit een briefkaart blijkt dat zeker vanaf 18 mei 1908 Hendrik Harber aan de wal woont in Rotterdam.

Scheepswerf Gebr. Buitenweg

Cees de Leeuw van Weenen, zoon van Pieter, laat in 1945 de omvangrijke oorlogsschade aan zijn “Corja” herstellen bij Buitenweg. Cees is getrouwd met Jansje van Zoelen, dochter van schoenmaker van Zoelen die op Oude Sluis 5 woonde.

Volgens het expertiserapport van Bureau Verwey & Hoebée uit Amsterdam was er een 3 pagina’s lange lijst van punten die gerepareerd, aangevuld of vervangen moesten worden, tot een totaal bedrag van f 4.947,90. Afgesloten wordt met de verklaring

- dat deze schade is behandeld volgens de richtlijnen van het College van Algemeene Commissarissen voor den wederopbouw Afdeling Vaartuigen te Rotterdam;
- dat z.i. geen aftrek “verbetering nieuw voor oud” dient te worden toegepast.

Ook Teun de Leeuw van Weenen, zoon van Pieter, komt met de “Azolla” bij Buitenweg.

Kerken

Bronnen

- Burgerlijke stand Nieuwegein
- M. van Dijk-Pol
- R. Copier-van den End
- J. Touwslager

Inleiding

Anno 1920 bepaalde de kerk waarbij je hoorde ook met wie je omging en bij wie je je boodschappen deed. Opmerkelijk is dan overigens wel het succes in Vreeswijk van de algemene gemengde zangvereniging Euterpe waar alle geloofsrichtingen een plekje vonden. Zie het hoofdstuk over de verenigingen.

De families de Leeuw van Weenen, Volker en van Zoelen waren hervormd. De familie Oudakker was gereformeerd. De tak van de Vreeswijkse familie Lenten waarin Teun de Leeuw van Weenen trouwde was gereformeerd. Maar er waren in Vreeswijk ook Lentens die hervormd waren.

Cornelis de Leeuw van Weenen was oorspronkelijk hervormd maar tijdens zijn verblijf in Rotterdam, van 1906 tot 1913, overgegaan naar de Christelijk Gereformeerde Kerk. In de burgerlijke stand van Vreeswijk staan hij en Jacomina als zodanig te boek.

Voor deze richting was er geen kerk in Vreeswijk, maar moest een toevlucht gezocht worden in de omringende plaatsen, waarschijnlijk Vianen. Vanaf de Cornewalstraat, waar zij het langst woonden, was via de schipbrug over de Lek de plaats Vianen gemakkelijk te bereiken.

Waarschijnlijk was er met name vanuit de kerken aandacht voor de schippers en hun situaties:

- In verenigingswerk van de kerk waren de schippers en schipperskinderen welkom, zie bij het hoofdstuk over de verenigingen en het verenigingsgebouw;
- In ieder geval is er nu, 2002, in de Hervormde Kerk een speciale ouderling voor de schippers; de schepen worden bezocht, bijvoorbeeld om de wekelijkse nieuwsbrief te brengen; in de gebeden in de kerkdienst worden ook de schippers genoemd.
J. Touwslager vertelde dat de manier van aandacht geven aan de schippers vanuit de kerk altijd zo geweest is.
- Bij de stichting van de schippersschool werken de predikanten van de Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerk samen.

Herkomst gereformeerd en christelijk gereformeerd

De Gereformeerde Kerk in Vreeswijk kwam voort uit de Doleantie van 1886, een afscheiding van de Ned. Herv. Kerk.

De Christelijk Gereformeerde Kerk ontstond in 1869 uit groepen die in 1834 de Ned. Herv. Kerk hadden verlaten. Een deel van de Christelijk Gereformeerde Kerk ging in 1892 samen met de “dolerenden” tot Gereformeerde Kerken; een ander deel ging na 1892 door als Christelijk Gereformeerde Kerken. Met “kerken” werden bedoeld de plaatselijke gemeentes.

Doleren heeft overigens niets met dolen of dwalen te maken maar met klagen. Men beklagde zich bij de overheid voor het feit dat de Hervormde Kerk de kerkelijke goederen niet wilde afstaan. Dat bracht zware financiële lasten met zich mee voor de nieuwe kerk die nu zelf de middelen bijeen moest brengen voor de bouw van kerkgebouwen en pastorieën. Bovendien vond men dat de Hervormde Kerk al lang geen ware kerk meer was vanwege de (centralistische) synodale organisatie, sinds 1816, en de

doorwerking van het modernisme in theologie en prediking. Dat was ver verwijderd geraakt, meende men, van de verworvenheden van de Reformatie en de vastlegging in de 17^e eeuw van de kerkelijke leer.

Kerken in Vreeswijk

Bij de volkstelling in 1840 heeft Vreeswijk 1078 inwoners: 628 protestanten (58%), 445 rooms-katholieken (41%) en 5 Israëlieten (0,5%)⁴⁰. Blijkbaar heeft bij de volkstelling iedereen toch ergens bij willen horen. Het individualisme van de huidige tijd is nog jong. Lang speelden de collectiviteiten waarvan men lid was een belangrijke rol.

Bij de Doleantie van 1886 traden ook in Vreeswijk hervormden toe tot de nieuwe Gereformeerde Kerk. Binnen "Sealthiël", vereniging voor christelijk onderwijs, leidde dit tot spanningen tussen hervormden en gereformeerden waarbij de hervormden zich uit het bestuur terugtrokken. Later wordt daarover van hervormde zijde gezegd dat men zich niet terugtrok uit gebrek aan belangstelling voor christelijk onderwijs, maar verbitterd was over het feit dat "Sealthiël tegen de Hervormde Kerk ging ageren". Verder werd later genoemd dat de hervormden wel streefden naar samenwerking, maar dat dat steeds afstuitte op het wantrouwen van de gereformeerden.⁴¹

De gereformeerden gaven later als toelichting dat op eerdere voorstellen van hervormde kant niet ingegaan was omdat men aan gereformeerde kant de indruk had dat de hervormden uit waren op de overhand in de vereniging.

Een pijnpunt bij de hervormden was aanvankelijk ook geweest dat de gereformeerden aanvankelijk hun kerkdiensten hielden in de school met de bijbel die nota bene op grond stond die van de hervormde kerk was (en door de school gehoord).

*"Door de Doleantie is er een tweedeling ontstaan. Er was onbegrip, zelfs haat en nijd. In het schoolbestuur moesten de functies evenredig verdeeld zijn. Men sprak in Vreeswijk van de dolerenden. Ging er tussen buurtbewoners iets mis dan heette dat weer zo'n dolerenden streek, alsof die mensen niet meer te vertrouwen waren."*⁴²

Het kerkelijke meerstromenland is in de periode 1918 tot 1920 zichtbaar in de volgende kerkgebouwen:

- De hervormde kerk vlakbij de Oude Sluis. Het huidige gebouw dateert van 1683, maar er waren oudere voorgaande gebouwen.
- De gereformeerde kerk aan de Dorpsstraat, gebouwd en in gebruik genomen in 1898⁴³;
- De rooms-katholieke kerk aan de Koninginnenlaan, 14 juli 1910 ingewijd⁴⁴.

Verenigingen van de hervormde kerk

Meisjesvereniging

Er was een vereniging voor jonge meisjes tot 12 jaar, "het mosterdzaadje". Van de vereniging voor oudere meisjes was je lid tot aan je huwelijk.

Er zijn ansichtkaarten bewaard gebleven aan Jo de Leeuw van Weenen van Vreeswijkse afzenders. Zie bijlage D. Van enkelen kon worden vastgesteld dat zij lid waren van de meisjesvereniging omdat zij

⁴⁰ R. Copier-van den End, *Vreeswijk en de zandwinning*, pagina 5

⁴¹ J. Schut, e.a., *Sealthiël, 100 jaar Christelijk Onderwijs in Vreeswijk*, pagina 49 en 50

⁴² R. Copier-van den End.

⁴³ R. Copier-van den End, *Wandelen door Vreeswijk*: tot dat moment hielden de gereformeerden kerk in een lokaal van de school met de bijbel, in de Schoolstraat.

⁴⁴ Daarvoor was er een RK-kerk bij de buitenkolk van de Oude Sluis aan de verlengde Dorpsstraat.

voorkomen op groepsfoto's van de meisjesvereniging⁴⁵. Dit geeft geen echt bewijs, maar verondersteld wordt dat Jo de Leeuw van Weenen lid was van de meisjesvereniging.

Jongelingsvereniging Immanuel

Voor het jaarfeest werd de gehele familie uitgenodigd en blijkbaar ook, zie onderstaande kaart, de varende vrienden en vriendinnen.

*Aan Mej. J. de Leeuw van Weenen
p/a Dhr. T. Dijkhuizen
Sleepdienst
Amsterdam*

Vreeswijk, 5 Jan. '20

Beste Vriendin

Mijn hartelijke dank voor uw kaart, heb je het nogal naar je zin in Amsterdam (...) was je liever hier gebleven ik denk van wel. Maar je komt toch zeker wel over het Jaarfeest van de Jongelingsvereniging. Ik heb tenminste gehoord dat je uitgenodigd ben om te schenken, ik begrijp wel aan wie je dat te danken hebt. Zeg Jo ik heb altijd nog een schrift met versjes van je als je dan komt komt kanik het je meteen geven en anders schrijf je me zeker wel eens een briefje als je niet komt. Vanmiddag komt Mijntje we zijn samen een voordracht aan 't leren die we eerst zouden met z'n vieren die wou Mien niet doen en wij vonden hem ook niet zo erg leuk nu doet ze er een met Griet. Als Hendrik ook kwam zou jij er wel een met hem leeren maar dat gebeurt zeker niet he. Nu ik hoop dan tot volgende week Vrijdag. Ontvang de hartelijke groeten van uw vriendin(...)Dit is wel geen mooie kaart maar ik heb op 't oogenblik (...)

Leden van Immanuel.

Nol Koekman gaf les op de Prins Hendrik School in draadspitsen en knopen.

Nol trouwde met Stien van den Boom⁴⁶, genoemd in de kaart op pagina 13 en 14. Stien was blijkbaar een goede bekende of een vriendin van Jo de Leeuw van Weenen, de echtgenote van Jan van Zoelen.

Figuur 24:
Vrienden van
Jan van Zoelen
(staande
rechts). Zittend
Nol Koekman.

⁴⁵ F. Pouw, *Vreeswijk in de groep*

⁴⁶ Nol Koekman was een broer van slager Gerard Koekman (Handelskade) en van zeilmaker Koekman (eerst Lekstraat-Raadhuisplein, later Handelskade). Zeilmaker Koekman was getrouwd met Anna van den Boom, zuster van Stien van den Boom.

Verenigingsgebouw Hervormde Kerk

Het verenigingsgebouw speelde een belangrijke rol in de opvang van schippers en hun kinderen, door het kerkelijke verenigingswerk dat er plaats vond en de blijkbare situatie dat Vreeswijkers probeerden de schippers en hun kinderen er zoveel mogelijk bij te betrekken.

Bronnen

- R. Copier-van den End
- A. van Raaij-van Zoelen

Lokatie

Het huidige verenigingsgebouw is na de Tweede-Wereldoorlog aangekocht. Daarvoor, tot ongeveer 1956, was een zaaltje in gebruik dat gelegen was achter het huis Oude Sluis 15. Via een steegje was dit zaaltje bereikbaar.

Activiteiten

In dit zaaltje vonden plaats:

- catechisatie
- zondagsschool
- meisjesvereniging
- jongelingsvereniging (“Timotheus”)

Er was ook een bibliotheek voor het uitlenen van boeken.

Schippersjeugd

De schippersjeugd was welkom bij de activiteiten in het verenigingszaaltje.

Bijvoorbeeld Cor van Zutphen, dochter van J.H. van Zutphen⁴⁷, nam de schippers(-jeugd) van de schepen die bij de werf lagen mee naar de activiteiten in het verenigingszaaltje. (R. Copier).

Op het jaarfeest van de jongelingsvereniging waren blijkbaar familieleden en bekenden welkom. De Vreeswijkse jeugd nodigde ook de varende vrienden en vriendinnen uit. Zie de tekst van de kaart op de voorgaande pagina.

Verenigingen in de Gereformeerde Kerk

Het lag in het karakter van de Gereformeerde Kerk om eigen verenigingen te hebben.

Josien Lenten, geboren 1914, was lid van de gereformeerde meisjesvereniging en de zangvereniging Vianen.

R. Copier-van den End: *“De relatie Vreeswijk-Vianen is door de eeuwen heen nogal gespannen. Een jongen uit Vianen moest het niet wagen aan een Vreeswijks meisje te beginnen. Dat werd knokken. Dat Josien Lenten lid was van een vereniging in Vianen zal wel met familie- of vriend(inn)enrelaties te maken hebben gehad.”*

⁴⁷ J.H. van Zutphen kocht in 1905 scheepswerf Bennis en zette de werf onder zijn eigen familienaam voort.

Scholen

Bronnen

Inleiding

Bij aankomst in Nederland begin 1918 zijn de jongste 4 kinderen uit het gezin van Pieter en Elizabeth in de schoolleeftijd: zoon Cees is 10 jaar, dochter Mina 9, zoon Piet 7 en zoon Teun bijna 5 jaar.

Cees was al op school in Rotterdam, in huis bij tante Sanna Boogaard, waar eerder broer Henk zijn schooltijd doorgebracht had. Enkele maanden later komt Cees naar Vreeswijk, waarschijnlijk na afloop van zijn schooljaar.

Tot hun aankomst in Vreeswijk hebben Mina en Piet alleen thuis aan boord les gehad van hun oudere zus Jo en broer Henk. Die zijn bij aankomst in Vreeswijk resp. 17 en 15 jaar.

Moeder Elizabeth wilde haar kinderen graag op de schippersschool hebben, maar dat was niet mogelijk zolang zij zelf aan de wal woonde.

Mina en Piet zullen de School met de bijbel bezocht hebben – de christelijke lagere school - in de Schoolstraat⁴⁸.

In de buurt van de Cornewalstraat wordt een groepje gevormd van schoolkinderen dat naar de bewaarschool gebracht wordt. Dat moet de christelijke bewaarschool van de vereniging Sealthiël geweest zijn in de Molenstraat. Van dat clubje zullen Teun de Leeuw van Weenen en Josien Lenten deel uitgemaakt hebben.

Mina de Leeuw van Weenen is degene die dat groepje naar school brengt en dan zelf door gaat naar haar school in de Schoolstraat. Om vanuit de Cornewalstraat bij de school te komen moest de Koninginnensluis worden gepasseerd; Mina vond dat telkens een tamelijk hachelijk avontuur. Soms schoten de kinderen niet erg op en moest Mina ze tot meer haast aanzetten om niet zelf te laat op haar school aan te komen.

Als bij het schutten de middelste deuren van de sluis gesloten waren, liepen de kinderen uit de Cornewalstraat daar overheen, zodat ze niet hoefden te wachten voor de Wilhelminabrug of moesten omlopen via de Emmabrug. Hun school lag vlakbij de middendeuren. Maar de loopplanken over de deuren sloten niet precies aan, je moest ook een stukje springen. Dat was best eng, herinnerde mevrouw van Dijk-Pol zich nog.

Toen Elizabeth en haar oudste kinderen weer aan boord gingen, bleven Mina en Piet achter op de schippersschool. Teun, toen 6 oud, ging later naar de schippersschool omdat hij met zijn 6 jaren nog te jong was. Gewoonlijk gingen kinderen pas op hun achtste naar de schippersschool.

Pieter de Leeuw van Weenen koos voor zijn kinderen voor christelijk onderwijs. Landelijk en in Vreeswijk was aan de stichting van dat onderwijs een hele strijd vooraf gegaan.

Schoolstrijd in Vreeswijk⁴⁹

Bij de scheiding tussen Kerk en Staat waren einde 18e eeuw alle onderwijsinstituten voor de lagere schoolleeftijd openbare scholen geworden onder toezicht van de overheid.

⁴⁸ De Schoolstraat bestaat niet meer in het huidige stratenplan van Vreeswijk.

⁴⁹ Geput is uit J.Schut, e.a., "Sealthiël", 100 jaar Christelijk Onderwijs in Vreeswijk

De overheid meende dat binnen het openbaar onderwijs voldoende rekening gehouden kon worden met de verschillende godsdienstige achtergronden van de kinderen. Bijzonder onderwijs kwam niet voor vergoeding door de overheid in aanmerking.

Daarmee was een flinke drempel opgeworpen voor de stichting van christelijke scholen; men zou alles zelf moeten bekostigen.

Later kwam er wel mogelijkheid tot subsidie, maar zolang op de openbare scholen de bijbel nog gehanteerd werd en de christelijke tradities in stand werden gehouden, was er geen sterke neiging tot eigen christelijk onderwijs.

Dat werd anders bij de nieuwe onderwijswet van 1878. Daarmee zou de overheid meer invloed krijgen, werden de eisen verhoogd en moesten de scholen instrumenten worden om het volk een moderne levenswijze bij te brengen. Dat viel slecht aan protestantse en Rooms Katholieke zijde. Hogere eisen aan het onderwijs betekende hogere kosten, nog steeds zonder dat bijzonder onderwijs door de overheid betaald zou worden, terwijl wel iedereen via de belastingen aan het openbare onderwijs zou moeten meebetalen.

De aanloop tot deze wet veroorzaakte landelijk een sterke reactie. In Vreeswijk werd in 1877 de schoolvereniging "Sealthiël" opgericht. Doel was de christelijke belangen en beginselen te bevorderen onder de jeugd van Vreeswijk. Dat zou worden gedaan door aankopen en beschikbaar stellen van christelijke lectuur.

Bij de stichting van scholen door Sealthiël vraagt de financiering veel aandacht. In 1879 wordt de christelijke bewaarschool geopend, in de Molenstraat. In 1883 volgt de opening van de christelijke lagere school "school met de bijbel" in de Schoolstraat.

Bij de Doleantie van 1886, zie het voorgaande hoofdstuk, gaan ook leden van Sealthiël over naar de nieuw ontstane Gereformeerde Kerk. In deze nieuwe situatie trekken de hervormden zich terug en duurt het tot 1921 voordat de lucht voldoende opgeklaard is en er naar de mening van de hervormden voldoende basis is voor samenwerking in Sealthiël.

In 1920 komt bij wet de financiële gelijkstelling tot stand van openbaar en bijzonder onderwijs. Daarmee komt de schoolstrijd tot een einde, maar niet zonder nog een slachtoffer. Het bewaarschoolonderwijs valt buiten de gelijkstelling. De bewaarschool van Sealthiël kan het niet bolwerken en wordt in 1929 opgeheven.

Tot zover een korte samenvatting uit het genoemde boekje over de schoolsituatie in Vreeswijk.

De financiële gelijkstelling heeft ook gevolgen voor het RK-onderwijs. In 1922 komt er in Vreeswijk een Rooms Katholieke school. In "*Openbare school Vreeswijk 75 jaar*" noemt F. Pouw dat de openbare school op slag de helft van het aantal leerlingen verloor. Hiermee wordt zichtbaar hoezeer het Rooms Katholieke deel van de Vreeswijkers heeft uitgezien naar de uiteindelijke gelijkstelling van het onderwijs en hoe moeilijk voor hen het protestantse stempel was op het christelijk onderwijs. Een klein aantal, het merendeel meisjes, was uitgeweken naar de zustersschool in Vianen.

Figuur 25: School met de bijbel, omstreeks 1907

Links meester Terweij; rechts meester Meijers. Achteraan vanaf 4^e van links: Gerrit van Eck⁵⁰, Jan van Zoelen, Sjors van Zoelen. Middelste rij 3^e van rechts (met strik): Chris van Zoelen. Vooraan op het bankje, links, Jansje van Zoelen; achter haar Marie van Zoelen. Met de lei, vooraan, Gerard Buitenweg⁵¹. Op deze foto werden dus de kinderen van Zoelen die in verschillende klassen zaten tegelijk met elkaar op de foto gezet.

⁵⁰ Vriend van Jan van Zoelen

⁵¹ Trouwde later met Anna Cornelia Melgers, nicht van A. van Raaij-van Zoelen.

Figuur 26: School met de bijbel, groep 3, 1924.

De docenten: achteraan links meester van Hulzen; middenachter meester W.A. van der Horst; staand achter 2^e van rechts mej. Van Hees; helemaal rechts meester Terweij.

De leerlingen: 2^e van links, naast meester van Hulzen, Josien Lenten; 6^e van links Go Pol. Voorste rij 5^e van links en verder: Cor Lenten, Harm Lenten, Cor Lenten, Henk Lenten, Casper Lenten (met lei).

Schipperskinderen

Kinderen van schippers die maar enkele dagen in Vreeswijk lagen konden naar de gewone scholen. Later wordt een speciale schippersschool gesticht, zie hierna, met internaat. Maar ook dan gebeurde het nog dat kinderen van schippers die kort in Vreeswijk lagen naar de gewone school gingen.⁵²

⁵² In ieder geval na WO II is er een lessysteem waarbij schipperskinderen eigen boeken en schriften hebben waarmee ze verder geholpen worden als ze in een plaats even naar school konden. Omstreeks 1920 is zo'n systeem er waarschijnlijk nog niet.

Schippersschool Prins Hendrik

Stichting van de school

De Prins Hendrik School is de eerste schippersschool in het land. *“Het door de scheepvaart zo bedrijvige Vreeswijk was de juiste plaats voor een school voor schipperskinderen. In 1911 werd een bestuur benoemd, dat onder leiding stond van de plaatselijke predikanten ds. H. Buitenhuis en ds. J.J. Kuyper, om de voorbereidingen te treffen voor de oprichting van de school”⁵³. Op 1 september 1915 werd het imposante schoolcomplex geopend door prins Hendrik. De architect was de heer M.E. Kuiler⁵⁴ uit Utrecht. Na de opening van de Prins Hendrikschool werd de Rijndijk Prins Hendriklaan genoemd.*

De eerste directeur van het internaat werd de heer H. van der Meij. Hoofd van de school werd de heer J. Hazelaar. In de loop der jaren moest men, door de grote toeloop van kinderen, uitbreiden. In eerste instantie gebeurde dat door treinwagons op het terrein rond de school te plaatsen. Hierin werden de administratie en de naai- en linnenkamer ondergebracht.

In de vijftiger jaren werd er op het terrein een geheel nieuwe school gebouwd waardoor het hoofdgebouw geheel als internaat kon worden gebruikt. Daar dit gebouw op den duur niet meer voldeed aan de eisen werd er in 1984-85 een nieuw internaat gebouwd aan het eind van de Prinsessenweg.

Chr. School voor Schipperskinderen, Vreeswijk.

De Prins Hendrikschool zit bij het ministerie van onderwijs in de map van het buitengewoon onderwijs. Zo buitengewoon zelfs dat er voor de schipperskinderen tot 1972 geen leerplicht gold. Een kind ging met 8 jaar naar de schippersschool en ging ieder half jaar over naar de volgende klas. Totale schooltijd dus vier jaar⁵⁵, waarin het gehele lesprogramma moest worden afgewerkt. Lange schooldagen tot kwart over vijf en ook nog les op de zaterdagmorgen.

Speciale vakken voor de jongens: draadsplitsen en motorkennis. Voor de meisjes: huishoudkunde zoals naaien, strijken, koken.”⁵⁶

⁵³ Ds. Buitenhuis was gereformeerd, ds. Kuyper hervormd. De samenwerking tussen gereformeerd en hervormd was wel moeilijk, maar het was de enige manier om tot stichting van de school te komen. Er waren wel strubbelingen bijvoorbeeld over de samenstelling van het bestuur; hoeveel leden uit welke kerk. (F. van Zutphen)

⁵⁴ Was ook de architect van de Openbare Lagere School (B. Remie)

⁵⁵ Aanvankelijk duurde de school 3 jaar; voor de leerlingen die aan boord al vorderingen hadden gemaakt korter. (PvW).

⁵⁶ R. Copier-van den End, *Wandelen door Vreeswijk*, pagina 37.

*De late totstandkoming van de leerplicht was laksheid van de regering.*⁵⁷ Maar misschien vonden de ouders dat niet alleen maar negatief. Vooral de moeders zullen moeite gehad hebben om kinderen al zo jong van huis te laten gaan. De schippersschool is bovendien een dure vorm van onderwijs, alleen al vanwege de extra kleding, meer dan aan boord, die kinderen moeten hebben. Met name vanwege de kosten zijn de schooltijd en het schooljaar ingekort.

Figuur 27: In de stoel schoolhoofd J. Hazelaar; links staande Rien (Casparien) Ultee, lerares naaien; zittend op de grond zuster Seinen en administrateur van Barnard.

Welk onderwijs voordat er schippersscholen waren?

M. Vissers vertelde dat er in 1910, toen zij de leeftijd had om naar school te gaan, nog geen schippersscholen waren. Zij kon niet regelmatig naar school. Haar vader was goed onderlegd; hij heeft zijn dochter veel les gegeven.

Jo en Henk de Leeuw van Weenen, geboren resp. 1900 en 1902, de twee oudste kinderen van Pieter en Elizabeth woonden tijdelijk bij familie in Rotterdam om daar op school lessen te volgen. Voor schipperskinderen was er een aangepast schema. Ze kregen in Rotterdam ook 's avonds les en deden de hele opleiding in 3 jaar, met nadruk op de vakken die voor schippers nuttig geacht werden: schrijven, rekenen en aardrijkskunde. Voor de meisjes nuttige handwerken.

Overigens was Jo in huis bij haar grootouders Cornelis de Leeuw van Weenen en Jacomina Hodde die toen in Rotterdam woonden. Henk was later in Rotterdam, toen zijn grootvader waarschijnlijk weer voer, bij tante Sanna Boogaart. In het weekend waren Jo en Henk meestal bij hun grootouders van moeders kant Hendrik Harber Volker en Teuntje Verheul.

Jo en Henk gaven aan boord hun lessen door aan de jongere broers en zus. Zo kwamen dezen al enigszins voorbereid in 1918 in Vreeswijk aan.

Mina en Piet op de schippersschool

Mina blijkt vanaf 1 september 1918 ingeschreven te zijn op de schippersschool. Ze is dan net 10 geworden. Pieter is waarschijnlijk vanaf september 1919 op de schippersschool.

⁵⁷ R. Copier-van den End. Ook kinderen van zigeuners en kinderen van kermisexploitanten vielen buiten de aandacht van de regering.

In onderstaande kaart doet Mina, inmiddels 11 jaar, haar best netjes te vragen of ze uit mocht, maar ze hakt de knoop vervolgens kordaat door: "wij gaan toch uit". Twee kaarten schrijven is wel genoeg.

Als de "Azolla" in het weekend in de buurt was, kwam vader Pieter met het openbaar vervoer naar Vreeswijk om zijn kinderen te halen. In de kaart wordt daarnaar verwezen.

*Aan Schipper P. de Leeuw van Weenen
Schip Azolla
Rijksschippersbeurs te Zaandam*

Vreeswijk, 10 mei 1920

Lieve Pa en Moe

Ik en Piet zijn nog goed gezond. En hopen van u hetzelfde. En ik heb Zondag naar Amsterdam geschreven. En toen heb Piet en ik geschreven of ik uit mocht. Maar die heeft u niet ontvangen. Maar u komt ons toch halen of u moet het schrijven hoor. Moe wij gaan toch uit.

Nu de groete van Piet, Zuster, Mina. Daaaaaaaaag.

De fotokant van bovenstaande kaart:

Figuur 28: Schoolklas Prins Hendrik School. Links J. Hazelaar, hoofd der school, rechts H. van der Meij, directeur van het internaat. Achter (welke) ds H. Buitenhuis, tot 1918 predikant in Vreeswijk. Mina, 2^e rij, 3^e van rechts. Mina was vanaf sept. 1918 op de schippersschool.

Mina zit tweede rij van voren, derde van rechts. De zuster is aangekruist evenals het meisje tweede links van de zuster. De reden is niet bekend; misschien is het die zuster, wil ze aangeven, waarvan ze de groeten doorgeeft. De kinderen hebben hun zondagse pak aan. Dat is op de volgende foto om begrijpelijke redenen anders.

De schippersschool versterkte de banden tussen de schippersfamilies onderling en met Vreeswijk

De families de Leeuw van Weenen, Volker, Korporaal en Oudakker waren door huwelijken met elkaar verbonden. Ook kinderen Volker, Oudakker en Korporaal zaten op de schippersschool in Vreeswijk. Het waren er meer dan in onderstaand lijstje, maar deze zaten er tegelijkertijd met een (achter-)neef of (achter-)nicht van de familie de Leeuw van Weenen.

voornamen	achternaam	inschrijving	uitschrijving
Marinus	Korporaal	18-mrt-16	03-mrt-19
Pieter	de Leeuw van Weenen	05-feb-18	01-sep-22
Jacomina Johanna	de Leeuw van Weenen	01-sep-18	01-sep-21
Teunis	de Leeuw van Weenen	?	?
Elizabeth	Korporaal	08-mrt-22	07-mrt-25
Teunis Leendert	Oudakker	10-mei-27	14-nov-29
Eliza	Oudakker	12-mei-27	28-mei-29
Thijs	Volker	03-mei-28	09-nov-31
Levinus Martinus	de Leeuw van Weenen	13-nov-28	10-mei-32
Jan Piet	Volker	18-nov-30	03-mei-34

Voor de families Volker en Oudakker lag het voor de hand dat zij hun kinderen naar Vreeswijk stuurden, omdat verschillende van hun schepen betrokken waren bij de zand- en grindvaart van havens aan de Rijn naar Amsterdam. Zij kwamen daarbij steeds door Vreeswijk.

Toen Finus (Levinus Martinus) de Leeuw van Weenen in november 1928 op school kwam, kreeg hij veel hulp van een Oudakker die al langer op school was. In die tijd waren er verschillende kinderen Oudakker en Volker. Zie het schema hierboven.

Vreeswijk viel buiten het vaargebied van de ouders van Finus, zij konden hem in Vreeswijk dus niet zo gemakkelijk bezoeken. Maar andere familieleden probeerden dat op te vangen. Allereerst had zijn oma die naast de hervormde kerk woonde voorgesteld dat Finus 's zondagsmorgens na de kerkdienst bij haar langs kon komen. Nicht Jo Costeris, dochter van tante Anna Costeris - de Leeuw van Weenen die in Vianen net over de schipbrug woonde, haalde Finus wel eens op. Voorts klopte Pieter de Leeuw van Weenen van de "Azolla", oom van Finus, bij de school aan om Finus op te halen als hij met het schip op zondag of door de week 's avonds in Vreeswijk was.

De schippersschool was voor schippers een belangrijk bindend element met Vreeswijk en met elkaar. Ouders die zelf in Vreeswijk op school hadden gezeten stuurden er ook hun kinderen weer heen. Ouders die elkaar dan op ouderdagen op school weer tegenkwamen kenden elkaar vaak van de eigen schooltijd. Een ouderdag was om die reden ook een beetje een reünie. (R. Copier)⁵⁸

Voorts waren er de jubilea die ook echt als schoolreünie bedoeld waren.

Zolang kinderen in Vreeswijk op school zaten werd er ook naar gestreefd om met het schip in de buurt van Vreeswijk of zelfs in Vreeswijk te zijn met de weekends, in ieder geval voordat de auto aan boord zijn intrede deed. Maar ook het halen of afleveren van kinderen was regelmatig een gelegenheid tot ontmoeten.

⁵⁸ Teun de Leeuw van Weenen was over zijn schooltijd in Vreeswijk niet zo te spreken. Hij stuurde zijn kinderen naar de schippersschool in Dordrecht. Mogelijk speelde daarbij ook een rol dat hij met de "Azolla" regelmatig in Dordrecht kwam en zijn ouders ook in Dordrecht woonden.

Elkaar van de schooltijd kennen, kon ook uitgroeien tot een huwelijksverband. Pieter de Leeuw van Weenen, omstreeks 1920 op de schippersschool, kende van school zijn latere vrouw Elizabeth Korporaal.

De schippersschool een eigen wereld

Figuur 29: Links schoolhoofd J. Hazelaar met wandelstok. Waarschijnlijk kersen-eten in een boomgaard te Tull en 't Waal. Gebruik was bij zo'n gelegenheid ook spelletjes te doen.

Het internaat was een enigszins afgesloten wereld. De schipperskinderen kregen weinig ruimte om zelf ergens op af te gaan. Kinderen uit het dorp mochten wel bij de school spelen, maar niet in het internaat komen. Bijvoorbeeld Finus de Leeuw van Weenen vond de regels streng.

Op de zondagen bezochten de schipperskinderen in groepsverband vanaf jonge leeftijd de kerkdiensten. Dat gebeurde onder begeleiding van een zuster. Voor de rest van de zondag hield de school de kinderen bezig.

“Gezamenlijk met de dorpingen werd er niet veel gedaan. Alleen de optocht op Koninginnendag naar het gemeentehuis voor de aubade. Met de kinderspelletjes van de Oranjeverenigingen deed men niet mee. Die dag werd verder ingevuld door de leidsters van het internaat.

Na de oorlog gingen de groepen op zaterdagmiddag naar het dorp, onder leiding, dan mochten de kinderen hun zakgeld versnoepen.” (Mw Copier)

Bij de zomer-, paas- en kerstvacantie werden de kinderen in groepen weggebracht per boot en trein, met de PHS-vlag. Ouders die op het station hun kinderen stonden op te wachten wisten zo in welk deel van de treinstel de groep zat.

Gezonde ontspanning en inspanning

De school zorgde wel voor ontspanning en gezonde inspanning. Dat blijkt in ieder geval uit enkele familieherinneringen uit de tijd na de Tweede-Wereldoorlog. Op zaterdagavond worden in de grote hal

banken neergezet en films vertoond, bijvoorbeeld van Stan Laurel en Oliver Hardy. Er wordt gekampeerd en er zijn wandeltochten.

Van na de tweede wereldoorlog dateert ook de herinnering dat er een zwemdiploma gehaald kon worden: 200 meter zwemmen met de stroom mee en 150 meter tegen de stroom in. Gewoon vanaf een krib in de Lek, zonder volgboot voor noodgevallen. Vanaf de kant werden aanwijzingen gegeven.

NB

Inmiddels is de Schippersschool verplaatst en alleen nog in gebruik als internaat. De schipperskinderen bezoeken de gewone scholen in Vreeswijk. Het gebouw van de vroegere Prins Hendrik school is na een periode van verval gerestaureerd en in gebruik als appartementengebouw.

Verenigingen

Inleiding

In Vreeswijk leidden verenigingen een bloeiend bestaan. *“Toen burgemeester Jhr J.C.Mollerus op 1 juni 1938 zijn twaalf en een half jarig ambtsjubileum vierde, werd er door hem een defilé afgenomen waaraan door maar liefst vijftig verenigingen werd deelgenomen. Dat was het grootste deel van de bevolking. Vreeswijk telde in die jaren nog geen drieduizend inwoners.”* (R. Copier-van den End)

Jo de Leeuw van Weenen en Jan van Zoelen waren lid van Euterpe; een de Leeuw van Weenen, waarschijnlijk vader Pieter, was lid van de IJclub. Hoe voetballen en zondagsrust met elkaar te maken hadden, is weer een ander verhaal.

Gemengde zangvereniging Euterpe

Bronnen

- R. Copier-van den End, “Muziek, zang en toneel in Vreeswijk”
- A. Verweij-vd Lit
- A. van Raaij-van Zoelen

Euterpe is opgericht in 1907 en startte met 35 leden. Tot aan de Tweede Wereldoorlog was Euterpe de enige gemengde zangvereniging. Na de Tweede Wereldoorlog is ASAF opgericht, de christelijke gemengde zangvereniging. A. van Raaij-van Zoelen was lid van ASAF.

Figuur 30: gemengd zangkoor Euterpe, omstreeks 1920.

Achteraan links Jo de Leeuw van Weenen. Middelste van de drie mannen achteraan is Jan van Zoelen.

R. Copier-van den End:

- Euterpe was tot vlak voor WO II het enige gemengde koor;
- vanwege de arbeidswetgeving kregen mensen meer vrije tijd en werden daarom lid van een vereniging;
- Euterpe repeteerde zaterdagavond, want dan waren de zandschippers thuis.

Mw. Verweij kende Teun de Leeuw van Weenen en Josien Lenten:

Als Teun en Josien met schip en gezin in Vreeswijk waren kwamen zij ook bezoek bij mevrouw Verweij. Mevrouw Verweij leerde hen kennen via het contact dat zij had met de broer en schoonzus van Josien die op de Handelskade woonden. Hieronder een samenvatting van wat mevrouw Verweij vertelde.

“Contacten met andere schippers, naast de familie de Leeuw van Weenen van de Azolla, liepen via de verenigingen en de kerk. Veel schippers waren lid van de gemengde zangvereniging “Euterpe”. Eerst waren nog veel schepen klein genoeg om in 4 dagen een lading de Rijn op te brengen – ze waren snel vol en snel leeg – en daarna in 2 dagen weer leeg terug te zijn. Ze vertrokken ’s maandagmorgens heel vroeg en konden dan de koorrepetities van vrijdagavond weer bijwonen.”⁵⁹

Schippers waren ook lid van de biljart- of kaartclub, die op zaterdag gehouden werden.

Schippers die kinderen op het internaat hadden probeerden in het weekend in Vreeswijk te zijn. Op weg naar Rotterdam of naar Amsterdam maakten ze dan in Vreeswijk vast. Via het sluisje bij Jutfaas konden ze beneden de Beatrixsluis weer terug naar de Handelskade.

Toen de schepen groter werden, schippers verlengden hun schip of kochten een groter schip, werden ook de reizen langer, bijvoorbeeld ook meer richting Frankrijk. Het was toen niet meer mogelijk in het weekend steeds weer in Vreeswijk terug te komen.

Daar kwam bij dat door de gestegen welvaart steeds meer schippers een auto aan boord hadden. Bijvoorbeeld een schipper die op weg was naar Rotterdam maakte niet meer in Vreeswijk vast voor het weekend, maar haalde en bracht zijn kinderen met de auto vanuit Rotterdam.

Euterpe verloor hierdoor veel schippers als lid. Het financiële draagvlak om de dirigent te betalen werd te klein.”

In de 80-er jaren werd “Euterpe” opgeheven. Gezien de lauwerkransen op het vaandel kan gesproken worden van een “roemvol verleden”.

Figuur 31: Vaandel van "Euterpe" , 1907 tot 1932, misschien gemaakt ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan. Het vaandel hangt nu in de Oudheidskamer.

⁵⁹ Slaat waarschijnlijk op situatie na de Tweede Wereldoorlog toen de meeste schippers een motorschip hadden.

Voetbalvereniging VSV

Er is een foto van VSV, uit 1924, waarop Chris van Zoelen.

Figuur 32: Voetbalvereniging VSV, 1924. Chris van Zoelen zittend achter de keeper (met pet)

Aanvulling A. van Raaij-van Zoelen:

“Die broers van mij waren ook rakkers in hun jeugd. Leen is ook nog op voetballen geweest en dan Chris. Ze mochten ’s zondags niet voetballen, maar dan verkleedden ze zich bij vriendjes. Daar lieten ze ook hun voetbalspullen. Dat heb ik zelf ook gehoord toen ik ouder was en al getrouwd.”

IJclub Rijn en Lek

Bronnen:

B. Remie

A. van Raaij-van Zoelen

Oprichting, regels

De ijsclub was opgericht in 1895. Het was een Vreeswijkse aangelegenheid; “Rijn” sloeg op Vaartse Rijn.

In het reglement vermeldt het eerst artikel dat doel is: *“werkverschaffing aan onvermogenen, het aanleggen van ijsbanen naar Vreeswijk en het geven van ijsvermaken”*. Het sociale doel ging dus voor op.

Tot de rechten van de leden behoorden: *“Het bijwonen van alle ijsfeesten of wedstrijden door of namens de IJclub te geven met recht van introductie van de vrouwelijke huisgenoten en van*

mannelijke beneden 16 jaar.” Mannelijke gezinsleden vanaf 16 jaar en ouder moesten dus zelf lid worden.

Twee seizoenen, 1918/1919 en 1919/1920 is er ook een “de Leeuw van Weenen”, voorletters niet genoemd, lid van de ijsclub. De contributie bedroeg Fl 1,50. Vanaf seizoen 1920/1921 werd de inning van de contributie uitbesteed en bestaan geen lijsten meer van bijdragende leden.

Mogelijk was grootvader Pieter lid van de IJclub. Bekend is dat hij in ieder geval sociaal ingesteld was. De leden vormden een financieel draagvlak. In dezelfde seizoenen is er ook een A. van Zoelen lid.

A. van Raaij-van Zoelen (over de situatie van omstreeks 1930 en later): *“Op de Rietput was de ijsbaan. Dit gebied werd waarschijnlijk gepacht. Bij de ingang stond een hek en er werd streng gecontroleerd of je een kaartje had. Dat kostte een dubbeltje als je ouders lid waren, anders 15 cent.*

“M’n ouders waren er lid van. Dat A. van Zoelen lid was, dat zal wel een tante geweest zijn die met een broer van m’n vader was getrouwd, oom Jacob. Die werkte op de schipbrug en ze woonden in de Veerhuizen.

Ik heb daar ook wel eens meegedaan aan een wedstrijd en heb een paar wollen handschoentjes gewonnen. Dat vergeet ik nooit meer, want ze waren veel te klein.

Dat Jan een prijs gewonnen (zie hierna) had met schaatsen, is mij niet bekend. Ik was toen ½ jaar oud. Neeltje Hoegee heb ik wel gekend, ook haar nicht die jonger was met dezelfde naam

Wedstrijden

Deelname van schippers aan wedstrijden was een terugkerend discussiepunt. Het prijzengeld werd bijeengebracht door Vreeswijkers, men vond het niet terecht als schippers het prijzengeld zouden incasseren. Een enkele keer mochten schippers meedoen, meestal niet.

De van Zoelens zijn blijkbaar goede schaatsers. In 1917 wint Jan van Zoelen een paar schaatsen, als derde prijs. Op 11 februari 1919 winnen Neeltje Hoegee en Jan van Zoelen de eerste prijs van 15 gulden bij de hardrijderij met hindernissen voor paren. Jan heeft aan zijn kinderen verteld waaraan het succes te danken was. Onderdeel van de hinderniswedstrijd was het verplaatsen van turven. Neeltje Hoegee kon door haar grote handen veel turven tegelijk vasthouden, daarom hoefden ze niet zo vaak heen en weer te schaatsen.

Op 9 januari 1924 wordt er op de Rietput een wedstrijd hardrijden – korte baan, rechtuit - gehouden voor mannen. Er zijn 12 deelnemers. J.J. van Zoelen wint de tweede prijs van 15 gulden.

Bij wedstrijden in 1929 vallen Leen (4^e prijs, voor mannen) en Pietje van Zoelen (7^e prijs, voor meisjes) in de prijzen. In 1933 was er een wedstrijd voor behoeftigen. Dezen konden iemand voor zich laten schaatsen. Er is dan een van Zoelen die de 4^e prijs wint ten behoeve van J. Goedgeluk.

Deelnemers die buiten de prijzen vielen kregen een stukje chocola of een sinaasappel.

Verkeer, openbaar vervoer

Bronnen

R. Copier-van de End
A. van Raaij-van Zoelen
B. Remie, mede door literatuuronderzoek

Inleiding

De stroom vrachtschepen via de sluisen was de meest omvangrijke verkeersstroom via Vreeswijk, maar er was ook vervoer en verkeer ten dienste van de Vreeswijkers zelf.

Pieter de Leeuw van Weenen maakte van het openbaar vervoer gebruik als hij in de buurt van Vreeswijk was en zijn kinderen van en naar de schippersschool in Vreeswijk haalde en bracht.

Enkele briefkaarten verwijzen naar het openbaar vervoer. Een kaart verwijst zelfs naar pleziervaart in 1919, met een privé “lustkotter” of “jachje”.

Tram en boot naar Utrecht

*Den Heer M.J. van Zoelen
Vreeswijk
Oudesluis 40*

Amsterdam, 10 Dec. 1925

*Geachte familie van Zoelen
Het doel van mijn schrijven is dat ik goed over gekomen ben. Middag klokslag twaalf uur stond ik op straat, en kwam mooi op tijd met het eten de trein was mooi ging regelrecht door naar Adam stopte alleen in Nieuwesluis dat was mooi.*

Nu de Hartelijke Groeten van fam. Oudakker je welbekende Mina

De treinreis van Vreeswijk terug naar Amsterdam, waarover Mina hierboven schrijft in 1925, zal begonnen zijn in Utrecht. Tussen Vreeswijk en Utrecht reed in 1925 een tram met motortractie.

In 1883 was de tram begonnen als een stoomtram; van 1893 tot 1923 werd de tram getrokken door paarden. De tram met motortractie werd in 1928 opgevolgd door een autobus.

Tot 1923 bestond tussen Vreeswijk en Utrecht ook een dienst met stoombarges. De reis duurde een uur. In totaal waren er 3 stoombootjes.

Vóór het graven het Merwedekanaal, dat in oktober 1891 officieus in gebruik genomen werd, vertrokken tram en stoombarges vanaf de Dorpsstraat. Daarna werd de halte verplaatst naar de Handelskade, bij de Wilhelminabrug. Zie de foto op de volgende pagina.

Figuur 33: Het wachthuisje van de tram- en bargedienst met links het stoombootje en rechts de tram, bij de Wilhelminabrug. De stoombootjes deden dienst van 1870-1923. De foto is van ongeveer 1900.

Het tramhuisje werd omstreeks 1914 afgebroken. Omstreeks 1920 maakte het dus geen deel meer uit van het straatbeeld.⁶⁰

⁶⁰ B. Remie

Kuilenburgse boot

*Mej J de Leeuw van Weenen
p/a Den Heer P de Leeuw van Weenen
Vreeswijk. c 106*

Zwijndrecht 5 Maart 1919.

Beste Vriendin.

Met deze laat ik u weten dat wij zonder ongelukken zijn aangekomen wij waren om half 2 te Slikkerveer en kwart over vijf hadden we een dortsche boot dus we hebben een mooi poosje te Slikkerveer geweest. Nu ik had wel een daagje kunnen blijven want Marinus kan vrijdag pas naar Middelburg.

*U Moet uw Ouders nog eens vriendelijk bedanken voor de gastvrijheid hoor Jo. U moet mij ook eens terug schrijven zoo nu en dan. Ontvangt nu verder de hartelijke groeten van uw Vriendin Annie Korporaal. Ook de Groeten aan uw Ouders. daaag.
Ook van Marinus*

Annie schrijft “wij” en geeft de groeten door van Marinus. Waarschijnlijk reisden zij dus samen. Het blijkt dat Marinus Korporaal, geboren 31 mei 1906, op 3 maart 1919 uitgeschreven werd op de schippersschool. Dat kan de Marinus van de kaart zijn geweest, die door zijn zuster Annie Korporaal werd opgehaald.

Annie en Marinus reisden in 1919 van Vreeswijk naar Dordrecht met een stoomraderboot van “De Reederij op de Lek” die de verbinding onderhield tussen Culemborg en Rotterdam.

Figuur 34: Stoomraderboot Vreeswijk van "De Reederij op de Lek".

B. Remie, R. Copier: *Tot 1912 hadden de stoomraderboten namen als “Vreeswijk” en “Schoonhoven”. Daarna kregen de schepen een nummer. Nummer 6 is nu nog in de vaart als “Kapitein Kok”, naar de laatste kapitein op de nummer 6.*

Er konden 1200 passagiers mee. Een enkeltje van Culemborg naar Rotterdam kostte in 1905 40 cent voor de 1^e klasse en 25 cent voor de 2^e klasse.

Er ging ook levende have mee: koeien, kippen, geiten, van alles.

Onderweg waren er vele halteplaatsen waar werd afgemeerd, beginnend in Culemborg: Hagestein, Vreeswijk, Vianen, Klaphek IJsselstein, Lexmond, Jaarsveld, Ameide, Koekoekskveer Lopik, Langerak, Nieuwpoort, Schoonhoven Veerpont, Ammerstol, Groot-Ammers, Bergambacht (Bergstoep), Nieuweveer, Streefkerk, Opperduin, Nieuw-Lekkerland, Lekkerkerk, Middelweg, Elshout (Kinderdijk), Krimpen a/d Lek, Slikkerveer (Ridderkerk), Bolnes, Kralingseveer, Rotterdam (Oosterkade).

Op zondag voeren de raderboten alleen tussen Rotterdam en Schoonhoven.

Aankomst “half 2” te Slikkerveer, zoals Annie schrijft, betekent dat ze de boot had die om 9 uur uit Vreeswijk was vertrokken. Vanuit Vreeswijk kon tweemaal per dag worden opgestapt: ’s morgens om 6.40 uur en om 9 uur. Ruim 5 uur later kwam de boot aan in Rotterdam.

Slikkerveer, op de route Vreeswijk Rotterdam, ligt aan de Lek, net voorbij de Noord die de Lek met Dordrecht verbindt. Slikkerveer was daarom een geschikt overstappunt om af te buigen naar Dordrecht.

Bets van der Ley-de Leeuw van Weenen, kort voor de Tweede Wereldoorlog op de schippersschool in Vreeswijk, weet nog dat bij vakanties de schoolkinderen richting Rotterdam als groep onder begeleiding van de school met de boot naar Rotterdam voeren en dan eventueel, nog steeds in begeleide groepjes, per trein verder. Om de groepjes herkenbaar te maken, hadden ze de schoolvlag bij zich, een witte puntvlag met zwarte letters PHS.

Goederenvervoer

Voor goederenvervoer waren er de goederenboten van “Concordia”⁶¹ die bij Vreeswijk een steiger hadden aan de Lekdijk bij de vroegere Rijkspeilschaal of “Peperbus”. De peilschaal werd in 1956 gesloopt⁶².

Figuur 35: Rijkspeilschaal, met steiger van de Kuilenburgse boot. Net niet meer in beeld of op het moment van de foto niet meer aanwezig, rechts van de fotograaf, de plaats van de steiger van "Concordia".

⁶¹ Cornelis de Leeuw van Weenen had als schip een goederenboot waar de motor uit was, hij voer ermee als sleepschip. Het schip heette “Concordia”. Toeval of zou het een oud schip van rederij “Concordia” geweest zijn?

⁶² R. Copier-van den End, *Wandelen door Vreeswijk*

Wegverkeer: Weg van Amsterdam naar Parijs liep door Vreeswijk

Al sinds lang trok het noordzuid-verkeer door Vreeswijk. Een veer zette over naar Vianen. Sinds 1840 lag er een schipbrug tussen Vreeswijk en Vianen, tot 1934.

Figuur 36: Schipbrug tussen Vreeswijk en Vianen.

R. Copier-van den End: *“Men kon niet om Vreeswijk heen op weg naar het Zuiden. Keizer Napoleon kwam in 1811 met een gedeelte van zijn leger vanuit het Zuiden en moest naar Utrecht. Het was oktober, slecht weer, nat en modderig. Daardoor kon hij die dag niet opschieten en was hij genoodzaakt om in Jutphaas in Huis de Geer te overnachten. Daarom verklaarde hij deze route tot Keizerlijke weg 1^e klasse. Dit betekende dat het rijk deze weg moest onderhouden.*”

Na de bouw van de Koninginnensluis ging het verkeer over de Handelskade. De oude route langs de Rijndijk, later in 1915 omgedoopt tot Prins Hendrikkade, en Dorpsstraat was doorgraven; het oude dorp was een “eiland” geworden.

Na de opening van de Lekbrug Vreeswijk-Vianen ging het verkeer nog enige tijd via de Handelskade richting Utrecht aangezien de A2 nog niet was voltooid. In 1938 vergaderden de gemeenteraad van Vreeswijk en Jutphaas over de vraag wat de maximale snelheid moest worden, 18 of 20 km per uur.

Het noord-zuidverkeer is altijd over Vreeswijk gegaan; pas na het gereedkomen van de A2 er langs.”

De fiets

In 1920 gaan Pieter en Elizabeth met hun gezin op de foto, zie pagina 14. De aanleiding is dat zij dat jaar 20 jaar getrouwd zijn. De preciese datum van het jubileum is 8 augustus 1920. Er is een herinnering opgetekend dat de foto omstreeks Pinksteren gemaakt is bij een fotograaf in Utrecht en dat het gezin op de fiets naar Utrecht gegaan was.

Volgens R. Copier- van den End kan dat een fietstocht geweest zijn van ongeveer drie kwartier. De afstand over de toenmalige weg bedroeg 10 tot 11 kilometer.

Pleziervaart

Den Heer P. de L v. Weenen
Nieuwestraat 106
Vreeswijk
Holland

Middelharnis 25.7.19

Geachte Vrienden

Met deze kan ik u melden dat wij goed en wel thuisgekomen zijn. als ik kan kom ik u eens bezoeken hoor!! ik vaar nu eerst mijn Tante naar Dordt, dan ga ik daar de Familie ook eens bezoeken. je vader zal u wel verteld hebben van de lustkotter. als je lust hebt dan zeil je maar eens mee als we met het jachje in Vreeswijk komen.

Wees verders van mij Hartelijk Gegroet!! Dag!! (*afzender onbekend*)

Schippersstaking 1919

Bronnen

B. Remie
M.J. Heiboer

Er is een foto van de Algemene Schippers Bond. In de groep is ook Pieter de Leeuw van Weenen aanwezig, 4e van rechts. Het is niet duidelijk of de foto echt in Vreeswijk genomen is. Het zou de Handelskade moeten zijn, maar dhr. Remie kon de gebouwen op de foto daar niet terugvinden. Zeker is wel dat Pieter in 1919 in Vreeswijk woonde.

Figuur 37: Algemene Schippersbond, staking 1919.

Bij een bezoek, ongeveer 1998, aan de Oudheidskamer was daar dhr. Heiboer die er meer over wist. Toen ik vertelde eigenlijk verwacht te hebben dat mijn grootvader wel voor een christelijke bond gekozen zou hebben, vertelde hij daar het volgende over.

“Circa 1918 staakten de schippers om ‘het werk de kroeg uit te krijgen’. De Algemene Schippers Bond had hierbij de leiding.

Gebruik was dat de schippers zich in de café’s moesten melden om vracht te krijgen. Het was niet ongebruikelijk dat de kastelein bij dat uitdelen zijn beste klanten liet voorgaan.

De staking duurde vele weken, zo lang dat pastoors en predikanten hun schippers overhaalden uit de stakingsgroep te treden. Dat de kerk de staking brak, was voor vader Heiboer reden om nooit meer in de kerk te komen.

Kort daarop werden de RK en de Protestantse schippersbond opgericht.”

De heer Heiboer, overigens, kende de familie de Leeuw van Weenen. Hij heeft samen met Theo de Leeuw van Weenen, zoon van Cees de Leeuw van Weenen en Jansje van Zoelen, op de schippersschool in Vreeswijk gezeten.

Hier onder wat het Utrechts Dagblad over de staking meldde⁶³:

Utrechts Dagblad, 17 juli 1919, over Vreeswijk:

“De stakingsbacil heeft zich thans ook verspreid onder de hier vertoevende schippers. De werkwilligen werden door de stakers in hun arbeid belemmerd, doordat de schepen met haken bij de kant werden gehouden. Om de rust te bewaren zijn eenige marechaussee's gerequireerd.”

Utrechts Dagblad, 5 augustus 1919, over Vreeswijk:

“In de schippersstaking is nog geen verbetering te bespeuren. de schippers hebben het plan door aanhouden de staking tot een goed einde te brengen. Alles is en blijft rustig.”

Dat de bevrachting de cafés uit moest, was vooral het probleem van schippers die liever niet in cafés kwamen. Het ging vooral ook om de wijze van bevrachten, waarbij bevrachters rechtstreeks contact hadden met individuele schippers. Daarvoor wilde men een ander systeem. Zie hierna.

Achtergronden

Bron: F. Looimeijer, *Een eeuw Nederlandse binnenvaart, 100 weekblad Schuttevaer*.

De Algemene Schippersbond, ASB, was opgericht in 1912. De aanhang, en daarmee de betekenis van de bond, groeide snel.

Het probleem in die tijd was de overcapaciteit aan scheepsruimte. De ASB was voorstander van de instelling van schippersbeurzen om de beschikbare lading op een eerlijke manier te verdelen over de beschikbare schepen.

In 1915 zag de ASB kans in allerlei plaatsen onderlinge schippersbeurzen op te richten, wat op groot verzet stuitte van de bevrachters. Deze probeerden beursschippers uit te sluiten en rederijen die op contract wilden varen te bevoordelen. De ASB antwoordde met stakingen en stond sterk omdat er op dat moment door de oorlogssituatie veel ladingaanbod was.

In 1917 bracht de regering de ASB-beurzen onder staatstoezicht. Maar dat riep weer verzet op. Een opgelegde wijziging in het systeem werd de oorzaak van een hevig conflict in 1919. Er werd een staking afgekondigd. Het draaide erop uit dat enkele maanden later de bond de rijksbeurzen moest gedogen.

NB(1)

Het beurssysteem heeft het nog lang volgehouden. Pas in 1999 zou het worden afgeschaft.

NB(2)

Het was in de familie bekend dat Pieter aan het bevrachten via cafés een grote hekel had⁶⁴. Het zou zelfs één van de redenen geweest waarom hij omstreeks 1908 in de Wad- en Sontvaart gegaan zou zijn (Denemarken, Duitsland, en Zweden). De bevrachting voor zeevracht liep via bevrachtingskantoren. In 1919 doet hij “binnenvaart”, na 1920 weer enige tijd “buitenvaart” in het Oostzeegebied.

⁶³ J. Schut, *Vreeswijk in het Nieuws 1890-1919*, artikelen overgenomen uit de Utrechtse Courant.

⁶⁴ Zijn afkeer van drank kwam er ook in tot uitdrukking dat hij aan boord loodsen en havenpersoneel geen sterke drank gaf maar tabak.

Beschrijving Cornewalstraat en huis op nr 5

Bronnen

- M. van Dijk-Pol
- B. Remie
- F. Pouw, “Vreeswijk, bijeengesprokkeld”

Inleiding

Van 1916 tot 1921 woonden Cornelis de Leeuw van Weenen en zijn vrouw Jacomina Johanna Hodde in het huis op Cornewalstraat 5 (C106). Van 1918 tot 1920 woonde zoon Pieter de Leeuw van Weenen met schoondochter Elizabeth de Leeuw van Weenen-Volker in met hun gezin. De inwonende kinderen en kleinkinderen vertrokken weer in 1920, of iets daarvoor. In 1921 overleed Cornelis.

Mevrouw van Dijk-Pol woonde Cornewalstraat 5 nadat haar ouders het huis in 1923 kochten van Pieter de Leeuw van Weenen. Jacomina Johanna Hodde heeft na de verkoop van het huis nog enige tijd bij de familie Pol ingewoond.

Dhr. Remie woonde tot 1961 met zijn ouders Cornewalstraat nr 10.

Beschrijving

Het in gebruik komen van de Koninginnensluis, in 1892, bracht nieuwe bedrijvigheid in Vreeswijk, met name in de vorm van nieuwe gebouwen en nieuwe bedrijven op de Handelskade. In een verder uitbreidingsplan wordt omstreeks 1905 de Cornewalstraat gebouwd door aannemer C. Cornwall.⁶⁵ De naam van de straat is een verbastering van de naam van de aannemer.

In koopactes van 1916 en 1923 wordt nog gesproken over “Nieuwestraat”. Op Ansichtkaarten in de periode 1918 en 1919 aan de bewoners van nr 5 wordt wisselend geschreven Nieuwestraat en Cornewalstraat. De aanduiding “Cornewal” ontstond al vroeg⁶⁶. De naam Cornewalstraat is later ook de officiële naam geworden.

In het begin waren de huizen niet per straat genummerd maar per wijk. De Cornewalstraat lag in wijk C. De huizen in de Cornewalstraat waren genummerd van C 98 tot C 108. Het adres “Vreeswijk C106” was voldoende om de post bezorgd te krijgen op Cornewalstraat nr 5.

*Aan Den jongenh. H.H. de L. van Weenen
p/a P. de Leeuw van Weenen
Vreeswijk C 106
Holland*

Köln 28 Febr. '19

Waarde Neef, Oom, Tante en verder familie

Met deze laat ik U weten dat wij verleden week Vrijdag hier zijn aangekomen. Toen hadden ze net een tjalkje aangenomen van 600 last. Ze doen hier ongeveer 30 last per dag. Dus dat schiet nog al op. Denkelijk beginnen wij a.s. Woensdag te laden. Verder de hartelijke Groete van ons allen

Uw neef H.H.V. (Hendrik Harber Volker)

⁶⁵ Er is een advertentie uit 1904 waarin de huizen uit de Cornewalstraat te koop worden aangeboden, volgens B. Remie van de Oudsheidskamer Vreeswijk.

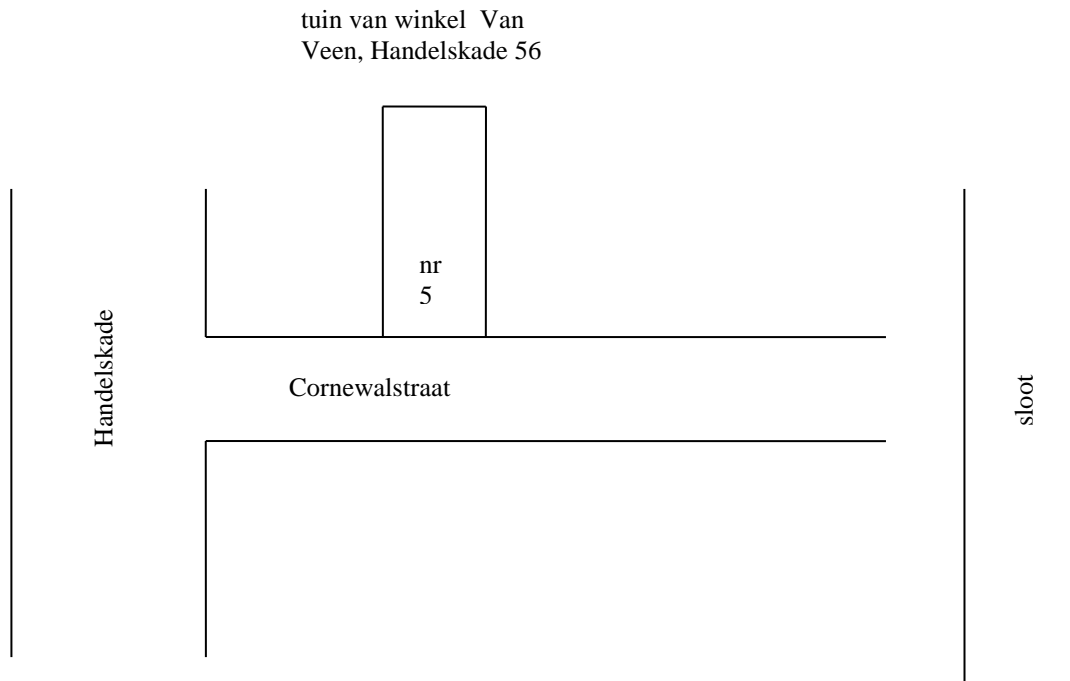
“Vreeswijk, bijeengesprokkeld”, F. Pouw, 1996: samengevat: In 1904 dienden de heren C. Cornwall en C. Rous een aanvraag in voor de bouw van onder meer 11 woonhuizen.

⁶⁶Idem: In 1905 wordt in een vergunning voor het plaatsen van schuurtjes en schuttingen gesproken over de woningen van Cornewal.

Ligging

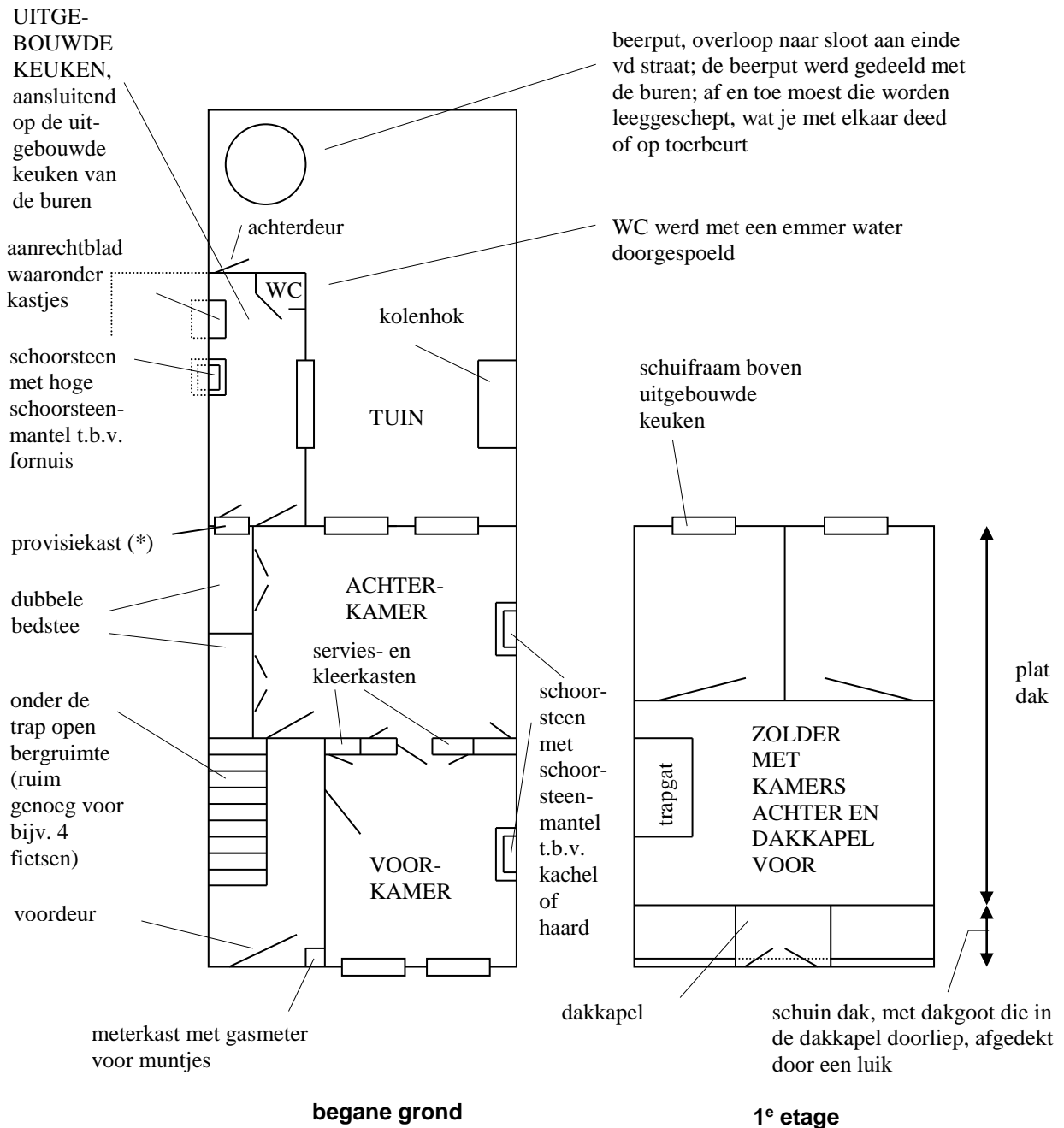
Anno 2000 is de Cornewalstraat verbonden met de wijk die daar weer achter is gebouwd. Aanvankelijk echter liep de Cornewalstraat dood op een sloot. Het gebied voorbij de sloot was nog onbebouwd.

Achter nummer 5 lag de tuin van de winkel van Van Veen, Handelskade 56.

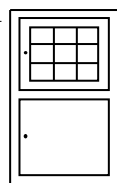
Indeling

Zie de tekening hierna. Beneden waren twee kamers en een keuken, boven een zolder met twee kamers.

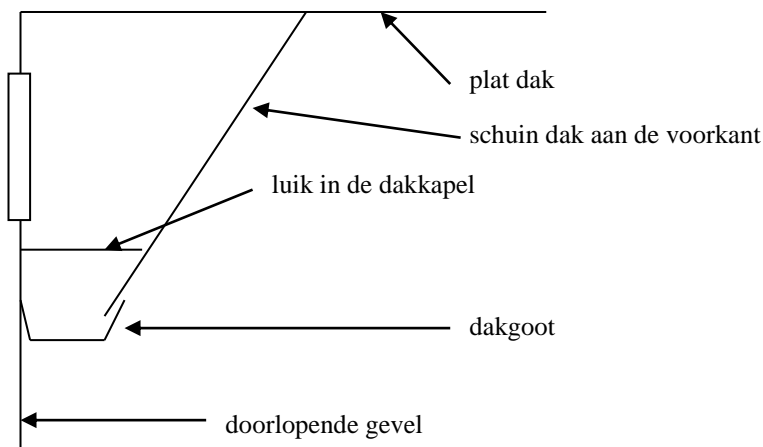

(*)

De provisiestkast bestond uit een bovenkastje en een onderkastje. Het bovenkastje had een deur met raampjes.

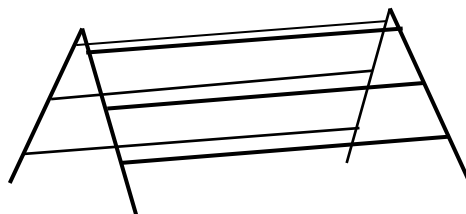
De zolder had aan de straatkant een schuin dak met een dakkapel. Op de foto op pagina 44 is dat goed te zien. Het achterste deel van de zolder, waar de 2 kamers waren, had een plat dak met asfalt, in de zomer brandend heet.

De voorkant van de dakkapel was onderdeel van de gemetselde gevel. De dakgoot liep achter de gemetselde voorkant van de dakkapel door. Binnen was de dakgoot afgedekt met een luik. Dhr. Remie van de Oudheidskamer vertelde daarbij dat het luik een mooi plekje was om te lezen of te schrijven. Door het luik op te tillen keek je in de dakgoot. Als het regende kon een bootje in de dakgoot varen.

Uitgebouwde keuken

De keuken was uitgebouwd. Het schuifraam van één van de zolderkamers bevond zich daar recht boven. Zo was het mogelijk op het dak van de uitgebouwde keuken te komen, bijvoorbeeld om daar de bedden te luchten. Onder meer zulke droogrekken als hieronder werden daarvoor gebruikt.

Cornelis timmerde op het keukendak. Omdat de keukens van twee naast elkaar liggende huizen aaneensloten, was er op dak ook veel ruimte. De werkstukken van Cornelis waren soms groot van omvang.

Eerst werkte Cornelis buiten op straat, maar daar maakten de burens bezwaar tegen omdat de houtkrullen hun huizen binnenwoeien. Toen ging hij maar op het keukendak verder. Dat keukendak was daar uiteraard niet op berekend. Toen een keer zelfs een bokkenpoot van een schraag viel ontstond schade.

Tuin

In de tuin stond een appelboom.

Verlichting

In de gang was een gaslamp met gaskousje. Verder moest de verlichting komen van petroleumlicht. Soms vonden ouders, ook de ouders van mevrouw van Dijk, dat lezen een verkeerde tijdbesteding was voor hun kinderen. Daar was dan ook geen licht voor nodig. Maar met de petroleumlamp mee naar boven, uit het zicht van de ouders, bleek dat lezen toch goed te lukken.

Voor in de gang, naast de voordeur was een meter voor gasmuntjes (B. Remie).

Toen de huizen in de Cornewalstraat elektrisch licht konden krijgen, hebben de ouders van mevrouw van Dijk die kans niet benut. Aan het gas- en petroleumlicht hadden zij genoeg.

Gevels

De huizen aan de noordkant van de straat, de even nummers, waren bepleisterd, dat is op de foto's van nummer 2 goed te zien. De huizen aan de zuidkant waren uitgevoerd in schoon metselwerk⁶⁷. Misschien hangt dit samen met het feit dat de aannemer Cornwall aan het project failliet is gegaan⁶⁸. Denkbaar is dat hij bij het project geprobeerd heeft kosten te besparen door de huizen aan de noordkant uit te voeren met goedkoper metselwerk. De pleisterlaag moest dat dan weer verbergen.

Afwerking van binnen, vloeren, ramen

Alle wanden waren betengeld en behangen. Het waren houten vloeren. De ramen waren schuiframen.

⁶⁷ B. Remie

⁶⁸ F. van Zutphen

Bewoners Cornewalstraat

Bronnen

M. van Dijk-Pol
B. Remie
A. van Raaij-van Zoelen

Inleiding

Van 1916 tot 1923 had de familie de Leeuw van Weenen een huis in de Cornewalstraat, op nummer 5. De Cornewalstraat dateert van 1904 en werd aanvankelijk vooral bewoond door nieuwkomers van buiten Vreeswijk. Om een indruk te krijgen van voorkomende beroepen is aangetekend wat deze waren. De scheepvaart blijkt daarin een belangrijke rol te spelen.

Verschillende bewoners stonden op een inventarisatie van 1934. Niet bekend daarbij is hoe veel eerder en later men op het adres woonde.

Overzicht

HUISNR (oude nummering)	JAAR OF PERIODE	NAAM	(VOORMALIG) BEROEP
1 (C 108)	(1934)	L. Kuipers	
3 (C 107)	(in ieder geval omstreeks 1920)	Cornelis Lenten Grietje Lenten- de Goede	schipper in ruste
	(1934)	G. ter Wee	ter Wee is schipper geweest; voorkamer verhuurd aan schoenmaker P.H. Willemse (later gevestigd tegenover RK-kerk)
5 (C 106)	1914 tot 1916	(Eigendom van Jacobus Oudakker - - overleden 1916 - en Jansje Marijtje van den Haak; zij woonden er niet)	(schipper in ruste)
	1916 tot 1923	C. de Leeuw van Weenen , overleden 1921 J.J. de Leeuw van Weenen – Hodde	schipper in ruste
	1923 tot in ieder geval 1937	J. Pol (overleden 1925) M. Pol- Lenten	schipper, door ziekte genoodzaakt te stoppen met varen
7 (C 105)	(1934)	A. van Ewijk	bankwerker; omstreeks 1930 gemeenteraadslid; verkoopt omstreeks 1934 radio's
	Ca 1941-maart 1951	G. Valkenburg-van der Haar	weduwe van zandschipper
9 (C 104)	(1928-1934)	dhr en mw C. Streefkerk	zandschipper

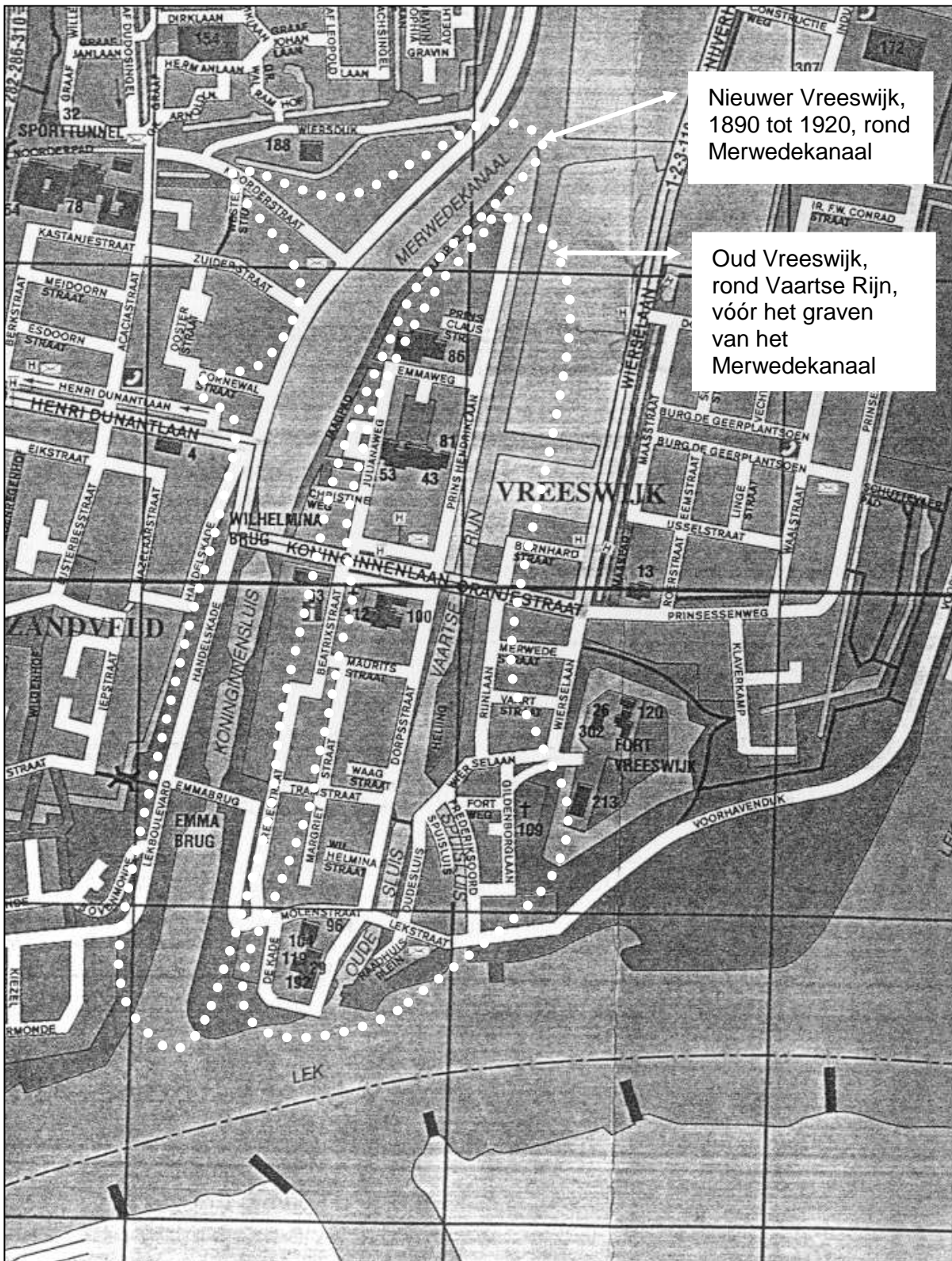
HUISNR (oude num- mering)	JAAR OF PERIODE	NAAM	(VOORMALIG) BEROEP
2 (C 098)	1905 tot ca 1913	K. van Leusden	rijwielhandelaar, met winkel aan huis (had tot 1905 een smederij aan de Fortweg)
	ca 1913 -? In ieder geval vanaf 1936	Jan Lenten Krijntje Lenten-Meijer Cor Lenten, Jo Lenten- van Beinum en gezin	kleermaker, kleermakerij aan huis kachelsmid
4 (C 099)	(in 1934 nog)	Roelof Lenten Anna Lenten-Molenaar	kleermaker
6 (C 100)	(1928-1934)	Leen van Lun Wilhemina van Lun – van Angelen	schipper; na zijn huwelijk postbode ⁶⁹
8 (C 101)	(1928-1934)	Dirk Pouw Jr Adriana Pouw-van Angelen	huisschilder
	(in WO II al)	M.J. van Raaij (zwager van A. van Raaij-van Zoelen)	werkte op scheepswerf Buitenweg
10 (C 102)		dhr Brom	administrateur Prins Hendrik School ⁷⁰ ; ook vertegenwoordiging van de Boas bank, verstrekte hypothekeken aan schippers
	1933-1961	M.Th. Remie met gezin	sleepbootkapitein bij de Keulse Vaart
	1961-nu	D.J. van Raaij (overl. 9 juni 2001) (zoon van M.J. van nr 8) M.G. van Raaij-Homburg	timmerman
12 (C 103)	(1934)	A. Hogerdijk met gezin	sleepbootkapitein bij de Rode Ster
		Dochter L. de Jong-Hogerdijk	
		Kleinzoon J. de Jong met gezin	

⁶⁹ F. Pouw, *Vreeswijk bijengesprokkeld*, blad 229

⁷⁰ R. Copier-van den End. Voordat Barnard administrateur werd.

V. BIJLAGEN

Bijlage A: Plattegrond Vreeswijk, situatie 2001

Nieuwer Vreeswijk,
1890 tot 1920, rond
Merwedekanaal

Oud Vreeswijk,
rond Vaartse Rijn,
vóór het graven
van het
Merwedekanaal

Bijlage B: Overzicht ontwikkeling sluizen in Vreeswijk

Bron

Voornamelijk geput is uit *Vreeswijk aan de Lek*, F. van Zutphen

Aanleiding of probleem	Jaartal	Nieuwe waterwerken
	Ca 650-700	Vestiging Vriezenwijk op de Wierse rug. Zandveldse Wetering verbindt Wierse rug met de Lek
9e eeuw of later: afdamming Kromme Rijn bij Wijk (in ieder geval voor 1165). Utrecht heeft daardoor geen verbinding meer met de Rijn	11e eeuw	Eerste kanaalvak van Tolsteegpoort naar "Grote Wade" bij de Liesbosch
	1148	Tweede kanaalvak langs Jutphaas doorgetrokken naar omgeving Gein en Oudegein. Bij Oudegein door een dam gescheiden van de Hollandsche IJssel. De Hollandsche IJssel bij Hoppenesse (Klaphek) in open verbinding met de Lek. Goederen werden bij de dam overgeladen
Na 1285 Afsluiting IJssel bij Hoppenesse door Nyedam of IJsseldam. Verbinding van Utrecht met de Lek is daardoor weer verbroken		Derde kanaalvak van Jutphaas tot aan de Wierse rug. De Zandveldse wetering loopt nog vanaf de Wierse rug naar de Lek. Goederen worden bij de Wierse rug overgeslagen Vestiging bij deze overslagplaats heet Nywervaart
Grotere schepen kunnen vanaf de Lek moeilijk de Wierse rug bereiken. Bovendien is het overladen omslachtig.	1373	Uitdiepen + houten sluis t.p.v binnenkolk v.d. latere Oude Sluis + doorgraven Wierse rug
	1478	Houten sluis vervangen door stenen sluis (latere Oude Sluis)
Verzanding voor de sluis; de hoofdstroom in de Lek ging langs de Viaanse kant lopen	1562	Tweede buitendijks gelegen schutkolk (latere Oude Sluis) , om de hoofdstroom te bereiken en de binnenkolk tegen hoog water te beschermen
Behoeftte aan beter doorstromen van Utrechtse grachten	1638	Extra waterinlaat oostelijk van de sluis + toeleidingskanaal naar Vaartse Rijn. Waterkracht gebruikt voor Volmolen, wat geen succes werd
	1654	Grote verbouwing aan de sluis: andere bruggen, scharnierende puntdeuren
1815 Plotselinge opbarsting in de sluisvloer achter het buitenhoofd. Situatie werd gevaarlijk geacht.	1817	Tijdelijk afsluiting van de sluis; extra waterinlaat van 1638 werd omgebouwd tot Rijkshulpschutsluis
	1824	Oude Sluis weer gereed; Rijkshulpschutsluis alleen nog in gebruik voor plaatselijke zandschippers
Na 1850 behoefte aan meer vaar- en sluiscapaciteit: schepen werden groter, in het bochtige water was het moeilijk zeilen, stoomvaart mocht niet; bij hoog water lang wachten op schutten	1892	Opening Koninginnensluis , in nieuwe tak van Vaartse Rijn naar de Lek. Oude Sluis blijft in gebruik. Ontwikkeling gebied Handelskade westelijk van de Koninginnensluis, ook woonhuizen zoals de Cornewalstraat

Aanleiding of probleem	Jaartal	Nieuwe waterwerken
Koninginnensluis overbelast; schepen worden groter; bij hoog water op de Lek moet trapsgewijs worden geschut waardoor lange wachttijden	1938	Opening Prinses Beatrix Sluizen Oostelijk van Vreeswijk; grote slag voor de middenstand van Vreeswijk. Sluizen liggen in verbindingkanaal tussen Amsterdam-Rijnkanaal en de Lek. Oude Sluis eerst op proef een halfjaar dicht, vervolgens definitief. Waterinlaat blijft intact
	70-er jaren	Afdamming Rijkshulpschutsluis ; wel blijft waterinlaat en inundatie intact

Bijlage C: Rekeningen ombouw van de "Azolla"

a. Halen en opslaan van tweedehands tuigage

262 203-APV

HOUT- EN IJZERWERF. SCHEEPSSMEDERIJ.
LANGS- EN DWARSELLINGEN. Telf. 15

Vreeswijk, Juli 1918.

Schippers P. de Beuker van Weenen te Vreeswijk Debet

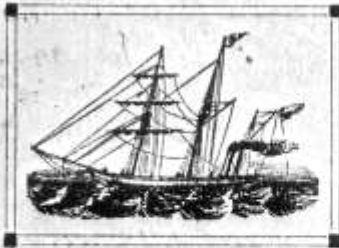
Wegens gedane Werkzaamheden en Leverantiën.

aan ^{uitgever} Eddo J. H. VAN ZUTPHEN.

	Zegel	
1410		0 05.
22 Mei	Arbeidsloon voor het afhalen en Bergen der tuigage als lieren, mast enz.	0 03
	Gebruikt 2 1/2 x 1 dm moerbouten 2 1/2 dm moeren 1/4 dm bons plat	42
12 Juni	Formuigereparat., aan Arbeidsloon, nagelijn, smeerje enz.	2 96
16 Juni	Telefoonkosten naar Koning 40 Jaar	40
17-22 Juni	En man 12 k. Jonge 16 En 3 k.	4 66
	3 kg 2 dm Klankmesel à f. 1,30 1/2 pond stoppen en Kolenselant	4 30
24-29 Juni	En man 9 k. En 13 k. En jong 10 m. En 12 k.	10 61
	Wol die 5 k. ijzer van een azje spieën enz. 1 kat en Kolenselant	4 90
	En gegoten Potje, Hiltoppen, Sluitingen enz.	04
1 Juli	En man 4 k. Jonge 6 m.	3 15.
10 Juli	4 om draadmesel gebouwd à f. 2,00.	1 40
Totaal f. 45,02		

Vol van
Eddo J. H. van Zutphen
30 juli 1918

b. Verzamelrekening ombouw tot zeilschip

HOUT- en IJZERENSCHEEPSBOUW

REPARATIEWERF · SCHEEPSSMEDERIJ.

TELEFOON 16.

VREESWIJK, 24 Mei 1919.

Sen Heer P. de Keënis van Weenen te Vreeswijk Debet

Voor gedane Werkzaamheden en Leverantiën.

aan Gebr's. VAN ZUTPHEN.

1919.			
Maand-20 Mei.	Aan het schip „Glamna“		
	Arbeidsloon aan de Koef	/	659 33
	Materiaal aan de Koef	/	464 02
	Arbeidsloon aan het diverse werk	/	402 55
	Materiaal aan het diverse werk	/	548 01
		Totaal	2673 91
	Hiervan is d. 1 Maand 1919 betaald		500 =
	Blijft dus nog te betalen		2173 91
			2673 91
			395 79
			3069 70

Bijlage D: Vriendinnen van Jo dLvW, kaarten en namen

Bronnen

- R. Copier-van den End
- Ansichtkaartenverzameling van J.M. van Zoelen-de Leeuw van Weenen

Inleiding en conclusie

Van 1918 tot 1920 woonde Jo de Leeuw van Weenen in de Cornewalstraat op nummer 5. Eind 1919 of in ieder geval januari 1920 is zij weer bij haar ouders aan boord van de “Azolla”. Door een foto van “Euterpe” waar Jo op staat is er bewijs dat zij daar lid van was.

De Vreeswijkse vriendinnen hielden per Ansichtkaart contact met Jo hielden toen deze uit Vreeswijk was vertrokken. Dat de vriendinnen wisten naar welke adressen ze moesten schrijven, geeft aan dat Jo hen steeds eerst geschreven had om te vertellen waar het schip heen ging en hoe ze daar bereikbaar was.

R. Copier-van den End en A. Van Raaij-van Zoelen hebben geholpen schrijvers en genoemden van onderstaande kaarten te vinden. Behalve van “Euterpe” en de meisjesvereniging van de Hervormde Kerk zijn vriendinnen lid van het “Groene Kruis”. Volgens A. van Raaij-van Zoelen was dit een vereniging waar winkeliers wel lid van moesten zijn, onder meer gericht op liefdadigheid.

Jo de Leeuw van Weenen zal daar geen lid van geweest zijn. Wel hebben veel van haar mogelijke vriendinnen ouders met een winkel. De verklaring kan zijn dat deze groep sterk vertegenwoordigd was in de hervormde meisjesvereniging. Van de meisjesvereniging zal Jo wel lid geweest zijn.

Kaart 1

*Mej. Jo de Leeuw van Weenen
Cornewalstraat
Vreeswijk*

Rhenen, 1919 ?

Hermien Stein, J. Laarkamp, Teus vd Tak, Rien Ultee, Cor Spinhoven, Mary Ultee, Cor vd Tak

Kaart 2

*Aan Mej. J. de Leeuw van Weenen
p/a Dhr. T. Dijkhuizen
Sleepdienst
Amsterdam*

Vreeswijk, 5 Jan. '20

Beste Vriendin

Mijn hartelijke dank voor uw kaart, heb je het nogal naar je zin in Amsterdam (...) was je liever hier gebleven ik denk van wel. Maar je komt toch zeker wel over het Jaarfeest van de Jongelingsvereniging. Ik heb tenminste gehoord dat je uitgenodigd ben om te schenken, ik begrijp wel aan wie je dat te danken hebt. Zeg Jo ik heb altijd nog een schrift met versjes van je als je dan komt kan ik het je meteen geven en anders schrijf je me zeker wel eens een briefje als je niet komt. Vanmiddag komt Mijntje we zijn samen een voordracht aan 't leren die we eerst zouden met z'n vieren die wou Mien niet doen en wij vonden hem ook niet zo erg leuk nu doet ze er een met Griet. Als Hendrik ook kwam zou jij er wel een met hem leeren maar dat gebeurt zeker niet he. Nu ik hoop dan tot volgende week Vrijdag. Ontvang de hartelijke groeten van uw vriendin(...)Dit is wel geen mooie kaart maar ik heb op 't oogenblik (...)

Kaart 3

*Mej. J.M. de Leeuw van Weenen
Schip Azolla
p/a Havenkantoor
Middelburg*

Vreeswijk, 20.4.21 ()*

Beste Vriendin

Vriendelijk dank voor je brief, hij was voor mij wel een paar dagen over tijd want ik ben de 14e jarig maar dat geeft niet je bedoeling was toch goed en dat is hoofdzaak. Mijntje is vandaag jarig en nu heb ik je brief vanavond meteen meegenomen toen had ik meteen een verjaarscadeau voor haar we hadden niet veel tijd want ik ben niet lang bij hun geweest, anders hadden we je samen wel een brief geschreven, maar nu schrijf ik je maar gauw een kaart want een brief heb ik geen tijd meer voor, omdat het al tien uur is en wij gaan zoo naar bed. Mijntje zou je ook een kaart sturen als er tenminste van komt want ze zijn druk aan de schoonmaak en wij zijn ook nog niet klaar, jullie zijn zeker ook wel druk bezig, maar 't is het weer niet erg hè.

Grietje is een zondag jarig geweest (). Op 't ogenblik is ze in (...) om schoon te maken met Mei gaan ze er heen.*

Nu zal ik maar eindigen want anders kras ik alles maar door elkaar.

Ontvang de Hartelijke groeten van ons allen, Uw vriendin Bab.

(*) 20/4/1921 viel op woensdag; de verjaardag van Grietje dus op 17/4.

Kaart 4

*Mej. J. de Leeuw van Weenen
schip Azolla
p/a Den heer B vd Ende⁷¹
Bakkerij
Hansweert*

Vreeswijk, 27 Sept 1921 (**)

Beste Vriendin

Even een antwoord op je kaart die ik vanmorgen van je ontving. Vandaag komt Griet v Eek bij Mijntje en dan komt Mijntje een poosje met haar hier vanmiddag. Zondagavond ben ik bij Marijk geweest want Mies was jarig (**). heb jij daar nog aan gedacht. Als je in Antwerpen ben schrijf je zeker ook eens een kaart ik wou dat ik met je mee kon zeg om daar ook eens te gaan kijken. Nu ik weet niet wat ik nog meer hierop moet schrijven als ik je weer schrijf hoop ik je een brief te schrijven hoor troost je daar maar vast mee

en ontvang de Hartelijke Groeten van Beppie.

(**) 27 september 1921 viel op dinsdag; de verjaardag van Mies wa dus op 25 september.

⁷¹ Familie: B vd Ende was getrouwd met Mina de Leeuw van Weenen, zuster van de vader van Jo de Leeuw van Weenen.

Kaart 5

*Aan Mej. J.M. de Leeuw van Weenen
p/a H. Steenstra⁷²
Maaskade 22
Rotterdam*

Vreeswijk, 1921

afz. Mijntje

Kaart 6

*Mej. J. d Leeuw van Weenen
p/a Den Heer L Oudakker⁷³
Laanweg 39
Amsterdam*

Vreeswijk, 1921

afz. Bab

Kaart 7

*Mej. J.M. de Leeuw van Weenen
schip Azolla
Den Weled Heer Havenmeester
Den Helder*

Oudewater, 23 Maart 1922.

Beste Vriendin

Hartelijk dank voor je kaart die ik ontving. Ik zit op 't oogenblik in Oudewater bij een tante en daar zal ik nog wel een poosje blijven want die is ziek. Ik heb van ? nog het een en ander van je gehoord. Schrijf je mij ook eens een brief dan krijg je er van mij ook een maar op 't oogenblik heb ik er geen tijd voor anders had je er nu een gekregen. Mien van Nifterik ligt in het ziekenhuis ze moet geopereerd worden aan der maag 't is nogal onverwachts gekomen want Zondag veertien dagen geleden ben ik er nog even geweest en toen heb ik niets gehoord. Is je Vader weer heelemaal klaar Als je nu weer eens gauw op Vreeswijk komt ga je toch zeker even naar ons toe al ben ik niet thuis dan hoor je weer eens wat naders maar ik hoop je gauw weer een brief te schrijven als ik tijding van jou heb. Als je schrijft stuur hem dan aan het adres van Marijk (?) dan krijg ik hem wel van Mijntje.

Nu Hartelijke groete aan jullie allen van je vriendin Beppie.

Kaart 8

*Mej. J M de Leeuw van Weenen
p/a Mej. de Wed. Jonker Fruithandel
Oude Ebingstraat
Groningen*

Vreeswijk, 1923

Beste Jo.

Hoe maak je het tegenwoordig ik hoor of zie niets van je. Ik heb van Jan je adres en die heeft ook de groete van je overgebracht. Je zal wel gehoord hebben dat ik weer thuis ben. Jullie komen zeker nog niet zoo gauw hier langs, schrijf me eens hoe je het maakt, ik beloof je om ook weer gauw terug te schrijven. Ontvang verder vele Groete ook aan je huisgenooten van je vriendin Bab.

⁷² Familie: H. Steenstra was getrouwd met een zuster van de moeder van Jo de Leeuw van Weenen

⁷³ Familie: L. Oudakker was getrouwd met een zuster van de moeder van Jo de Leeuw van Weenen.

Overzicht van namen van afzenders of namen die werden genoemd

Voornamenop volgorde	Kaart	Correctie namen	Foto's en namen	R. Copier	A. van Raaij
Bap (5)	3, 6, 8	Misschien te lezen als Bep			kan zijn Bep Lenten, dochter van Cornelis Lenten van de tagrijnzaak aan de Handelskade, of Bep Kool (ouders hadden boerderij)
Beppie	4, 7		Vidg(1), pag. 83, meisjesvereniging	zal Bep van de Berg zijn	
Cor Spinhoven	1				
Cor vd Tak	1		Vidg, pag. 182, Euterpe	zus van Teim vd Tak	
Griet	2				
Griet van Eek	4	Griet van Eek?			
Grietje (2)	3				
Hermien Stein	1				
J. Laarkamp	1				
Marijk	4, 7				
Mary Ultee	1			Er was een Mog Ultee	
Mien	2				
Mien van Nifterik	7				woonde aan de Dorpsstraat, ouders hadden winkel gericht op schippers: wat kruidenierswaren, tabak, klompen, bezems; zusters Jo, Annie en Alie
Mies (3)	4				
Mijntje (4)	2, 3, 4, 5, 7				
Rien Ultee	1		Vidg, pag. 20, meisjesvereniging ca 1928; Vidg, pag. 50, groene kruis omstreeks 1916; Vidg, pag. 83, meisjesvereniging	Rien was nooit lid van Euterpe	
Teus vd Tak	1	Teim	Vidg, pag. 50, groene kruis omstreeks 1916	Teus moet Teim zijn	

(1) *Vreeswijk in de groep*, F. Pouw

(2) Jarig 17/4

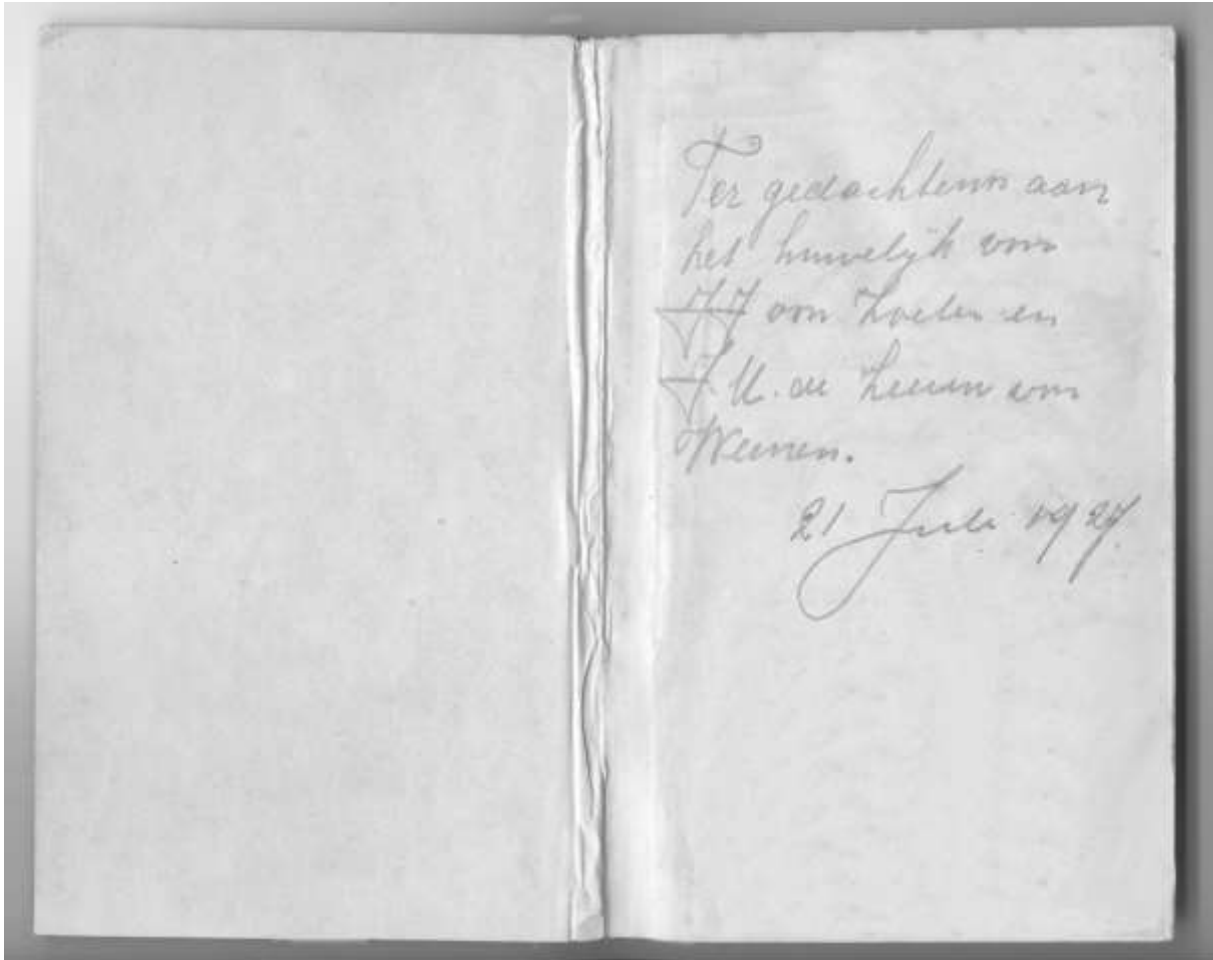
(3) Jarig 25/9; zuster van Marijk?

(4) Jarig 20/4

(5) Jarig 14/4

Bijlage E: Gastenlijst huwelijk van Jan vZ en Jo dLvW

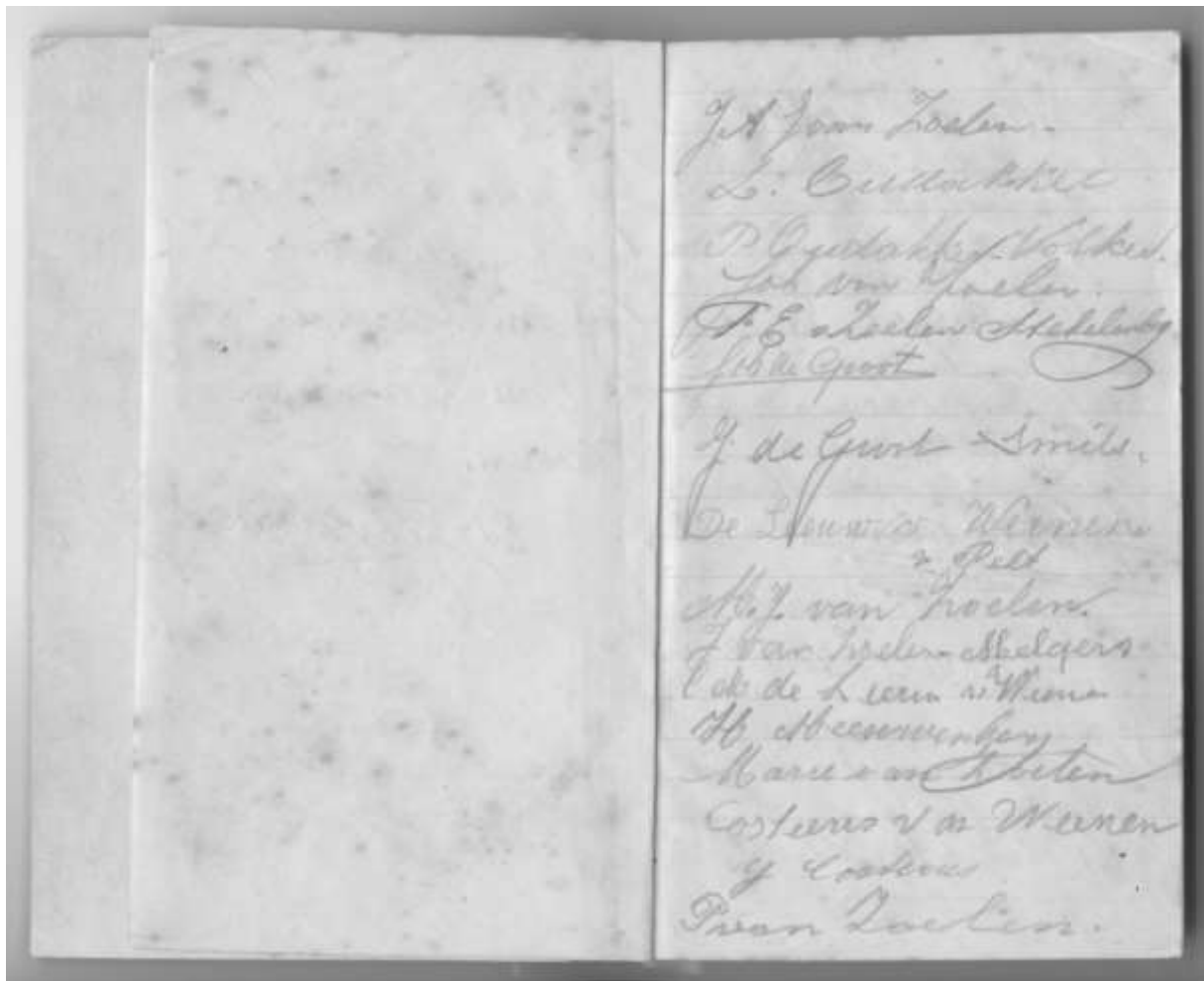
De gasten hebben zelf hun naam geschreven in een klein notitieboekje.

De bruiloft was op 21 juli 1927, maar is een extra gastenlijst voor 22 juli. Er waren dus blijkbaar twee ontvangdagen. Sommige namen komen voor op beide lijsten. Mogelijk gold de tweede dag vooral de vrienden en vriendinnen.

Geschreven door de bruid is er een lijst van gevers en cadeaus. In deze lijst worden ook namen genoemd die niet in de gastenlijst staan. Mogelijk dat verschillende gevers wel aanwezig waren, maar er niet aan hebben gedacht hun naam in het boekje te schrijven.

Gastenlijst van 21 juli

	<i>relatie tot bruidegom</i>	<i>relatie tot bruid</i>
<i>J.A.J. van Zoelen</i>	oom Jaap, broer van vader	
<i>L. Oudakker en P. Oudakker-Volker</i>		oom Leen en tante Pleus, zwager en zuster van moeder Elizabeth
<i>Joh. van Zoelen</i>	oom Johan, jongste broer van vader	
<i>T.E. van Zoelen Stekelenburg</i>	tante Francina, vrouw van oom Johan	
<i>Joh. de Groot en J. de Groot-Smits</i>	nicht met haar man	
<i>De Leeuw van Weenen v Pelt</i>		tante Maartje schoonzuster van vader Pieter, getrouwd met C.M. dLvW (oom Kees)
<i>M.J. van Zoelen en J. van Zoelen-Melgers</i>	ouders	
<i>C.M. de Leeuw van Weenen</i>		oom Kees, broer van vader Pieter
<i>H. Meeuwenberg</i>	familie van verloofde van broers Sjors	
<i>Marie van Zoelen</i>	nicht, dochter van oom Jaap (J.A.J)	
<i>Costeris van Weenen</i>		tante Anna, zuster van vader Pieter, zie pag. 9
<i>J. Costerus</i>		dochter van tante Anna Costeris
<i>P. van Zoelen</i>	tante Pietje	

of Helken J. C. de Vries

C. J. de Looze v. Wierum

La. Hollert.

Ry. J. v. Soeken

van Dussabde

Er. Drey

St. v. Kuelen

Joh. v. Kuelen v. Wierum

de Wierum

de Wierum v. Wierum

Gronzoelen

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

Ro. v. de Wierum

H. de Wierum v. Wierum

T. de Wierum v. Wierum

Jas. de Wierum v. Wierum

van de Wierum v. Wierum

J. de Wierum v. Wierum

L. de Wierum v. Wierum

T. de Wierum v. Wierum

H. de Wierum v. Wierum

Matthijs van de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

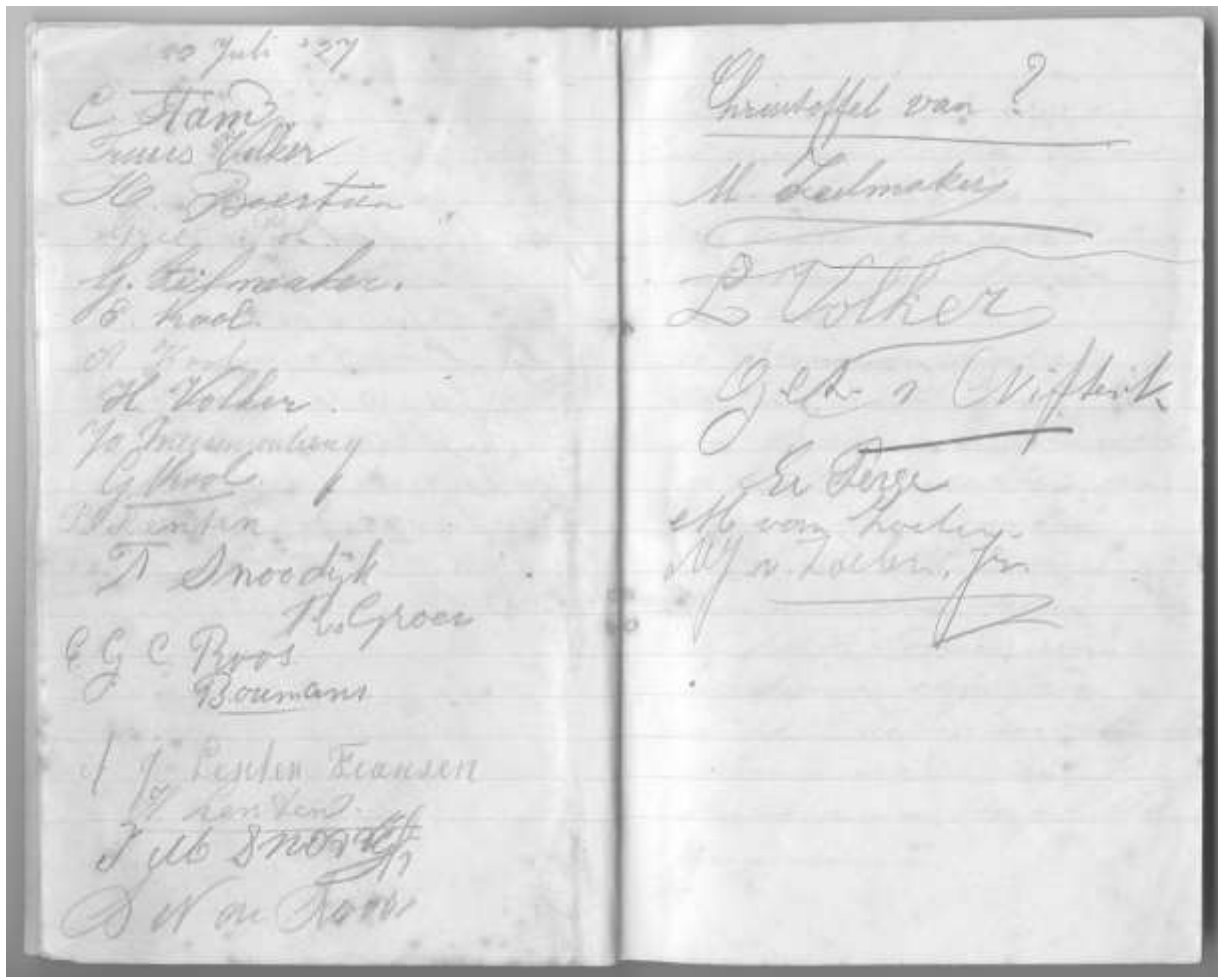
de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

de Wierum v. Wierum

	<i>relatie tot bruidegom</i>	<i>relatie tot bruid</i>
<i>T. Volker PC dochter</i>		nicht, dochter van broer van moeder
<i>C.T. de Leeuw van Weenen</i>		broer Cees, zie pag. 16
<i>J. v. Zoelen</i>	zuster Jansje, zie pag. 16	
<i>D.M. v. Zoelen</i>	zuster Dirkje	
<i>Joop? Oudakker</i>		
<i>E. v. Perge</i>	aanstaande zwager	
<i>M. v. Zoelen</i>	zuster Marie, trouwt met Elbert van Perge	
<i>J.M. van Nood-de Leeuw van Weenen en H. van Nood</i>		nicht Anna: dochter van oom Chris (broer van vader), met echtgenoot Henk
<i>R van Zoelen Meeuwenberg</i>	(Rein)Dina, vrouw van broer George	
<i>G. van Zoelen</i>	broer George	
<i>Willem? de Leeuw van Weenen</i>		
<i>Jo de Leeuw v. Weenen</i>		nichtje, dochter van CMdLvW (oom Kees), broer van vader
<i>Marie de Leeuw van Weenen</i>		nichtje, zusje van de hierboven genoemde Jo dLvW
<i>C. van Zoelen</i>	broer Chris, zie pag. 65	
<i>M. Zeilmaker</i>	Marie, trouwt later met broer Chris	
<i>L. van Zoelen Sr</i>	oom Leen, broer van vader	
<i>H. de Leeuw van Weenen</i>		broer Henk
<i>T. Oudakker</i>		
<i>Jac. Oudakker</i>		neef, zoon van zwager van moeder
<i>M.P. van Zoelen</i>	broer Marcus	
<i>J.A.J. v. Zoelen, mJz</i>	broer Jaap	
<i>C. Costerus</i>		neef Cornelis: zoon van tante Anna Costeris
<i>T. de Leeuw van Weenen</i>		waarschijnlijk broer Teun
<i>H.H. Oudakker</i>		neef Hendrik Harber, zoon van oom Leen en tante Pleus
<i>Mattheus van Zoelen Jr</i>	broer Thé	
<i>P. de Leeuw van Weenen</i>		vader
<i>Jacomina Johanna de Leeuw van Weenen</i>		grootmoeder, zie pag. 11

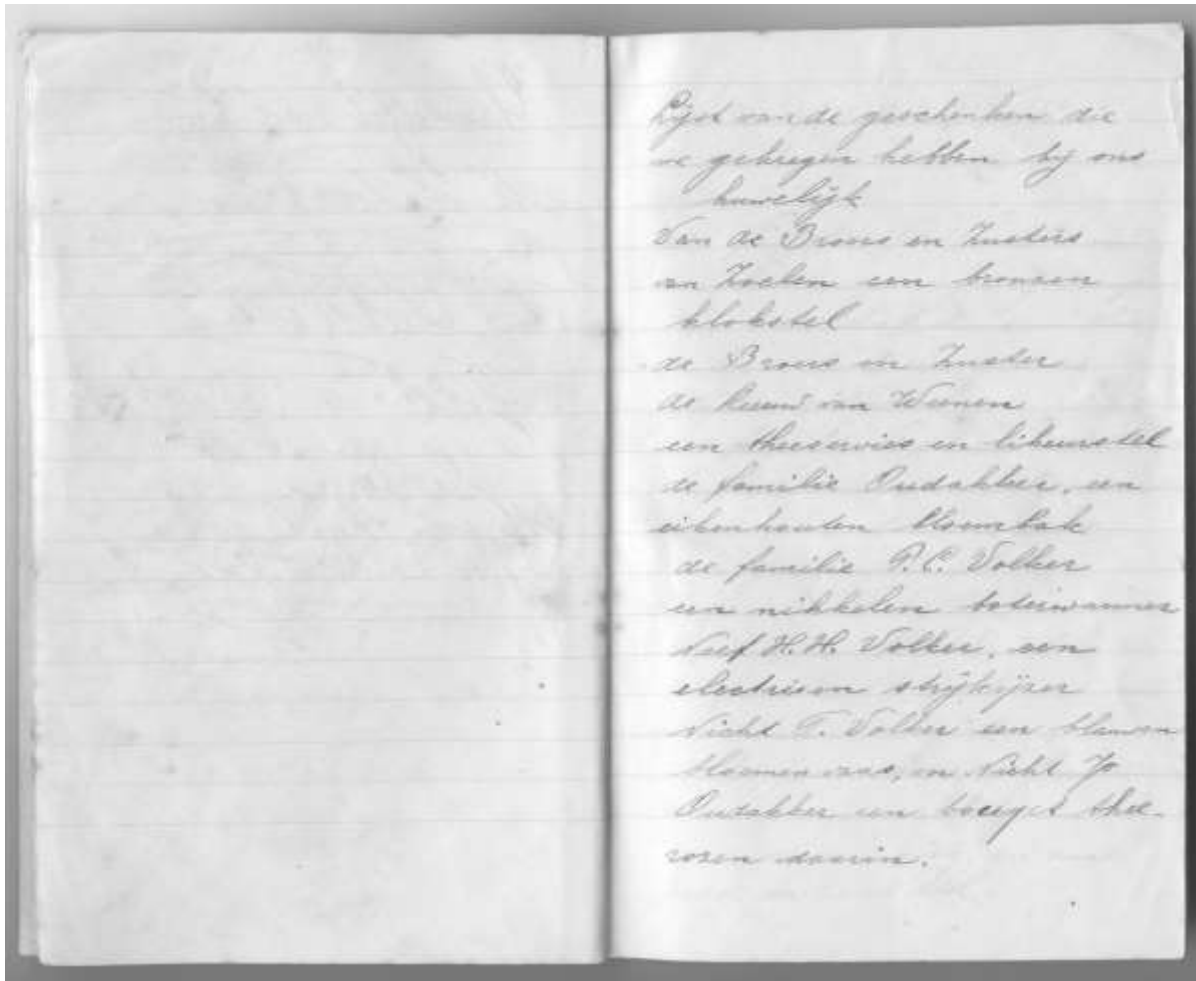
Gastenlijst van 22 juli

Gastenlijst van 22 juli

	<i>relatie tot bruidegom</i>	<i>relatie tot bruid</i>
<i>C. Stam</i>	vriendenkring Vreeswijk	
<i>Truus Volker</i>		nicht Truus (Teuntje), dochter van P.C. Volker, broer van moeder Elizabeth
<i>H. Boertien</i>	vriendenkring Vreeswijk	
<i>Gree Pol</i>		vriendin, in ieder geval via Truus Volker
<i>G. Zeilmaker</i>	broer of zus van Marie Zeilmaker (zie hiervoor)	
<i>E. Kool</i>	Eef, vriendenkring	
<i>A. Kool</i>	Adrie, vriendenkring	
<i>H. Volker</i>		Henk, neef (zoon van broer van moeder)
<i>Jo Meeuwenberg</i>	zuster van de vrouw van broer George	
<i>G. Kool</i>	Gert, vriendenkring	vriendenkring
<i>B. Lenten</i>	Bep of Bertha, vriendenkring, trouwt later met G. Kool	vriendenkring
<i>T. Snoodijk</i>		kennis van ouders
<i>R. Groen</i>	neef	
<i>E.G.C. Roos Boumans?</i>		
<i>A.J. Lenten-Fransen</i>	Tagrijnzaak op Handelskade, zie foto op pag. 46	getrouwd met H.Lenten
<i>H. Lenten</i>	(idem)	kennis van vader van de bruid
<i>J.M. Snoodijk</i>		kennis van vader, heeft kolenhandel
<i>D.N. de Roos</i>		kennis van ouders van de bruid, slager
<i>Christoffel van Zoelen</i>	Chris, broer	
<i>M. Zeilmaker</i>	aanstaande echtgenote van Chris	
<i>L. Volker</i>		neef Leen, zoon van broer van moeder Elizabeth
<i>Gert. v. Nifterik</i>	vriendenkring	vriendenkring
<i>E.v. Perge en M. van Zoelen</i>	Eldert van Perge en zuster Marie	
<i>M.J. v. Zoelen Jr</i>	Thé, broer	

“Lijst van geschenken die we gekregen hebben bij ons huwelijk”

(op de fotokopie staat alleen het eerste deel van de cadeaulijst)

*Van de Broers en zusters van Zoelen een bronzen klokstel,
de Broers en Zuster de Leeuw van Weenen een theeservies
en likeurstel*

*de familie Oudakker een eikenhouten bloembak
de familie P.C. Volker een nikkelen boterwarmer*

*Neef H.H. Volker een electricch strijkijzer
Nicht T. Volker een blauwe bloemenvaas, en Nicht Jo
Oudakker een bouquet theerozen daarin
van de familie T. Volker een eikenhouten paraplu bak
de familie C.W. de Leeuw van Weenen een ganglamp
Nicht en Neef Anna en Hendrik van Nood een groen glazen
waterstel
de familie Costerus zes tafelmessen met een broodmes*

de familie A.B. v.d. Ende een palmpiant

*de familie F. Volker een aluminium fluitketel
de familie C. Dekker een aluminium vergiet*

Event. aanvulling “wie is wie”.

Oom van Jo, oudste broer van
moeder

Neef van Jo, zoon van PC Volker

Nichten van Jo

oom, broer van moeder van Jo

oom Chris, broer van vader van Jo

Nicht van Jo, dochter van broer
Chris van vader

tante van Jo, de Johanna Maria die
in 1903 in Vreeswijk woonde, zie
pagina 9

oom en tante Mina, zuster van
vader van Jo

Nicht Jo en Marie de Leeuw v. Weenen een aschbakje in de vorm van een wieg en een peper en zout stel.

*van Nicht J. de Groot een fruitschaal met fruit
de familie J.A.J. van Zoelen een stilleven in gouden lijst
de familie J. van Zoelen een rozenbowl van gekleurd glas
de familie C. Melgers een nikkelen theelichtje en suikerpot,
melkkan en lepelvaasje met theepot.
de familie J.H. van de Boon een peper en zoutstel*

*de familie van Westrenen glazen schoteltjes onder
wijn glazen
de familie M.L. Lavooij een nikkel theepotje*

*de familie M. de Leeuw v. Weenen een nikkel theelichtje
de vrienden Kool een wandkoffiemolen
Gert Kool en Bertha Lenten een taartschep
B. de Roos een bouquet bloemen
B. Meeuwenberg een bouquet bloemen
N. Zwitink een nikkel koekjesschaaltje
G. van de Haar een paar blauwe wandborden
G. Zeilmaker zes boterhambordjes*

*H. Lenten een melkkan met nikkel deksel
G. Hooiveld drie gouden portret lijsten
van tante M.C.A. Meischke een pluche tafelkleed
T. Snoodijk een waschstel met gouden randjes
van C. Stam, H. Boertien, Gree Pol en Gert Zeilmaker f 4
voor kamerplanten*

(Gert Z. is broer van Marie Z.)

*van het kantoorpersoneel van Mijnheer Gewin een tête à
tête
van Mijnheer Gewin een spiegel
van de Heeren Kemper en Ferriet een vloerkleed
den Heer J. Bruinsma een etui met zes tafelmessen
van Ida Baas, Ida Deen en Anna Muller een koperen
tafelschuier met blikje
den Heer Hazelaar een vaas met een bouquet
van Mej. T. de Vries een tekst in eiken lijstje
van Tante Jansje Smits een paar blauwe vazen*

van Mej. N. Montfrans een nest glazen schalen

*van J. Kemper Verschoof een tulband
Broer Piet een lepelrekje en theekleedrekje
Broer Cornelis een borstelhanger
Zus Mina zes servetringen van frivolité werk
Kapt. Groen een steenen kloksel
W. v.d. Molen een koperen schemerlamp
en ten tenslotte van mijn man een prima rijwiel.*

Event. aanvulling “wie is wie”.

nichten van Jo, dochters van broer
CM van vader; zie ook de gedicht-
jes op de volgende pagina

nicht van Jan

oom van Jan, oom Jacob

oom van Jan, oom Hannes

broer van moeder van Jan

oom van Jan, zus van moeder van
Jan

tante Marie van de bruidegom
zuster van vader van Jan

tante Jaantje en oom Marinus, tante
van Jo, zuster van vader van Jo

vrienden van Jan

vrienden van Jan en Jo

slager

waarschijnlijk ouders van Dina

zand- en grindhandel

timmerman

vader of broer van Marie Zeilmaker
(slager)

Hendrik Lenten, van de tagrijnzaak

nicht van Jan

leverancier van de vader van Jo

vriendenkring uit Vreeswijk

zakenrelaties van Jan

idem

idem

kruidenier

vriendinnen van de bruid, uit de
vaart

directeur van de schippersschool

tante van Jan, zuster van vader van
Jan

verloofde van vriend Klaas Dijkstra
van Jan

broer van de bruid

broer van de bruid

zus van de bruid

neef van Jan

De twee zusjes Johanna Maria de Leeuw van Weenen, 12 jaar oud, en Maria Johanna, 14 jaar oud, hebben voor hun trouwende nicht Jo de Leeuw van Weenen, 26 jaar oud, en bruidegom Jan bij hun huwelijkscadeaus ook een gedichtje gemaakt. Jo heeft de gedichtjes altijd bewaard.

Gedichtje van nicht Maria Johanna, oud 14 jaar

*Beste Jo en Jan
Ik doe mijn best zooveel ik kan
Om dit versje te fabrizeeren
Zit ik uren te prakkizeeren*

*En nu is 't eindelijk opgelost
Het heeft me wel wat moeite gekost
Afijn nu is het al gedaan
Nu zal ik maar weer verder gaan*

U zit nu in een heel ver oord ()
Maar leef zoo maar blijmoedig voort
Mijn zus gaf Jo een huwelijkschuit
En ik aan Jan een kleine buit*

*'t Is wel niet veel zoo moet u weten
Maar ben u nog niet heelemaal vergeten
Dit krijgt u van uw nicht Marie
in deze wieg hooren er wel drie*

*Nu beste Jo en Jan
U weet er alles van
Ik hoop als de asbak is versleten dat u Marie niet heeft vergeten*

(*) Jan en Jo gingen in Overijsel wonen

Afz. Uw nichtje Maria de leeuw van Weenen
p/a W. Verhagen
Watergeusstraat565
Rotterdam

Gedichtje van nicht Johanna Maria, 12 jaar oud

Lieve beste Jo

*Hier schenk ik je dit cadeau
't is wel niet veel voor de jonge bruid
Maar 't is een peper mostert en zout schuit*

*Ik heb lang ervoor gespaard
en al m'n geld bij elkaar gegaard
om te koopen dit cadeau
Voor die pas getrouwde Jo.*

*Dit versje heb ik moeten prakizeeren
Hoe ik het in elkaar zal fabrizeeren
Ik schenk je dus dit cadeau
Afzender je nichtje Jo*

*Dus lieve Jo en Jan
Ik hoop dat je het jaren!! gebruiken kan
Nu schei ik er uit met schrijven
Want ik kan niet langer blijven.*

Afz. je nichtje Jo

Johanna Maria de Leeuw van Weenen
schip Cornelia
Amsterdam
de groeten van Pa en Moe.

Bijlage F: Spreekwoorden, gezegden en versjes

In briefkaart nummer 2, bijlage D, schrijft de Vreeswijkse afzender aan haar vriendin Jo dat zij nog een schrift met versjes van Jo in haar bezit heeft. In de kaart gaat het over het aanstaande Jaarfeest van de Jongelingsvereniging en het instuderen van voordrachten daarvoor.

In de nalatenschap van Jo van Zoelen- de Leeuw van Weenen bevindt zich een klein schriftje dat mogelijk het schrift is waarnaar in de kaart wordt verwezen. Behalve versjes staan er ook spreekwoorden en gezegden in.

Versjes

Eén van de versjes is overgeschreven uit een Duits Liederbuch, met volksliedjes en enkele geestelijke liederen, uitgegeven door Der deutschen Seemannsmission, in 1910. Dit boekje werd gevonden in de nalatenschap van Henk de Leeuw van Weenen, broer van Jo. Eén van de andere liedjes uit het schrift van Jo stond ook op een repertoirelijstje van broer Henk. In het gezin van vader Pieter en moeder Elizabeth had muziek maken en zingen een ruime plaats.

Spreekwoorden en gezegden

Naar het handschrift te oordelen zijn de spreekwoorden en gezegden door verschillende personen opgeschreven; minstens enkele schrijfheden zijn kinderhanden. Het kan gaan om schrijfoefeningen, bezig zijn – als er even geen ander werkje gedaan kon worden – of verzamelen van levenswijsheden.

De spreekwoorden zijn hierna uitgetypt, omdat het overlevert wat kinderen aan het begin van de 20e eeuw van hun ouders en de omgeving waarin zij opgroeiden mee kregen. Bezig zijn, plichtsbesef, zelfbeheersing, voorzichtigheid, zorg voor anderen en gezelligheid met elkaar, waren belangrijke begrippen. Hieronder is geprobeerd te rubriceren – voor discussie vatbaar! - naar wat de spreekwoorden en gezegden aan kinderen kunnen overdragen.

Altijd bezig zijn

Bezig zijn, is gelukkig wezen.

Uw daad moet groter zijn dan uw woord.

Werk om te leven en leef om te werken.

Gezond zijn en sterk maakt vlug in het werk.

Rust roest, arbeid adelt.

Wie denkt ik heb nog tijd, komt zeker te laat.

Het werken van een luiaard vermoeit een ijverig mensch die het aanziet.

Getuig met daden steeds, wat geest er in u woont.

Arbeid is de bron van welvaart.

Het oog van den meester maakt het paard vet.

Gehoorzaamheid, geduld, de wijste zijn, zelfbeheersing, voorzichtigheid

Gehoorzaamheid is een plicht die u nimmer zal berouwen.

Een rein geweten is het grootste gelijk.

Wees kinderlijk, maar niet kinderachtig.

Er kan geen geestdrift zijn waar minder geest dan drift is.

Beter ten halve gekeerd, dan ten hele gedwaald.

Wees bij de kwaadspreker doof en bij de twistzieke dom.

Wie zien noch hooren wil, dien helpt geen hoorn of bril.

Het beste getuigschrift is een goede naam.

Spreeken is zilver en zwijgen is goud.

Vraag niet alleen wat mag, maar bovenal wat moet.

Met overleg en geduld wordt menig plichtje vervuld.

*In het woordenboek der liefde is het woord liefde het schoonste.
Voorzichtigheid is de moeder van de porseleinkast.
Beter hard geblazen dan de mond gebrand.
Niemand is vrij die niet meester is over zichzelf.
Koken mag en moet soms ons hart, maar het mag niet overkoken.
Die 't hoogste klimt, waagt er de kans aan het diepst te vallen.
De almanak en de krant brengen de leugens in het land.*

Er zijn grenzen, goed gedrag en bedenkelijk gedrag wordt "uitbetaald"

*Wie kaatst moet de bal verwachten.
De kruik gaat zoolang te water totdat zij breekt.
Boontje komt om zijn loontje.
Wie een put graaft voor een ander, valt er zelf in.*

Doorzetten als het tegenzit; er komt een keer ten goede

*Denk aan 't geluk, wanneer 't ongeluk u zegent.
Na regen komt zonneschijn.
Veel sneeuw in het voorjaar geeft een goede oogst.*

Aandacht voor anderen, samenwerken, onbaatzuchtig

*'t Is beter vrede houden dan vrede maken.
Vergeet uw weldaaden, dan hebt ge geen last van ondankbaren.
De mensch is nooit gelukkiger dan wanneer hij anderen gelukkig maakt.
Verheug u nooit over 's naasten leed, zelfs niet van hem die u misdeed.
Wat ge niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.
Geef zooveel u kunt en geef vooral met uw hart.
IJvert niet tegen elkander maar met elkander.*

Waarschuwing, mensenkennis en wat beter niet van je gezegd kan worden

*Een gierigaard is een vergulde fontein die geen water geeft.
Als het kalf verdronken is, dempt men de put.
De mensch vergeet eer zichzelf dan zijn voordeel.
Vroeg rijp vroeg rot, vroeg wijs vroeg zot.
'n Fijn gevoel en een groot verstand gaan niet zelden hand aan hand.
Leege vaten klinken het holst.
In der blinden woning is éénoog koning.
De appel valt niet ver van den boom.*

Gezelligheid, een eigen thuis

*Zoo als het klokje thuis tikt, tikt het nergens.
Eigen haard is goud waard.
Oost west, thuis best.
Gezelligheid kent geen tijd.*

Beeld van de goede man

*Een man zonder baard is geen geld waard.
't Is geen man die niet rooken kan.
Beter rooken dan drinken.*

Beeld van de goede vrouw: zij commandeert haar man niet en kookt lekker

*Hoe minder de vrouw beveelt, hoe meer de man gehoorzaamt.
Hart en maag staan nader tot elkaar dan men denkt*